

TC
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

VERGİ UYUMUNDA KAYGAN ZEMİN YAKLAŞIMI: AZERBAYCAN
ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Huseyn QULIYEV

BURSA – 2021

TC
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

VERGİ UYUMUNDA KAYGAN ZEMİN YAKLAŞIMI: AZERBAYCAN
ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Huseyn QULIYEV

Danışman:

Dr. Öğretim Üyesi Zuhal AKBELEN

BURSA – 2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: **Vergi Uyumunda Kaygan Zemin Yaklaşımı: Azerbaycan Örneği**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 05/11/2021 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza: 05/11/2021

Adı Soyadı: Huseyn QULIYEV
Öğrenci No: 701712013
Anabilim Dalı: Maliye
Programı: Maliye Yüksek Lisans
Statüsü: Y. Lisans Doktora

Tarih: 05/11/2021

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Zuhale AKBELEN

(05/11/2021)

* *Turnitin* programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Vergi Uyumunda Kaygan Zemin Yaklaşımı: Azerbaycan Örneği” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallara uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynakların usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı- Soyadı : Huseyn QULIYEV
Öğrenci No : 701712013
Anabilim Dalı : Maliye
Program : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Huseyn QULIYEV
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Maliye
Bilim Dalı	: Maliye Teorisi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xvi+ 128
Mezuniyet Tarihi	: .../.../2021
Tez Danışmanı	: Dr. Öğretim Üyesi Zuhal AKBELLEN

VERGİ UYUMUNDA KAYGAN ZEMİN YAKLAŞIMI: AZERBAJCAN ÖRNEĞİ

Bu çalışma Azerbaycan'da Gence ili baz alınarak vergi mükelleflerinin, Güç Algısı, Güven Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısının Gönüllü Vergi Uyumu ve Zorunlu vergi uyumu üzerindeki etkisinin olup olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, 312 denekten elde edilen veriler dikkate alınmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach Alfa Katsayısı yöntemi ile test edilmiştir. Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilikleri belirlendikten sonra araştırma hipotezleri Korelasyon ve Çoklu Regresyon Analizleri ile test edilmiştir. Araştırma sonucunda vergi mükelleflerinin vergi makamlarının gücünün hem de vergi makamlarına olan güvenin, devletin uyguladığı cezalar ve vergi makamlarının vergilere ilişkin uyguladığı dağıtım adaletinin vergi mükelleflerinin vergilere yönelik Gönüllü ve Zorunlu Vergi Algıları üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Azerbaycan, Kaygan Zemin, Güç, Güven, Gönüllü Vergi Uyumu, Zorunlu Vergi Uyumu.

ABSTRACT

Name and Surname : Huseyn GULIYEV
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Public Finance
Branch : Public Finance
Degree Awarded : Master
Page Number : xvi + 128
Degree Date : .../.../2021
Supervisor : Dr. Öğretim Üyesi Zuhul AKELLEN

THE SLIPPERY SLOPE FRAMEWORK IN TAX COMPLIANCE: CASE OF AZERBAIJAN PROVINCE

This study aims to investigate whether the perception of power, the perception of trust, the perception of distributive justice, the perception of criminal justice has an effect on voluntary tax compliance and compulsory tax compliance of taxpayers based on the province of Ganja in Azerbaijan. Within the scope of the research, data obtained from 312 subjects were taken into account.

The reliability of the scales used in the study was tested by Cronbach Alpha Coefficient method. After the reliability and validity of the scales were determined, the research hypotheses were tested by Correlation and Multiple Regression Analyses. As a result of research of the power of both the taxpayer confidence in the tax authorities tax authorities, penalties and taxes applied by the tax authorities of the state in relation to the distribution of taxpayers for the tax justice perceptions, it was determined that the tax had no effect on voluntary and mandatory.

Keywords: Azerbaijan, Slippery Slope, Power, Trust, Voluntary Tax Compliance, Mandatory Tax Compliance.

ÖNSÖZ

“Vergi Uyumunda Kaygan Zemin Yaklaşımı: Azerbaycan Örneği” isimli tez çalışmam sürecinde başından sonuna kadar her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen, görüş ve önerileriyle tez çalışmama zenginlik katan değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Zuhal AKBELLEN’e, eğitim ve öğretim hayatım boyunca her zaman bana destek olan, bugünlere gelmemde en büyük paya sahip olan ve bu başarımda emeği büyük olan çok değerli aileme, araştırmamda yer alan anket uygulamasında yardımını esirgemeyen arkadaşım Rövşen TAGIYEV’e ve Yüksek lisans sürecinde bilgi birikimleri ile çalışmama kattıkları değerler için maliye bölümü hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

HUSEYN QULIYEV

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar	x
ŞEKİLLER	xv
KISITLAMAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN VERGİ SİSTEMİ VE VERGİ UYUMSUZLUĞUNUN ÇÖZÜMLENMESİ

1. AZERBYACAN VERGİ SİSTEMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	4
1.1. Eski Dönemlerdeki Vergiler.....	4
1.2. Demokratik Cumhuriyeti Zamanındaki Vergiler	5
1.3. Sovyet Dönemindeki Vergiler.....	6
1.4. Modern Vergi Sistemi	7
2. AZERBAYCAN'DA GELİR VERGİLERİNİN GENEL ESASLARI VE TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ PAYLARI.....	10
2.1. Gelir Vergisinin Genel Esasları.....	10
2.2. Gelir Vergisinin Toplam Vergi gelirleri İçerisindeki Payı.....	16
3. KURUMLAR (MENFAAT) VERGİSİNİN GENEL ESASLARI VE TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ PAYI	17
3.1. Kurumlar Vergisinin Genel Esasları	17
3.2. Kurumlar (Menfaat) Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı	22
4. SADELEŞTİRİLMİŞ VERGİNİN GENEL ESASLARI VE TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ PAYI	23
4.1. Sadeleştirilmiş Verginin Genel Esasları.....	23
4.2. Sadeleştirilmiş Verginin Vergisinin Toplam Vergi gelirleri İçerisindeki Payı	25
5. AZERBAYCAN VERGİ SİSTEMİNDEKİ TEMEL BAZI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	26

5.1. Azerbaycan'da Vergi Sisteminin Temel Sorunları.....	26
5.1.1. Azerbaycan'da Vergi Yükünün Yüksek Olması.....	27
5.1.2. Azerbaycan'da Kayıt Dışı Ekonominin Genişliği.....	28
5.1.3. Denetim mekanizmasının Yetersizliği	29
5.1.4. Vergi Ahlakı Düzeyinin Düşük Olması	31
5.2. Çözüm Önerileri	31
5.2.1. Kısa Vadeli Önlemler.....	32
5.2.2. Orta Vadeli Çözümler	33

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ UYUMU VE VERGİ UYUMUNU BELİRLEYEN FAKTÖRLER

1. VERGİ UYUMUNA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER.....	34
1.1. Vergi Uyumu Kavramı ve Kapsamı	34
1.1.1. Vergi Uyumu.....	34
1.1.2. Vergi Uyumsuzluğu	35
1.2. Vergi Uyumunu Belirleyen Faktörler.....	36
1.2.1. Ekonomik Faktörler	37
1.2.1.1. <i>Gelir Düzeyi ve Gelirin Kaynağı</i>	37
1.2.1.2. <i>Vergi Oranları</i>	39
1.2.1.3. <i>Vergi Denetimleri ve Vergi Cezaları</i>	39
1.2.2. Ekonomi Dışı Faktörler.....	41
1.2.2.1. <i>Vergi Karmaşıklığı</i>	41
1.2.2.2. <i>Vergi Ahlakı</i>	42
1.2.2.3. <i>Akran Baskısı</i>	43
1.2.2.4. <i>Demografik Faktörler</i>	43
2. VERGİLEMEDE ADALET ALGISI.....	47
2.1. Dağıtım Adaleti Algısı	48
2.2. Ceza Adalet Algısı.....	49
2.3. Prosedürel Adaleti Algısı	50
3. KAYGAN ZEMİN YAKLAŞIMI.....	51
4. LİTERATÜR İNCELEMESİ	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AZERBAJCAN’DA KAYĞAN ZEMİN YAKLAŞIMINA İLİŞKİN AMPİRİK
ANALİZ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI	59
2. VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ UYUMUNA YÖNELİK ALGILARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK: ANKET ÇALIŞMASI	59
2.1. Araştırmanın Modeli, Hipotezleri ve Değişkenleri	59
2.1.1. Araştırmanın Modeli	59
2.1.2. Araştırma Hipotezleri.....	61
2.1.3. Araştırma Değişkenleri	62
2.2. Araştırmanın Metodolojisi	64
2.1. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme	65
2.1.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri	65
2.1.2. Araştırmaya İlişkin Değişkenlerin Frekans Analizi.....	69
2.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeğe İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	73
2.2.1. Güven Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi	74
2.2.2. Güç Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi	75
2.2.3. Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi	76
2.2.4. Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi	77
2.2.5. Zorunlu Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	78
2.2.6. Gönüllü Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi.....	79
2.2.7. Faktörler Arasındaki İlişki ve Etkilerin Analizi.....	80
2.2.7.1. <i>Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular</i>	80
2.2.7.2. <i>Çoklu Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular</i>	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	107
KAYNAKÇA	112
EKLER.....	124

TABLolar

Tablo 1: Azerbaycan'da Tam ve Dar Mükelleflerin Vergilendirilmesi.....	12
Tablo 2: Aylık Gelir Vergisi Tarifesi.....	14
Tablo 3:Yıllık Gelir Vergisi Tarifesi.....	14
Tablo 4: Petrol/Gaz Dışı ve Devlet Dışı Sektörlerde Çalışanlara Yönelik Aylık Gelir Vergisi Tarifesi	15
Tablo 5: Azerbaycan'da Gelir Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (2000-2018).....	16
Tablo 6: Azerbaycan'da Kurumlar Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (2000-2018)	22
Tablo 7: Azerbaycan'da Sadeleştirilmiş Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (2001-2018).....	25
Tablo 8: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Sisteminde Yılları Arasındaki Vergi Yüğü (2000-2018).....	27
Tablo 9: Eski SSCB Ülkelerinde Kayıt Dışının Hacmi (1989–2002) (%)	28
Tablo 10: Araştırma Hipotezleri	61
Tablo 11: Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler	62
Tablo 12: Çalışmada Kullanılan Değişkenler	63
Tablo 13: Araştırmaya Katılanların“İşletme Pozisyonları” İtibariyle Dağılımları	65
Tablo 14: Araştırmaya Katılanların “Cinsiyetleri” İtibariyle Dağılımları	65
Tablo 15: Araştırmaya Katılanların “Yaşları” İtibariyle Dağılımları	66
Tablo 16: Araştırmaya Katılanların “Eğitim Durumları” İtibariyle Dağılımları	66
Tablo 17: Araştırmaya Katılanların Çalıştıkları İşletmenin “Faaliyet Alanı” İtibariyle Dağılımları	67
Tablo 18:Araştırmaya Katılanların “Medeni Durumları” İtibariyle Dağılımları.....	67
Tablo 19: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmenin “Faaliyet Yılı” İtibariyle Dağılımları	67
Tablo 20: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmenin “Hukuki Yapısı” İtibariyle Dağılımları	68
Tablo 21: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmelerin“Faaliyet Süresi” İtibariyle Dağılımları	68

Tablo 22: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmenin “Beyan Ettiği Kazanç Aralığı” İtibariyle Dağılımları	69
Tablo 23: Güven Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi	69
Tablo 24: Güç Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi	70
Tablo 25: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi.....	71
Tablo 26: Ceza Faktörüne İlişkin Frekans Analizi	72
Tablo 27: Zorunlu Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Frekans Analizi	72
Tablo 28: Gönüllü Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Frekans Analizi	73
Tablo 29: Güven Ölçeğinin Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler.....	74
Tablo 30: Güven Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerler	74
Tablo 31: Güç Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler	75
Tablo 32: Güç Ölçeğinin Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerler.....	75
Tablo 33: Dağıtım Adaleti Algısı Ölçeğinin Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler ...	76
Tablo 34: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerleri	76
Tablo 35: Ceza Adaleti Algısı Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler	77
Tablo 36: Ceza Adaleti Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerler	77
Tablo 37: Zorunlu Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler..	78
Tablo 38: Zorunlu Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerler.....	78
Tablo 39: Gönüllü Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler .	79
Tablo 40: Gönüllü Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerler.....	79
Tablo 41: Güven Algısı Faktörü ve Güç Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	81
Tablo 42: Güven Algısı Faktörü ve Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	82
Tablo 43: Güven Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	83
Tablo 44: Güven Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	84

Tablo 45: Güven Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	85
Tablo 46: Güç Algısı Faktörü ve Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	86
Tablo 47: Güç Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	87
Tablo 48: Güç Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	88
Tablo 49: Güç Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	89
Tablo 50: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	90
Tablo 51: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	91
Tablo 52: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	92
Tablo 53: Ceza Adaleti Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	93
Tablo 54: Ceza Adaleti Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları	94
Tablo 55: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik	95
Tablo 56: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Model Özeti	96
Tablo 57: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi)	96
Tablo 58: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu	97

Tablo 59: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik.....	98
Tablo 60: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Model Özeti	98
Tablo 61: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi).	99
Tablo 62: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu.....	99
Tablo 63: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik	100
Tablo 64: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Model Özeti.....	101
Tablo 65: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi).....	101
Tablo 66: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu	102
Tablo 67: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik	103
Tablo 68: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Model Özeti.....	104
Tablo 69: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi).....	104

Tablo 70: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu	105
Tablo 71: Korelasyon ve Çoklu Regresyon Analizlerine İlişkin Hipotez Testlerinin Sonuçları.....	106

ŞEKİLLER

Şekil 1: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Vergi Sistemi	9
Şekil 2: Geliştirilmiş Fischer Vergi Uyum Modeli	36
Şekil 3: Kaygan Zemin Modeli	53
Şekil 4: Araştırmanın Modeli	60

KISITLAMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
A.B.D.	Amerika Birleşmiş Devletleri
AES	Atom Elektrik Santrali
AVK	Azerbaycan Vergi Kanunu
AVM	Azerbaycan Vergi Mecellesi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
DYMIMIC	Dinamik Çoklu Gösterge-Çoklu Neden
Eds	Editör
GİB.	Gelir İdaresi Başkanlığı
IMF	International Monetary Fund
IRS.	İnternal Revenue Service
KDV	Katma Değer Vergisi
SSF	Kaygan Zemin Yaklaşımı
Ö.C.	Özerk Cumhuriyet
ÖTV.	Özel Tüketim Vergisi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SPSS	Statistical Package for The Social Sciences
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSF	Slippery Slope Framework
TCMP	Vergi Mükellefi Uyumluluk Ölçüm Programı
vd.	Ve diğerleri
vol.	Volume (Cilt)

GİRİŞ

Vergiler, ekonominin desteklenmesi ve ülke içindeki kaynakların yeniden dağıtılması açısından önemlidir. Ancak uygulamada mükellefler arasında maksimum vergi uyumunu sağlamak zordur. Bu nedenle, dünyadaki bütün vergi idareleri, vergiye uyumu artırmak ve vergi kaçakçılığını azaltmaya yönelik etkin yöntemler bulmak için çaba göstermektedirler.

Genel olarak vergi literatüründe, vergi uyumunu açıklamaya yönelik ekonomik yaklaşım ve davranışsal yaklaşım olmak üzere iki ana teorik yaklaşım önerilmiştir: Ekonomik yaklaşım, Beklenen Fayda Teorisi ve Caydırma Teorisine dayanmaktadır. Beklenen Fayda Teorisi, mükellefleri, vergi kaçırmanın maliyetlerinden daha büyük faydalar elde ettiklerinde vergiden kaçınmayı seçen fayda maksimizasyoncuları olarak görürken, Caydırıcılık Teorisi, yaptırım tehditleri olduğunda mükelleflerin vergiye uyum olasılıklarının daha fazla olduğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede vergi oranları, tespit olasılığı ve cezalar uyumun parasal maliyetini belirlemekte ve bu da mükellefin vergiye uyum davranışını belirlemektedir. Öte yandan, davranışsal yaklaşım modeli, mükellef uyumunun kültür, akran etkisi, adalet algısı ve vergi ahlakı gibi psikolojik faktörlerden etkilenebileceğini öne sürmektedir.

Son dönemlerde vergi literatüründe, vergi idaresinin vergi uyumunu artırmak için ekonomik ve davranışsal yaklaşımların bir kombinasyonunu kullanması gerektiği ifade edilmektedir. Vergiye uyumunda caydırıcılığa dayalı bir stratejide, mükelleflerde vergi idaresi tarafından tespit edilebilecekleri algısını güçlendirmek için denetim ve cezaların arttırılması uygundur. Bununla birlikte mükelleflere saygı duyulduğu, vergi politikalarının belirlenmesinde görüşlerinin dikkate alındığı mükellef odaklı strateji geliştirmeye de ihtiyaç vardır.

Kaygan Zemin Çerçevesi (Slippery Slope Framework: SSF) olarak adlandırılan bu yeni çerçeve, Kirchler, Hoelzl ve Wahl (2008) tarafından geliştirilmiştir. Çerçevede, vergi idaresine duyulan güvenin gönüllü uyumun önemli bir göstergesi olduğu, vergi idaresinin gücünün ise zorunlu vergi uyumuna yol açtığı öne sürülmektedir. Çerçevede ayrıca, vergi denetimi ve vergi cezaları gibi çoğu ekonomik faktörün vergi idaresinin

gücünü, buna karşın çoğu davranışsal veya psikolojik faktörün ise mükelleflerin vergi idaresine olan güvenini etkilediği ifade edilmektedir.

Vergi uyumuna ilişkin bazı çalışmalarda SSF bir çerçeve olarak kullanmıştır. Ancak bu çalışmalar çoğunlukla gelişmiş ülkelerde yürütülmüştür. Ayrıca, mevcut SSF literatürü daha çok güven, güç, gönüllü uyum ve zorunlu uyum arasındaki etkileşime odaklanmıştır. Güven ve gücü belirleyen bazı faktörleri (denetim olasılıklarının algılanması, vergi cezaları, vergi bilgisi, tutumlar, normlar ve adalet algısı gibi) sınırlı çalışmalar vardır. Bu çalışma ile ilk olarak SSF çerçevesinde vergi uyumunu belirleyen faktörlerin gelişmekte olan bir ülke olan Azerbaycan açısından incelenmesi ikinci olarak ise vergilemede adalet algısının da çerçeveye dâhil edilmesiyle literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Kaygan Zemin Teorisi çerçevesinde Azerbaycan'da vergi uyumunu etkileyen faktörleri belirlenmesi ve politika yapıcılara vergi uyumunun artırılmasına yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- ✓ Vergi idaresine duyulan güven ve güç faktörü arasındaki ilişkiyi incelemek;
- ✓ Vergilemede adalet algısı ile güç, güven algısı, zorunlu ve gönüllü vergi uyumu arasındaki ilişkiyi incelemek;
- ✓ Gönüllü ve zorunlu vergi uyumu arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Yukarıda belirlenen amaçlar doğrultusunda çalışma üç bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümünde Azerbaycan vergi sisteminin genel esasları ve Azerbaycan vergi sistemine ilişkin bazı sorunlara yer verilmiştir. İkinci bölümünde vergi uyumu ve vergi uyumunu belirleyen faktörler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise çalışmanın yöntemine ilişkin bilgi verilmiş, çalışma modeli ve hipotezleri oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen bilgiler, anket yöntemi aracılığıyla toplanmıştır. Bulgular SPSS 22 paket programı yardımıyla istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bukapsamda ilk olarak araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin dağılımlara ve yedi ölçeğe ilişkin güvenilirlik analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Sonrasında ise Korelasyon ve Regresyon analizi sonucunda

elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise, araştırmaya ilişkin genel bir bilgi verildikten sonra, elde edilen bulgulardan hareketle Azerbaycan'da vergi uyumuna yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN VERGİ SİSTEMİ VE VERGİ UYUMSUZLUĞUNUN ÇÖZÜMLENMESİ

1. AZERBYACAN VERGİ SİSTEMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. Eski Dönemlerdeki Vergiler

III-IV yüzyılların ilk yarısında bütün Sasaniler’de veya İkinci Pers İmparatorluğu olduğu gibi, o zamanki adıyla Adurland (Azerbaycan)’da toplum aristokratlar rahipler, askerler, kâtipler ve vergi mükellefleri olarak çeşitli sınıflara ayrılmıştır. Vergi mükellefleri çiftçiler tüccarlar ve esnaflar olmak üzere tüm çalışan nüfusu kapsamıştır¹. Bunların dışında din adamları, hanedan mensupları, ordu sınıfı ve devlet için çalışan bütün memurlar vergiden muaf tutulmuştur. Bu dönemde toprağı eken halktan alınan toprak vergisi ve herkesin ödemesi gereken baş vergisi temel iki vergi olmuştur. Toprak vergisi eyaletten eyalete değişiklik göstermiş yetiştirilen ürün çeşidine ve arazinin büyüklüğüne göre alınmıştır. İslamiyet’in kabulünden sonra Emeviler ve Abbasiler döneminde ise bu vergi haraç şekline dönüşmüştür. Bu dönemde toprağın alanına göre alınan vergi yerine ürüne göre alınan vergi konulmuş hem müslümanlardan hem de gayri müslümanlardan alınmıştır. Müslümanlar ise cizye vergisinden muaf olmuştur. Bunların yanı sıra zekât fitre ve sadaka da alınmıştır².

XIII-XIV yüzyıllarda Azerbaycan topraklarının büyük bir kısmı Moğolların egemenliğine girmiştir. Moğol zulmü altındaki halk, devlete ve feodal beylere 40 çeşit vergi ve harç vermiştir. Baş vergisine "Qpchur" adı verilmiştir. Yerleşikler bu vergiyi 1-7 dinar arasında ödermiş, göçebeler ise sığır vermiştir. Ayrıca Moğol birliklerini bakımı için "Tacar" adında özel bir vergi alınmıştır.

XV. yüzyılda ise Azerbaycan’da Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinden birisi olmuş ve bu dönemde otuzdan fazla vergi ve harç uygulanmıştır. Bu ağır vergiler nedeniyle halk ezilmiştir. "Malcehet" bu dönemde en önemli vergi olmuştur. Köylüler kullandıkları su karşılığında bu vergiyi ödemişlerdir. Uzun Hasan tarafından

¹ Nuranə Əliyeva, "Vergi Muafiyet ve İstisnaları ve İşletme Kararları Üzerine Etkisi: Azerbaycan Örneği", Buraxılış İşı Üzrə Verilmiş Tapşırıq, Azərbycan Dövlət İqtisad Universiteti,2017, s. 14.

² Ahmet Altungök, *Siyâsi, İdâri, İktisâdi, Sosyal ve Kültürel Açıdan Sâsânî Devleti*: (Doktora Tezi), Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, ss. .201-202.

çıkarılanyasaya göre, yetiştirilen ürünün 1/5'i kadar vergi uygulanmıştır. Bunların yanı sıra asker ve spürütüel pozisyonda bulunanlar için “Exports”, sürüler üzerinden “Chobanbeyi” adı altında vergiler alınmıştır. İlegal olarak toplanan vergiler “Shiltagat” olarak isimlendirilmiştir³.

17. yüzyılda vergi ve harçların sayısı 35'e ulaşmıştır. Ülkede bu dönemde ticari ilişkiler gelişmiştir. Devlet hazinesinin iflası nedeniyle vergiler hızlı bir şekilde arttırılmıştır. 1699-1702'de yeni bir nüfus sayımı yapılmış ve bu nüfus sayımında vergiler 3 kat arttırılmıştır.18. yüzyılın ilk yarısında vergi ve harçların yükü köylülerin üzerinde olmuştur. İran'da alınan vergilerarazi vergisi (maljahat, uşr, çobanbeyi) gibi vergiler Azerbaycan'da da uygulanmıştır. XVIII yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan'da hanlıklar döneminde esas vergiyi “Malcehet” oluşturmuştur. Feodallar otlakları kullanmaya karşılık reiiyyetden “Çopbaşı” adlı ilave vergi almışlardır⁴.

XIX yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın Çarlık Rusya'sının bünyesinde olduğu dönemde, vergi sistemi devlet vergilerinden ve yerel vergilerden oluşmuştur. Devlet vergileri içinde “Devlet Toprak Vergisi”, “Mülkiyet Vergisi”, “Ticaret ve Sanayi Vergisi”, “Sermaye Vergisi”ve “Tüketim Vergileri” yer almıştır. Yerel vergileri ise, “Ek Tüketim Vergisi”, kasaplardan alınan vb. kişilerden alınan vergiler oluşturmuştur. Ayrıca XIX yüzyılın başlarında Azerbaycan'da vergilerin toplanması için Hazinedarlıklar oluşturulmuştur⁵.

1.2. Demokratik Cumhuriyeti Zamanındaki Vergiler

28 Mayıs 1918 M. E. Resulzade'nin önderliğinde kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında mali durum oldukça kötüdür. İş başındaki hükümet işsizlik, Manat'ın satın alma gücündeki düşüş, siyasi istikrarsızlık ve devlet vergi politikasını şekillendirmeye yönelik kanun paketi hazırlamıştır. Bu dönemde ilk kez Rus İmparatorluk yasalarında değişiklikler ve eklemeler yapılmış ve çeşitli vergilere ilişkin ayrı yasalar çıkartılmıştır. Büyük ölçüde geleneksel vergi sistemindeki gelir vergisi, “Tekel Vergileri” “Gümrük Vergileri” ve “Özel Tüketim Vergileri”nden

³ Nurtaç Adilli, “Taxes System and The Ways of Its Improvement”, Azerbaijan State Economic University, 2019, s. 10.

⁴ Aliyeva, a.g.e., s. 4.

⁵ Vüsal Hasanov, *Azerbaycan Vergi Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.48.

faydalanılmıştır. Özellikle Nisan 1919'da Maliye Bakanlığı tarafından önerilen yasa vergi politikasının oluşturulmasında kilit rol oynamıştır. Zira bu yasa ile ilk kez “Kapital Vergisi”ne ilişkin tarife dereceleri ve tahsilât dönemi belirlenmiştir. Bu yasalara ek olarak, Parlamento hükümetin istekleri doğrultusunda defalarca Arazi Vergisi, alkollü içecekler, tarım ürünleri, petrol ürünleri üzerinden alınan “Özel Tüketim Vergisi”, “Emlak Vergisi” ve diğer tarifeleri arttırmıştır⁶. Nitekim 1919 yılının başlarında 600 Milyon Manat tutarındaki devlet gelirlerinin 400 milyon Manat'ını dolaylı vergiler, özellikle de petrol ürünlerinden alınan “Özel Tüketim Vergisi” oluşturmuştur⁷.

1.3. Sovyet Dönemindeki Vergiler

Azerbaycan'ın 70 yıl süreyle Sovyetler Birliği'nin egemenliği altında kaldığı dönemde doğal olarak kendine ait bir vergi sistemi olmamış bu ülkenin vergi kanunları uygulanmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) ekonomik faaliyetler genellikle birkaç büyük teşebbüs tarafından yürütüldüğünden, vergi gelirlerinin çoğu devlet mülkiyetindeki teşebbüslerden toplanan maaş (ücret), alışveriş ve kâr vergileri oluşturmuştur⁸. SSCB döneminde Azerbaycan'da var olan çeşitli vergiler aşağıdaki şekilde sıralanabilir⁹:

- ✓ Gelir vergisi
- ✓ Tarım vergisi
- ✓ İnşaat vergisi
- ✓ Otomobil vergisi
- ✓ Arazi vergisi
- ✓ Tarımsal birliklerden tek sefere mahsus alınan vergiler
- ✓ İşlem vergisi
- ✓ Kamu işletmelerinden alınan kurumlar vergisi
- ✓ Orman vergisi
- ✓ Özel tüketim vergisi
- ✓ Diğer vergi ve resimler

⁶ Adilli, a.g.m., s. 12.

⁷ Hasanov, a.g.t., s. 49.

⁸ Hasan Yılmaz İzlemek, *Geçiş Ülkelerinde Vergi Reformu*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 38.

⁹ Adilli, a.g.m., ss. 12-13.

1980'lerin ikinci yarısından itibaren ise farklı mülkiyet türlerinde işletmelerin oluşmaya başlamasıyla, tüzel ve gerçek kişiler tarafından vergi mevzuatının takip edilebilmesini sağlamak amacıyla 1990 yılında Maliye Bakanlığı bünyesinde Vergi Hizmet birimi oluşturulmuştur¹⁰.

1.4. Modern Vergi Sistemi

1990'ların başında itibaren SSCB'ye dâhil diğer ülkelerde olduğu gibi piyasa ekonomisine geçiş ile kamu teşebbüsleri özelleştirilmeye başlanmış ve özel sektörün ekonomi içerisindeki payı artmıştır. Geçiş döneminde, Sovyet döneminden devralınan vergi sistemi ağırlıklı olarak fiyat, talep, rekabet gibi piyasa işlemlerini dikkate almayan ciro ve kar vergilerinden oluştuğu için değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır¹¹. İlk olarak gelir ve giderin vergilendirilmesine ilişkin kanunlar çıkarılmıştır. Bu bağlamda 1991 yılında "Katma Değer Vergisi" ve "Aksiz Vergisi", 1992 yılında "Kurumlar Vergisi", "Gelir Vergisi" 1994 yılında "Devlet Yol Fonu Vergileri" 1995 yılında "Emlak Vergisi" ve "Maden Vergisi" ve 1997 yılında ise "Toprak Vergisi" uygulanmaya başlanmıştır. İlk vergi kanunlarında "Kurumlar Vergisi"nin oranı % 35, "Gelir Vergisi"nin oranı % 12-55 ve "Katma Değer Vergisi"nin oranı %35 olarak belirlenmiştir¹².

Vergi sisteminde vergi oranlarının yüksek olması, vergi kanunlarının anlaşılması zor bir dilde yazılmış olması, Sovyet döneminden kalma çok sayıda istisna ve muafiyetlerin yer alması vergi sistemini kolay anlaşılabilir ve uygulanabilir olmaktan uzaklaştırmış, ekonomik reformlar derinleşmesiyle birlikte vergi sisteminde kapsamlı değişikliklerin yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır¹³. Yukarıda da belirtildiği gibi Vergi sisteminin reformize edilmesine yönelik ilk adım 1990 yılı temmuz ayında Maliye Bakanlığının bünyesinde Vergi Hizmeti biriminin oluşturulmasıdır. Bağımsızlığın yeniden kazanılmasıyla vergi tahsilâtını arttırmak ve vergi mevzuatını

¹⁰ Aliyeva, a.g.t., s. 7.

¹¹ Ali Çelikkaya, "Azerbaycan'da Petrol Dışı Vergi Sisteminin Gelişimi ve Reform Ürünleri", *Bilgi*, No. 71, 2014, s. 79.

¹² Adilli, a.g.e., s. 11.

¹³ Orkhan Aghayev, *Vergi Adaletinin Sağlanmasında Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye ve Azerbaycan Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 76.

geliştirmek amacıyla, Vergi Hizmet Birimi Maliye Bakanlığı bünyesinden çıkartılarak, bağımsız bir birim olarak Genel Devlet Vergi Müfettişliği kurulmuştur. Bu süreç daha sonraki yıllarda da devam ederek, Devlet Vergi Müfettişliği'nin kaldırılması ve yerine Vergi Bakanlığı'nın kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Değişikliklerin arkasındaki temel amaç vergi tahsilâtı üzerinde devletin kontrolünü sağlamak ve vergi sistemini ekonomik sisteme hassas bir şekilde uyarlamak olmuştur. 2000 yılı Temmuz ayında "Azerbaycan Vergi Kanunu" çıkartılarak Ocak 2001'de yürürlüğe girmiştir¹⁴. Vergi kanununun en önemli özelliği, farklı farklı kanunlarda yer alan aynı nitelikteki vergi kanunlarını tek bir kanun altında toplayarak mevzuat karmaşasına son vermesidir¹⁵.

"Azerbaycan Vergi Kanunu"nun 4. maddesinde yer alan vergiler aşağıdaki şekilde üç an gruba ayrılmaktadır.

- ✓ Devlet Vergileri
- ✓ Özerk Cumhuriyet Vergileri
- ✓ Yerel Vergiler

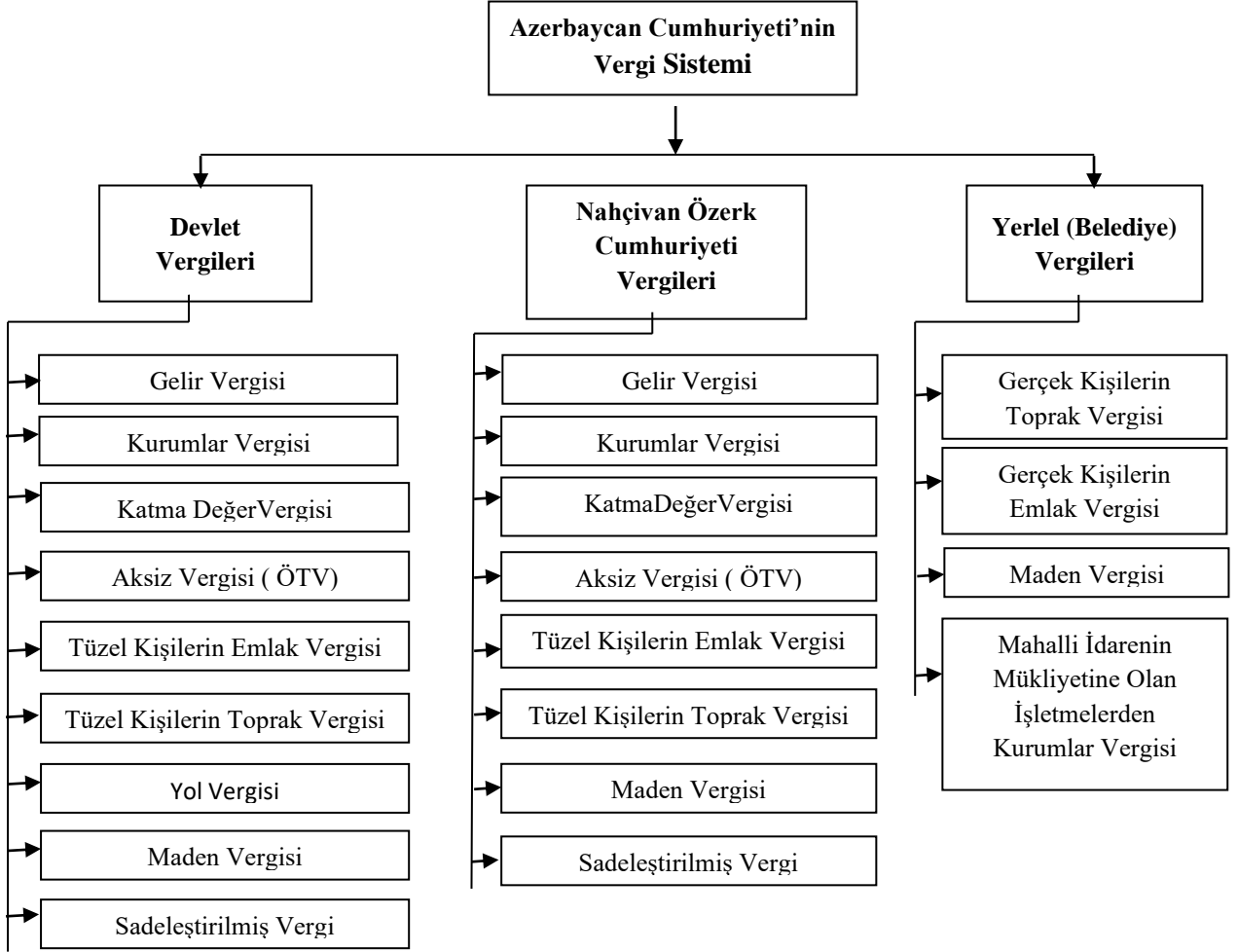
Buna göre devlet vergileri; Azerbaycan Vergi Kanunu'nda öngörülen, Azerbaycan cumhuriyeti topraklarını tamamında aynı oranda uygulanması, ödenmesi öngörülen ve doğrudan merkezi bütçeye aktarılan kaynaklardır. Özerk cumhuriyet vergileri; bahsi geçen kanunla belirlenen, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti sınırları içerisinde yasalara uygun olarak çıkarılan "Yol Vergisi" hariç bütün devlet vergilerinden oluşmaktadır. Belediye vergileri kanunla ve ilgili yasalarla belirlenen ve belediyelerce tahsil edilen vergilerdir. Yerel vergilerin oranları vergi kanunlarında yer alan sınırlar içerisinde belirlenir¹⁶.

¹⁴ Khatai Aliyev, İlkin Gasimov, "Fiscal Policy Implementation in Azerbaijan Before During After The Oil Boom," *Econstore, Contemporary Economics*, Vol. 12, No. 1, 2018. s. 88.

¹⁵ Hakan Ay, Geray Musayev, "Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azerbaycan Vergi Sistemindeki Gelişmeler ve Vergi Gelirlerinin Kamu Hizmetlerinin Finansmanındaki Yeri.", *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar*, Cilt. 44, Sayı. 508, 2007, s. 47.

¹⁶ Aliyeva, a.g.m., s. 10.

Şekil 1: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Vergi Sistemi

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Vergi Mecellesi, Hukuk Edebiyatı Neşriyatı, Bakü, 2009, s. 8.

Şekil:1'de de görülebileceği üzere Azerbaycan vergi sisteminde uygulanan vergiler gelir, servet ve haracama vergileri olarak üç ana gruba ayrılabilir. Aşağıda çalışmanın kısıtları çerçevesinde sadece gelir vergileri ele alınmıştır. Azerbaycan'da gelir üzerinden alınan vergiler, gelir vergisi, kurumlar vergisi ve sadeleştirilmiş vergiden oluşmaktadır.

2. AZERBAJCAN'DA GELİR VERGİLERİNİN GENEL ESASLARI VE TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ PAYI

2.1. Gelir Vergisinin Genel Esasları

Vergi kanununda Azerbaycan Cumhuriyetinde “Fiziki Şahısların Gelir Vergisi Hakkında Kanun” olarak ifade edilen “Gelir Vergisi” 1 Ocak 1992 yılından itibaren Azerbaycan Cumhuriyetinde uygulanmaya başlamıştır. Bu kanuna 1 Ocak 2001 yılına kadar, yani “Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu”nun yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2001 tarihine kadar bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır¹⁷. Aşağıda “Gelir Vergisi”nin genel esasları çerçevesinde verginin konusu, yükümlüsü ve vergi tarifesi gibi konular ele alınmıştır.

Verginin Konusu: Azerbaycan Vergi Kanun’a göre gelir gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde hem Azerbaycan’da hem de Azerbaycan dışında elde ettiği gelirlerin safi tutarıdır. Bu ifadeyle kanunda açıkça ifade edilmese de, gelirin safilik genellik, yıllık ve nakden ya da hesaben elde edilmiş olma özelliklerine sahip olduğu görülmektedir¹⁸. Geliri oluşturan unsurlar Vergi Kanunu’nun 97. maddesinde aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır: Bunlar:

- ✓ Ücret olarak elde edilen gelirler;
- ✓ Ücret olarak nitelendirilmeyen girişimcilik ve gayri girişimcilik faaliyetinden elde edilen gelirler;
- ✓ Vergiden muaf tutulan gelirler dışında kalan diğer tüm gelirlerdir.

Bu durumda, gelirin belirlenmesinde ilk iki gelir unsuru açısından kaynak teorisine üçüncü ve sonuncu gelir unsuru açısından da safi artış teorisine atıfta bulunulduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle gelirin belirlenmesi açısından her iki teoriye de yer verilmiştir.

¹⁷ Hasanov, a.g.t., s. 56.

¹⁸ Dünyamalı Vəliyev vd., *Vergi Hukuku*, Bakı: Azərbaycan Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 184.

Verginin Mükellefi: Gelir vergisinde mükellef ücret olarak geliri elde eden kişiler, istihdam dışı yani girişimcilik faaliyeti geliri elde edenler ve ücret olarak nitelendirilmeyen girişimcilik faaliyet geliri elde edenlerdir¹⁹. Gelir vergisi mükellefleri tam ve dar mükellef olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Tam Mükellefler: Azerbaycan'da yerleşik olan gerçek kişiler tam mükellef olup, hem Azerbaycan'da hemde Azerbaycan sınırları dışında elde ettikleri bütün kazanç ve iratları üzerinden vergiye tabidirler. Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'na göre Tam Mükellefler:

- ✓ Bir takvim yılı içinde 182 günden fazla Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bulunanlar;
- ✓ Eğer gerçek bir kişi bir takvim yılı içerisinde 183 günden az Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ve 182 günden fazla başka bir ülkede bulunmuyorsa aşağıda belirtilen durumlarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nde tam mükellef sayılır²⁰;
 - Azerbaycan'da veya diğer bir ülkede kişinin sürekli ikametgahı mevcutsa ya da her ikisinde de yoksa, hayati menfaatlerinin merkezi Azerbaycan'da ise kişi mukim olarak kabul edilir veya,
 - Hayati menfaatlerinin merkezinin belirlenmesine imkân olmadığı durumlarda, ikametgahının Azerbaycan'da olması durumunda kişi mukim olarak kabul edilir veya,
 - İkametgâhının belirlenmesinin mümkün olmadığı durumda kişi Azerbaycan vatandaşı ise mukim olarak kabul edilir.

Dar Mükellefler: Dar mükellef ise, Azerbaycan'da yerleşmiş olmayan kişilerdir. Dar mükellefler sadece Azerbaycan Cumhuriyetinin sınırları içerisinde elde ettikleri

¹⁹ Vefa Şafiyeva, "Azerbaycan'da Uygulanan Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri, GSYİH ve Bütçegelirleri ile İşikisi: İşletme Kararlarına Etkileri", *Turan*, Cilt. 10, Sayı. 40, 2018, s. 782.

²⁰ KPMG, *Doing Business in Azerbaijan, 2019*, s.61. https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/az/pdf/doing-business-in-azerbaijan-2019/Doing_Business_2019.pdf, (04.02.2020)

gelirler üzerinden vergiye tabi tutulurlar. Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'na göre Dar Mükellefler²¹:

- ✓ Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ticari faaliyet yürütmemek koşuluyla, diplomatik veya konsolosluk statüsü olan kişiler ve ailesi;
- ✓ Diplomatik temsilcilikler, konsolaslar ve yabancı ülkelerin diğer resmi temsilcileri, uluslararası kuruluşlar ve ticari faaliyetlerde bulunmayan yabancı tüzel kişilerin şubeleri ve temsilcilikleri;
- ✓ "Yerleşik" terimi kapsamında olmayan diğer kişiler.

Yukarıdan anlatılanlardan hareketle Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Tam ve Dar Mükelleflerin vergilendirilmesi aşağıda Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Azerbaycan'da Tam ve Dar Mükelleflerin Vergilendirilmesi

Mükellef Çeşidi	Gelirin Elde Edildiği Yer	Vergilendirildiği Yer
Tam Mükellefler İçin	Azerbaycan Cumhuriyet'inde	Azerbaycan Cumhuriyet'inde
	Azerbaycan Cumhuriyeti Dışında	Azerbaycan Cumhuriyet'inde
Dar Mükellefler İçin	Azerbaycan Cumhuriyet'inde	Azerbaycan Cumhuriyet'inde
	Azerbaycan Cumhuriyeti Dışında	Gelirin elde edildiği ülkede

Kaynak: Azerbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecell-esi> (18.08.2020).

İstisna ve Muafiyetler: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda muafiyet ve istisnaların sayısı oldukça fazladır. İstisna ve muafiyetlerin bazıları aşağıdaki şekilde sıralanabilir²²:

- ✓ Azerbaycan Cumhuriyeti mukimi olmayan bir işveren tarafından veya onun adına ödenmesi ve sivil yerleşik bir işyeri tarafından veya adına veya sabit temsilcilikte faaliyetleri ile ilgili ödenmemesi koşuluyla, Azerbaycan Cumhuriyeti mukimi olmayan şahsın iş yerinden elde ettiği gelir;

²¹ KPMG, a.g.e., s. 62.

²² Hasanov, a.g.t., s. 59.

- ✓ Değerli taşlar ve metaller, kıymetli taşlar ve metallere yapılmış eşyalar, sanat eserlerinden, antika eşyalardan ve vergi mükellefinin girişimcilik faaliyetinde kullanılan veya kullanılmış varlıklardan başka, taşınan maddi varlıkların sunulmasından elde edilen gelir;
- ✓ Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi milletvekillerine yetkilerinin yerine getirilmesi ile ilgili masrafların ödenmesi için görev maaşlarına ve ilgili yönetim kurulunun kararı ile görevlendirilen Azerbaycan Cumhuriyeti yürütme ve diğer devlet organlarının rehber çalışanlarına görevlerinin ifası ile ilgili temsilcilik maliyetlerinin ödenmesi için verilen görev maaşlarına ek olarak verilen aylık para teminatı;
- ✓ "Beden eğitimi ve Spora ilişkin" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun 53-1 inci maddesi ile belirlenen şekilde yapılan spor bahis oyunlarından elde edilen kazançlar;
- ✓ Azerbaycan Cumhuriyeti'nin eski Cumhurbaşkanı ve onun aile üyelerine ödenen emeklilik, ikramiye ve diğer ödemelerin toplamı;
- ✓ Mükellefin 3 yıl içerisinde esas yaşadığı yerdeki taşınmaz emlakinin satışından elde edilen gelirler;
- ✓ Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmayan diplomat veya konsolosluk memurlarının görevleri gereği elde ettikleri gelirler;

Gelir Vergisi Oranları: 1992 yılından başlayarak Azerbaycan'da vergi mevzuatı aylık gelirin vergilendirilmesinin yanısıra, yıllık toplam gelirlerin de vergilendirilmesini de kapsamaktadır. Ayrıca asgari geçim indirimi de uygulanmaya başlanmıştır Bu prensibe göre aylık ve yıllık gelirin vergiye tabi miktarı aynı asgari geçim indirimi tutarında azaltılır²³.

- **Ücret Karşılığı Elde Edilen Gelir ve Vergilendirilmesi**

Ücret Gerçek kişi tarafından emeği karşılığında alınan alınan herhangi ödeme veya faydadır. Eğer kişi iki veya daha çok yerde ücret karşılığı çalışıyorsa, gelir vergisi her bir iş yerinde ödenilen ücret için ayrı hesaplanıp devlet bütçesine ödenir²⁴. Vergi Yasası'nın 101. maddesine göre gelir vergisi artan oranlı tarife yapısına sahip olup, gelir

²³ Rufat Mustafayev, *Azerbaycan'da Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algulama ve Tutum Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 9.

²⁴ Şafiyeva, a.g.m., s. 3.

vergisi matrahının % 14 ve % 25 oranında hesaplanmaktadır. Eğer ücret karşılığı işten elde edilen aylık gelir 571 Manat'a kadar (yıllık 6852 Manat'a dek) olduğunda, gelirden işgücü için ülke çapında asgari ücretin 1 misli (yıllık 12 misli) düşüldükten sonra kalan tutar vergiye tabi tutuluyorsa da 2016 yılından itibaren aylık gelir 2500 Manat'a dek (yıllık 30.000 Manat'a dek) olunca, gelirden ülke çapında asgari ücretin 1 misli (yıllık 12 misli) düşüldükten sonra kalan tutar vergiye tabi tutulmaktadır.

Tablo 2: Aylık Gelir Vergisi Tarifesi

Vergi Alınan Aylık Gelir	Verginin Oranı
2500 Manat'a dek	% 14
2500 Manat'tan Çok Olduğunda	350 Manat + 2500 Manat'tan Çok Olan Tutarın %25'i

Kaynak: Azerbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecellesi> (18.08.2020).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yıllık gelir aşğıdaki Tablo 3'te yer alan oranlarda vergilendirilir.

Tablo 3: Yıllık Gelir Vergisi Tarifesi

Vergi Alınan Yıllık Gelir	Verginin Oranı
30.000 Manat'a dek	% 14
30.000 Manat'tan çok olduğunda	4200 Manat + 30.000 Manat'tan çok olan tutarın % 25'i

Kaynak: Azerbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecellesi> (18.08.2020).

2019 yılından itibaren ise, petrol / gaz dışı ve devlet dışı sektörlerde çalışan ve ayda 8.000 AZN'ye kadar kazanan çalışanlar yedi yıl süreyle gelir vergisinden muaf tutulmuştur (Tablo 4).

Tablo 4: Petrol/Gaz Dışı ve Devlet Dışı Sektörlerde Çalışanlara Yönelik Aylık Gelir Vergisi Tarifesi

Aylık Vergi Tarifesi	
8000 Manat'a dek	% 0
8000 Manat'tan çok olduğunda	8000 Manat'tan çok olantutarın % 14'ü

Kaynak: Azerbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecellesi> (18.08.2020).

Petrol ve Gaz Endüstrisi ve Devlet Sektörlerindeki faaliyetler için ise kriterler aşağıdaki gibidir²⁵:

- ✓ Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi ve bünyesine dâhil olan kuruluşlar ile üretim paylaşım anlaşmasına tabi petrol şirketleri, büyük boru hattı anlaşmaları ve benzeri diğer ilgili anlaşmalar kapsamındaki yükleniciler ve işletmeci şirketler, çalışma alanlarına bakılmaksızın tüm çalışanlar;
- ✓ Bir önceki takvim yılı içinde yukarıda belirtilen kişilere yapılan mal, iş ve hizmetler karşılığında elde edilen yıllık gelir, toplam brüt yıllık gelirin %50'sinden fazla olan yabancı ve yerli taşeronlar. Bu kriterler yıl içinde belirlenen alt yükleniciler için, yukarıda belirtilen kişilere mal, iş ve hizmet sağladıkları aylar esas alınarak uygulanır;
- ✓ Devlet adına kurulmuş kamu tüzel kişileri, bütçe kuruluşları, devlet bütçesinden ve diğer devlet fonlarından finansman sağlayan kurum ve merciler ile devletin doğrudan veya dolaylı olarak yüzde 51 veya daha fazla hissesine veya hissesine sahip olduğu tüzel kişiler;

İstihdam gelirinin 200 manat'a eşdeğer kısmı, bireyin asıl işyerinde kazandığı aylık gelirin 2500 manat'tan az olması durumunda vergiden muaftır. Girişimci olmayan faaliyetlerden elde edilen gelir % 14 oranında vergiye tabidir. Girişimci faaliyetlerde elde edilen gelir ise % 20 oranında vergiye tabidir²⁶.

²⁵ KPMG, a.g.e., s. 62.

²⁶ a.g.e., s. 62.

Beyan: “Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu”na hem yerleşik hem de yerleşik olmayanlar, gelir vergisi beyannamelerini bir sonraki vergi yılının 31 Mart tarihine kadar doldurmalı ve vergi dairesine vermelidir. Diğer bir ifadeyle vergi mükellefi olan gerçek kişi, bir takvim yılı içinde elde ettiği geliri yıllık beyanname ile her yılın Mart ayının 31’den önce vergi dairesine bildirmesi gerekmektedir. Gelir vergisi düzenli olarak ödenmesi koşuluyla üç eşit taksitte ödenebilir²⁷.

2.2. Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Tablo 5: Azerbaycan’da Gelir Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (2000-2018)

Yıllar	Gelir Vergisi (Manat)	Toplam Vergi Gelirleri (Manat)	Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı(%)
2000	94.000.000	574.400.000	16
2001	94.700.000	714.000.000	13,2
2002	109.700.000	835.500.000	13
2003	150.400.000	1.005.500.000	14,9
2004	221.600.000	1.232.200.000	17,9
2005	317.700.000	1.756.200.000	18
2006	407.300.000	3.047.782.800	13,4
2007	588.600.000	5.212.729.100	11,3
2008	627.200.000	6.724.996.900	9,3
2009	581.900.000	5.128.214.100	11,3
2010	590.200.000	5.266.800.000	11,2
2011	715.700.000	6.395.300.000	11,1
2012	813.000.000	6.975.000.000	11,6
2013	859.700.000	7.654.200.000	11,2
2014	980.300.000	8.370.200.000	11,7
2015	982.500.000	8.791.300.000	11,2
2016	1145.700.000	7.963.000.000	14,4
2017	1040.300.000	8,991.000.000	11,5
2018	995.900.000	9.565.000.000	10,4

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistika Komitesi, <https://www.stat.gov.az/> (11.08.2021)

Tablo 5’te zaman Azerbaycan’da 2000-2018 döneminde toplam vergi gelirleri ve gelir vergisinin toplam vergiler içerisindeki payları yer almaktadır. Genel olarak

²⁷ KPMG, a.g.e., s. 62.

bakıldığında söz konusu dönemde gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı % 9,3 ile %16 arasında değiştiği görülmektedir. Azerbaycan'da incelenen dönemde gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en düşük olduğu yıl 2008 yılı olmuştur. Diğer yıllara göre gelir vergisinin düşük olması gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının da düşük olmasına neden olmuştur. Gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en yüksek olduğu yıl ise 2004 yılı olmuştur. 2004 yılında gelir vergisi 221,6 milyon manat iken, toplam vergi gelirleri ise 1,23 milyar manat olmuştur. Son olarak söz konusu dönemde en fazla gelir vergisinin alındığı yıl 2016 yılı olmuştur. 2016 yılında toplam gelirlerden 1,146 milyar manat gelir vergisi alınmıştır.

3. KURUMLAR (MENFAAT) VERGİSİNİN GENEL ESASLARI VE TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ PAYI

Azerbaycan vergi sistemi içinde önemli bir yere sahip olan “Kurumlar Vergisi” 1992 yılında kabul edilmiştir. Bu verginin adı Azerbaycan Cumhuriyetinde “Hukuki Şahısların Menfaat Vergisi Hakkında Kanun” olarak geçmektedir²⁸. Aşağıda Kurumlar Vergisi'nin genel esasları çerçevesinde verginin konusu, yükümlüsü ve vergi tarifesi gibi konular ele alınmıştır.

3.1. Kurumlar Vergisinin Genel Esasları

Konusu ve Mükellefi: Kurumlar Vergisi “Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu”nun 104 maddesinde düzenlenmiştir. Verginin konusunu kurumların menfaati oluşturmaktadır. Kurumlar vergisinin konusu Tam Mükellef ve Dar Mükellef kurumlar açısından farklılık göstermektedir.

Tam Mükellefler Açısından Verginin Konusu: “Azerbaycan Vergi Kanunu”na göre Azerbaycan vergi mevzuatına göre kurulan girişimcilik faaliyetinde bulunan ve/veya Azerbaycan Cumhuriyetinde yönetim yeri olan tüzel kişiler tam mükelleftir. Yönetim yeri ise; esas denetim organlarının bulunduğu yerden bağımsız olarak, yönetimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan iş kararlarının alındığı ve günlük

²⁸ Hasanov, a.g.t., s. 65.

pratik yönetimin gerçekleştirildiği yerdir²⁹. Tam mükellef kurumlar açısından, kurumlar vergisinin konusunu oluşturan bazı gelirler aşağıdaki gibidir:

- ✓ Malların sunulmasından, iş görülmesinden ve hizmet gösterilmesinden gelirin elde edilmesi;
- ✓ Amortismanına tabi tutulan varlıkların sunulmasından gelirin elde edilmesi;
- ✓ Amortismanına tabi tutulmayan varlıkların sunulmasından gelirin elde edilmesi;
- ✓ Menkul veya gayrimenkul malların kiralanmasından ve royalti'den gelirin elde edilmesi;

Dar Mükellefler Açısından Verginin Konusu: Azerbaycan Cumhuriyeti'nde daimî temsilciler vasıtasıyla faaliyetini sürdüren kurumlar bu faaliyeti sonucunda sağladığı toplam kazancından, kanunen kabul edilen harcamaları düşükten sonra kalan miktar üzerinden vergi öderler³⁰. Vergi Kanunu'nda, daimî temsilcilik, herhangi bir on iki aylık dönemde toplam 90 günden az olmamak üzere ticari faaliyetlerde bulunan yerleşik olmayan yabancı tüzel kişi veya gerçek kişi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca vergi kanuna göre aşağıdaki faaliyetlerden biri ve/veya birkaçını beraber yürüten kurumlar daimî temsilci olarak kabul edilmemektedir³¹:

- ✓ Dar mükellef kurumun kendisine ait malların depolanması ve teşhiri;
- ✓ Dar mükellef kurumun kendisine ait malların başka bir kuruluş tarafından işlenmek üzere depolanması ve ardından Azerbaycan'dan ihraç edilmesi;
- ✓ Dar mükellef kurumun özel kullanım için malların satın alınması ve bilgi toplanması;
- ✓ Dar mükellef kurumun kendisi için mülkiyet amaçlarına yönelik diğer hazırlık veya yardımcı faaliyetlerde bulunması.

²⁹ Samir Masimov, *Azerbaycan'da Kurumlara Uygulanan Menfaat Vergisinin ve Sadeleştirilmiş Verginin Türkiye'deki Kurumlar Vergisi ile Karşılaştırmalı Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 4.

³⁰ Masimov, a.g.t., s. 5.

³¹ *Doing Business in Azerbaijan*, s. 11, https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/eycom/en_az/home/banners/doing-business-in-azerbaijan.pdf (05.08.2020).

Dar mükellef kurumların Azerbaycan kaynaklarından elde ettikleri gelirlerinden kurumlar vergisini ödedikten sonra ana merkezinin bulunduğu ülkeye gönderdiği kar paylarından % 10 vergi kesintisi yapılır. Yani Azerbaycan'da daimî temsilci aracılığı ile faaliyet gösteren dar mükellef bir kurumun ana merkezine borç para veriyor dahi olsa gönderdiği her türlü para vergi kesintisine tabidir. Ancak daha önce ana merkezin sermaye olarak koymuş olduğu tutarlar haricinde, dar mükellef sayılan temsilciliğine yapmış olduğu finans desteği anlamındaki borç verdiği tutarların geri ödenmesinde vergi kesintisi yapılmamaktadır ³².

Vergiyi Doğuran Olay: Menfaat vergisinde vergiyi doğuran olay kurum menfaatinin elde edilmesidir. Elde etme kayıt yöntemine göre farklılık göstermektedir. Vergi mükellefleri, belgelere (fatura, perakende satış fişi, sözleşmeler, banka ekstreleri gibi) dayanarak, gelir ve harcamalarını, doğru, düzgün ve açık bir şekilde yevmiye kayıtlarını kanunun öngördüğü sürelerde tutmak ve saklamak zorundadır. Mükellefler takvim yılı içinde aynı yöntemi kullanmak şartıyla, yevmiye kayıtlarının tutulması esnasında aşağıda belirtilen yöntemlerden sadece birini dikkate almak zorundadırlar³³.

Nakit esasına göre kayıt tutan mükellefler, gelirin elde edildiği anda veya gelirin mükellefin kontrolü altına geçtiği anda, bu geliri dikkate almalı ve gelirden kendi harcamalarını bu harcamaların gerçekleştiği zaman düşmelidir. Tahsil esnasında mükellefin nakit parayı aldığı veya banka hesabına yattığı zaman gelirin elde edildiği zaman olarak kabul edilmektedir. Yine bu yöntemde giderin yapıldığı zaman mükellef nakit ödeme yapıyorsa, nakit ödemenin yapıldığı, yapıldığı veya mükellefin paranın aktarılması hakkında ödeme talimatının banka tarafından alındığı zamandır. Buna karşılık tahakkuk esasına göre kayıtlarını tutan vergi ödeyicileri için gelir elde edilmesinin ve harcamaların net zamanı değil bu harcamaların ve gelirlerin doğduğu, kesinleştiği veya belirgin olarak miktarının tespit edildiği tarih önemlidir³⁴. Aşağıdaki şekilde Azerbaycan Menfaat Vergisi sisteminin ana yapısı gösterilmiştir.

³² Azerbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecell-esi> (18.08.2020).

³³ Veysəl Eyyubov, *Bütçə və Vergi Sistemi*, Bakı: Elm Nəşriyyatı, 2004, s. 114.

³⁴ Aydın Kerimov, *Muhasebe Hesapları və Vergilər*, Bakı: Ozan Nəşriyyatı, 2007, s. 116.

İndirim, İstisnas ve Muafiyetler: Menfaat Vergisinden istisna edilmiş kazançlar Azerbaycan Vergi Mecellesinin 106. maddesinde belirtilmiştir³⁵. Bunlar:

- ✓ Hayır kuruluşlarının girişimcilik faaliyeti dışındaki her türlü gelirleri;
- ✓ Ticari olmayan kuruluşların aldıkları karşılıksız gelirler;
- ✓ Uluslararası, devletlerarası ve hükümetler arası teşkilatların girişimcilik faaliyeti dışındaki her türlü gelirleri;
- ✓ Devlet Yönetim organlarının, bütçe teşkilatının girişimcilik faaliyeti dışındaki her türlü gelirleri;
- ✓ Merkez Bankası'nın, onun kurumlarının, Devlet Petrol Fonu'nun, Emanetlerin Sigortalanması Fonu'nun girişimcilik faaliyeti dışındaki her türlü gelirleri;
- ✓ Azerbaycan Cumhuriyetinin yasalarına uygun olarak devlet bütçesine olan vergi borçlarının silinmesinden elde edilen gelirler;
- ✓ Azerbaycan Devlet Başkanı'nın belirlediği durumlarda hukuki şahsın kararı ile ona ait olan müesseselerin birinin bilançosundan diğerinin bilançosuna karşılıksız olarak aktarılan değerler ve aktifler;
- ✓ Petrol ve gaz kaynaklarının bulunması, çıkarılması, işlenmesi ve hasılatın bölüşülmesi, boru hatları gibi konularda Azerbaycan Cumhuriyetini temsil eden tarafa aktarılan değerler ve aktifler;
- ✓ Engelli kişilerin tahsil alması için kurulmuş olan müesseselerin gelirleri;
- ✓ Yaşlıların veya engellilerin veya engelli çocukların toplanmasıyla oluşan kuruluşların veya genel işçi sayısının çoğu bunlardan oluşan kuruluşların kurumlar vergisi %50 oranında azaltılır.

Azerbaycan vergi sistemine göre kurum kazancından indirilebilecek olan giderler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır³⁶:

- ✓ Yurtdışından alınan borçların faizleri (Bankalar arası kredi oranlarına veya Merkez Bankasının bankalar arası kredi oranlarının ortalama seviyesinden %125 fazla olmamak şartıyla);

³⁵ Azerbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecell-esi> (18.08.2020).

³⁶ Azerbaycan Vergiler Nazirliyi, a.g.e., s. 40-41.

- ✓ Tahsili şüpheli alacaklar gelirden düşülebilir (Daha önce bu kazancın vergisinin ödenmesi şartıyla);
- ✓ Sigorta şirketlerinin ayırdığı kanunlara uygun teknik karşılıklar;
- ✓ Gelir elde etmek amacıyla yapılan bilimsel araştırmalar, projeler ve tecrübeler için yapılan harcamalar;
- ✓ Tamir harcamalarının tutarının, bina ve inşaatlar (%2), elektronik cihazlar ve ulaşım araçları (%5) ile demirbaşlar (%3) için limit dahilindeki kısmı;
- ✓ En fazla 5 yıl süreyle düşülebilen mali zarar;
- ✓ Maddi ve maddi olmayan duran varlıklara ayrılan amortismanlar;
- ✓ Maddi duran varlık satış zararları;
- ✓ Leasing işlemi nedeniyle ödenen kiralara;
- ✓ Bankadan ödenmek şartıyla ticari işle ilgili sigorta primleri (Hayat sigortaları hariç);
- ✓ Azerbaycan dışında ödenen vergiler (Sadece Azerbaycan'da benzer vergi türü için belirlenen oranı aşmayan kısmı).

Oranı, Beyanı ve Ödenmesi: Azerbaycan'da Manfaat Vergisi oranı %20'dir (AVK, madde 105). İlk defa Manfaat Vergisi uygulandığı zaman ise bu oran %35 olarak belirlenmiştir. Daha sonraki yıllarda bu oran yavaş yavaş azalarak %20'e kadar inmiştir. Manfaat Vergisi mükellefleri faaliyet yılından sonraki yılın Mart ayının sonuna kadar beyanname vermek zorundadır. Bu zaman içinde vergi hesaplanmalı ve ödenmelidir.

3.2. Kurumlar (Manfaat) Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Tablo 6: Azerbaycan'da Kurumlar Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (2000-2018)

Yıllar	Kurumlar Vergisi (Manat)	Toplam Vergi Gelirleri (Manat)	Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)
2000	125.900.000	574.400.000	21,9
2001	117.600.000	714.000.000	16,5
2002	147.800.000	835.500.000	17,7
2003	178.300.000	1.005.500.000	17,8
2004	223.400.000	1.232.200.000	18,1
2005	355.400.000	1.756.200.000	20,2
2006	1.360.500.000	3.047.782.800	44,6
2007	2.457.700.000	5.212.729.100	47,1
2008	2.862.300.000	6.724.996.900	42,6
2009	1.329.200.000	5.128.214.100	25,9
2010	1.429.900.000	5.266.800.000	27,1
2011	2.134.000.000	6.395.300.000	33,4
2012	2.252.000.000	6.975.000.000	32,3
2013	2.374.800.000	7.654.200.000	31
2014	2.302.700.000	8.370.200.000	27,5
2015	2.211.100.000	8.791.300.000	25,1
2016	1.983.200.000	7.963.000.000	24,9
2017	2.285.900.000	8.991.000.000	25,4
2018	2.499.700.000	9.565.000.000	26,1

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi İnternet Sitesinden (<http://www.stat.gov.az/menu/13/>) Alınan Verilerle Hazırlanmıştır.

Tablo 6'da Azerbaycan'da 2000-2018 döneminde toplam vergi gelirleri ve kurumlar vergisinin toplam vergiler içerisindeki payları yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında söz konusu dönemde kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı % 16,5 ile % 47,1 arasında değiştiği görülmektedir. Azerbaycan'da incelenen dönemde kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en düşük olduğu yıl 2001 dönemi olmuştur. 2001 yılında kurumlar vergisi 117,6 milyon manat iken, toplam vergi gelirleri ise 714 milyon manat olmuştur. Söz konusu dönemde en fazla kurumlar vergisinin alındığı yıl ise 2008 yılı olmuştur. 2008 yılında toplam kurum gelirlerinden 2,86 milyar manat kurumlar vergisi alınmıştır.

4. SADELEŞTİRİLMİŞ VERGİNİN GENEL ESASLARI VE TOPLAM VERGİ GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ PAYI

4.1. Sadeleştirilmiş Verginin Genel Esasları

1 Ocak 2001 yılı tarihinden itibaren uygulanan Sadeleştirilmiş Vergi uygulamasında temel amaç; öncelikle küçük işletme sahipleri ve bireysel girişimciler için verginin hesaplanması ve ödenmesi işlemini kolaylaőtırmaktır.

Verginin Konusu ve Mükellefi: Vergi Mecellesinin XI bölümü hükümleri göz önüne alındığında Sadeleştirilmiş Vergi'nin konusu aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- ✓ Katma Değer Vergisi (KDV) mükellefi olmayan vergileme döneminde vergiye tabi işlemlerinin tutarı 200.000 Manat'ı veya bu tutardan az olan malların teslimi, hizmetlerin ifası ve emlaka göre elde edilmiş toplam hasıla ile satış dışı gelirler;
- ✓ Yukarıdakilerin haricinde vergi kesintisi yapılan gelirleri hariç, vergiye tabi işlemlerinin tutarı 200.000 AZN'den fazla olan ticari ve/veya sosyal iaŐe faaliyeti yapan kişilerin tüm hâsılatının tutarı ve ayrıca satış dışı gelirlerinin tutarı;
- ✓ Bina inŐaatı faaliyeti yapan kişiler için, devlete ayrılan bölüm hariç, inŐa edilen binanın konut ve konut dışı alanları, sunulmak için yapılan özel konut ve bağ evlerinin alanları, ayrıca yapılan binanın her katının toplam alanı;
- ✓ Mülkiyetinde veya kullanımında olan taşıtlar ile (uluslararası yük ve yolcu taşımacılığı hariç) Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında yolcu ve yük taşımacılığı yapan (taksi dâhil) veya bu taşımacılığı sözleşme yaparak diğer kişiler aracılığı ile gerçekleőtiren kişilerin mülkiyetinde veya kullanımında olan taşıtlar ve;
- ✓ Spor oyunları ile ilgili yapılan bahis oyunlarını düzenleyen için oyunun katılımcılarından alınan ödeme, spor bahis oyunlarının satıcısı için ise bahis oyunlarını düzenleyen kendisine verdiği komisyon sadeleştirilmiş verginin konusunu oluŐtırmaktadır.

Sadeleştirilmiş verginin mükellefleri ise, KDV mükellefi olmayan ve kesintisiz 12 aylık dönemin herhangi ayında (aylarında) vergiye tabi işlemlerinin parasal değeri 200.000 Manat'ı aşmayan gerçek ve tüzel kişilerdir. Bunun yanı sıra inşaat sektöründe, ulaşım ve yük taşımacılığı alanında, ayrıca spor ve bahis oyunları alanında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişiler de sadeleştirilmiş vergi mükellefidirler. Buna karşın aşağıda sıralanan kişiler sadeleştirilmiş vergi mükellefi olamazlar:

- ✓ Aksizli mallar üreten kişiler;
- ✓ Kredi ve sigorta kurumları, yatırım fonları, menkul kıymetler borsasının profesyonel katılımcıları;
- ✓ Sivil toplum emeklilik fonları;
- ✓ Mülkiyet kiralanmasından gelir elde edenler;
- ✓ İlgili kurumlar tarafından belirlenen doğal tekeller;
- ✓ Mülkiyetinde 1 000 000 Manat'tan fazla değerde emlak sahibi olanlar.

Vergide Muafiyet ve İstisnalar: Yetiştirme yurtları, kreşler, özel kreş ve çocuk evleri 2014 yılı 1 Ocaktan itibaren 10 yıllık bir süre için ve zirai ürün üreticileri (aynı zamanda, sanayi yöntemi ile) tarafından kendilerinin ürettikleri tarım ürünlerinin satışından elde edilen üretimin hacmi 2014 yılı 1 Ocaktan itibaren 5 yıllık bir süre için sadeleştirilmiş vergiye tabi değildir.

Verginin Oranı: Sadeleştirilmiş Vergi (otomobil ulaşımı araçları, taksi ile yolcu ve yük taşımalarını hayata geçiren tüzel kişiler olan vergi mükellefleri hariç) sunulmuş mallara (çalışmalara, hizmetlere) bu verginin mükelleflerinin mal sunulmasından, işlerin görülmesinden ve hizmetlerin gösterilmesinden elde ettiği malzemenin değerine (genel üretim hacminden) ve satış dışı gelirlere Bakü şehrinde % 4 oranında; diğer şehir ve bölgelerde, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde % 2 oranında vergi uygulanır

Ticari ve/veya sosyal işe faaliyeti yapan kişilerin sunulmuş mallara (işlere, hizmetlere) ve emlakla göre elde ettikleri tüm hâsılat, ayrıca satış dışı gelirler için, bu mükelleflerden ticari faaliyet yapanlara % 6 oranında, sosyal işe faaliyeti yapanlara ise % 8 oranında sadeleştirilmiş vergi uygulanmaktadır. Taşımacılık faaliyeti ile toprak alanlarının mülkiyetine sahip olanlar tarafından bu alanların sunulması durumunda spesifik esaslı vergi uygulanmaktadır.

Verginin Beyanı ve Ödenmesi: Sadeleştirilmiş vergi için hesap dönemi takvim yılının üçer aylık dönemleridir. Sadeleştirilmiş vergi mükelleflerinin en geç hesap dönemini takip eden ayın son günü akşamına kadar beyanname vermeleri ve bu süre içinde de ödeme yapmaları zorunludur. Ayrıca Sadeleştirilmiş Vergi mükellefi faaliyetine son verdiği diğer bir ifadeyle tüzel kişiliği iptal edildiği tarihten itibaren 30 gün içinde vergi idaresine beyanname vermek zorundadır.

4.2. Sadeleştirilmiş Verginin Vergisinin Toplam Vergi gelirleri İçerisindeki Payı

Tablo 7: Azerbaycan'da Sadeleştirilmiş Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (2001-2018)

Yıllar	Sadeleştirilmiş Vergisi (Manat)	Toplam Vergi Gelirleri (Manat)	Sadeleştirilmiş Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)
2001	20.543.000	714.000.000	2,8
2002	80.000.000	835.500.000	9,6
2003	63.265.000	1.005.500.000	6,2
2004	81.926.200	1.232.200.000	6,6
2005	106.000.000	1.756.200.000	6,1
2006	26.540.000	3.047.782.800	0,8
2007	45 000.000	5.212.729.100	0,8
2008	63 000,000	6.724.996.900	0,9
2009	78.000.000	5.128.214.100	1,5
2010	90.000.000	5.266.800.000	1,7
2011	95.000.000	6.395.300.000	1,5
2012	96.000.000	6.975.000.000	1,3
2013	119 539 000	7.654.200.000	1,6
2014	153.395.000	8.370.200.000	1,8
2015	168 032 000	8.791.300.000	1,9
2016	280.000.000	7.963.000.000	3,5
2017	371.409.000	8,991.000.000	4,1
2018	380.000.000	9.565.000.000	3,9

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi İnternet Sitesinden (<http://www.stat.gov.az/menu/13/>) Alınan Verilerle Hazırlanmıştır.

Tablo 7'de Azerbaycan'da 2001-2018 döneminde toplam vergi gelirleri ve sadeleştirilmiş vergilerin toplam vergiler içerisindeki payları yer almaktadır. 2001-2018 döneminde sadeleştirilmiş verginin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı % 0,8 ile % 9,6 arasında değişmiştir. Azerbaycan'da incelenen dönemde sadeleştirilmiş verginin toplam vergiler içerisindeki payının en düşük olduğu yıllar 2006 ve 2007 yılları

olmuştur. Sadeleştirilmiş verginin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının en yüksek olduğu yıl ise 2002 yılı olmuştur. Genel olarak bakıldığında ise sadeleştirilmiş vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki paylarının yıllar itibariler azaldığı görülmektedir.

5. AZERBAIJAN VERGİ SİSTEMİNDEKİ TEMEL BAZI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Azerbaycan ekonomisinin piyasa ekonomisine geçişi, diğer Sovyet sonrası ülkelerde olduğu gibi toplumun refahında önemli ölçüde azalmaya, işsizliğin artmasına, enflasyonun yükselmesine ve bağımsızlığın ilk yıllarındakine benzer diğer sosyal sorunlara neden olmuştur.

Ancak Azerbaycan önemli petrol rezervlerine sahiptir ve Azerbaycan'da Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının tam olarak faaliyete geçmesinden sonra petrol üretiminin artmasıyla Eylül 2006 sonrasında ülke ekonomisi son derece değişmiş ve kamu harcamaları artmıştır³⁷. Kamu harcamalarındaki değişim ile petrol fiyatları arasında pozitif bir ilişki olmuştur. Petrol fiyatlarının 2005'ten 2008'e kadar yıllık ortalama % 28 büyümesi, aynı dönem için kamu harcamalarında % 64'lük bir artışa neden olmuştur. Ancak bu dönem içerisinde kamu harcamaları beş kat artmasına rağmen vergi gelirleri aynı oranda artmamıştır. Zaman içerisinde vergi gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki açık artmıştır³⁸. Petrol gelirleri sayesinde, kamu açığı veya bütçe açığı, Azerbaycan Devlet Petrol Fonu'ndan transfer yoluyla finanse edilmiştir. Ancak petrol fiyatları dalgalı bir seyir izlediğinden kamu harcamaları için en önemli finansman kaynağı olan vergi gelirlerinin arttırılması gereğini ortaya çıkarmıştır.

5.1. Azerbaycan'da Vergi Sisteminin Temel Sorunları

Diğer gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde Azerbaycan vergi sistemindeki sorunlar aşağıda vergi yükünün yüksekliği, kayıt dışı ekonominin genişliği, denetim mekanizmasının yetersizliği ve vergi ahlakının düşük olması başlıkları altında ele alınmıştır.

³⁷ Hafız Guliyev, "Fiscal Policy Challenges: The Case of Azerbaijan", *Економічна Наука*, Vol. 336 No. 221 2019, s. 79.

³⁸ Guliyev, a.g.m., s. 82.

5.1.1. Azerbaycan'da Vergi Yükünün Yüksek Olması

Tablo 8: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Sisteminde Yılları Arasındaki Vergi Yükü (2000-2018)

Yıllar	GSYİH (Manat)	Vergi Gelirleri (Manat)	V/GSYİH (%)
2000	4.718.100.000	574.400.000	12,17
2001	5.315.600.000	714.000.000	13,43
2002	6.062.500.000	835.500.000,	13,78
2003	7.146.500.000	1.005.500.000	14,07
2004	8.530.200.000	1.232.200.000	14,45
2005	12.522.500.000	1.756.200.680	14,02
2006	18.746.200.000	3.047.782.800	16,26
2007	28.360.500.000	5.212.729.100	18,38
2008	40.137.200.000	6.724.996.900	16,76
2009	35.601.500.000	5.128.214.100	14,40
2010	42.465.000.000	5.266.800.000	12,40
2011	52.082.000.000	6.395.300.000	12,28
2012	54.743.700.000	6.975.000.000	12,74
2013	58.182.000.000	7.654.200.000	13,16
2014	59.014.100.000	8.370.200.000	14,18
2015	54.352.100.000	8.791.300.000	16,17
2016	60.425.200.000	7.963.000.000	13,17
2017	70.337.800.000	8.991.000.000	12,78
2018	80.092.000.000	9.565.000.000	11,94

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi internet sitesinden (<http://www.stat.gov.az/menu/13/>) alınan verilerle hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 8'de Azerbaycan Cumhuriyeti vergi gelirleri, bütçe gelirleri GSYİH ve vergi yükünün gelişimi yer almaktadır. 2001 yılında yürürlüğe giren Vergi Kanunu'nun ortaya koyduğu yenilikler ve 12 Eylül 2005 tarihinde onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Vergi Düzeninin İyileştirilmesi Devlet Programı" kararnameşi vergilemede olumlu gelişmeleri beraberinde getirmiş, olumlu konjonktürel destekle vergi gelirlerinde de önemli artışlar gerçekleşmiştir³⁹. 2001-2008 yılları aralığında vergi yükünün ortalama oranının %14,8'e çıktığı görülmektedir. 2008 yılından itibaren küresel krizin petrol ve doğalgaz fiyatları üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle, Azerbaycan'da 2011'de vergi yükü % 12,2'ye düşmüştür. Özellikle 2009'dan sonra, vergi gelirlerinin büyümesindeki yavaşlamaya, vergi oranlarının

³⁹ Metin Allahverdi, Seyfettin Caner Kuzucu, "Azerbaycan Vergi Sistemi'nin E-Dönüşüm Süreci ve Vergi Gelirlerine Etkisi", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 7, 2017, s. 87.

optimizasyonu ve vergi yükünün azaltılması da dâhil olmak üzere ülkedeki vergi reformu buna neden olmuştur. Örneğin 2010'da üçüncü en büyük vergi geliri kaynağı olan en yüksek kişisel gelir vergisi oranı % 35'ten % 30'a ve 2013'te % 25'e, en yüksek ikinci vergi geliri kaynağı olan kar vergisi (kurumlar vergisi) oranı da 2010'da % 22'den 2013'te % 20'ye düşmüştür⁴⁰. Bu düşüşe rağmen Aslanov (2015) tarafından Orta Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinde Vergi Gelirleri/GSMH oranı esas alınarak yapılan analizde. Azerbaycan'ın en yüksek vergi yüküne sahip ülke olduğu bulunmuştur⁴¹.

5.1.2. Azerbaycan'da Kayıt Dışı Ekonominin Genişliği

Tablo 9: Eski SSCB Ülkelerinde Kayıt Dışının Hacmi (1989–2002) (%)

Eski SSCB Ülkeleri	Fiziksel Girdi (Elektrik Tüketimi) Yöntemi Johnson Ve Diğerleri (1997)'Nin Verileri Kullanılmıştır.		DYMIMIC Yöntemi.		Aktif Nüfusun Yüzdesi Olarak Kayıt Dışı İstihdam. 1998-99
	Ortalama 1990-93	Ortalama 1994-95	Ortalama 1990-93	Ortalama 2000/01	
Azerbaycan	43,8	59,3	45,1	60,1	50,7
Özbekistan	20,3	28,0	22,1	33,4	33,2
Belarus	34,0	39,1	35,6	47,1	40,9
Estonya	33,9	38,5	34,3	39,1	33,4
Gürcistan	43,6	63,0	45,1	66,1	53,2
Kazakistan	32,2	34,2	31,9	42,2	33,6
Kırgızistan	34,1	37,2	35,2	39,4	29,4
Letonya	24,3	34,8	25,7	39,6	29,6
Litvanya	26,0	25,2	26,0	29,4	20,3
Moldova	29,1	37,7	29,3	44,1	35,1
Rusya	27,0	41,0	27,8	45,1	40,9
Ukrayna	38,4	47,3	29,4	51,2	41,2
Ermenistan	39,4	40,3	40,1	45,3	40,3
Ortalama	32,8	40,4	32,9	44,8	37,1

Kaynak: Friedrich Schneider, "The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries", İZA İnstitute for the Study of Labour, Discussion Paper No. 514, June 2002, s.7'deki verilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. <https://ftp.iza.org/dp514.pdf>. (05.09.2021).

⁴⁰ İlkin Aslanov, "Government Budget Revenues in Azerbaijan: The Tax Burden and The Role of The Oil Factor", Central Asia and Caucasia, Vol. 16, No. 3-4, ss. 142-143.

⁴¹ A.g.m., s. 146.

Bir geçiş ekonomisi ülkesi olarak Azerbaycan'da, enflasyonun sürekli olduğu vergi bilincinin yerleşmediği diğer tüm ülkelerde olduğu gibi kayıt dışı ekonomi yaygındır⁴². Schneider (2010) tarafından fiziksel girdi (elektrik) yöntemi ve DYMIMIC yöntemi kullanılarak eski Sovyetler Birliği ülkelerini kayıt dışı ekonomi ve istihdamın belirlenmesi amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Sonuçlar 1990-1993, 1994-1995 ve 2000/2001 dönemlerini kapsamaktadır. Tablo 9'da grldğu üzere Fiziksel Girdi yöntemi göz önüne alındığında. 1990-1993 dönemi boyunca ve eski Sovyetler Birliği lkeleri arasında, Gürcistan GSYH'nin yüzde 43,6'sı ile en büyük kayıt dışı ekonomiye sahipken, onu yüzde 33,8 ile Azerbaycan ve yüzde 29,1 ile Moldova takip ettiği görülmüőtür. Tablo 9'da da grldğu üzere DYMIMIC yöntemi dikkate alındığında, 2000-2001 yılları arasında, yine Gürcistan GSYH'nin % 66,1'i ile en büyük kayıt dışı ekonomiye sahipken, onu resmi GSYH'nin % 60,1'i ile Azerbaycan ve resmi GSYH'nin % 51,2'si ile Ukrayna'nın izlediği grlmektedir⁴³. Kısaca, eski Sovyetler Birliği lkeleri içerisinde, ister kayıt dışı ekonominin boyutları, isterse de kayıt dışı istihdam açısından bakılsın, yine en yüksek oranların, sırasıyla Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna'da olduğu görülmektedir.

Azerbaycan açısından kişi başına gelir düzeyinin düşük olması ve işsizlik, emek sahiplerini kayıt dışı sektörde çalışmaya itmektedir. Bu durum gelir dağılımının daha da bozulmasına yol açmaktadır. Zira kayıt dışı müteőebbisler, çalıőanların gelirindeki artışa nazaran daha fazla gelir artıőı elde etme imknına sahip olmaktadır⁴⁴.

5.1.3. Denetim Mekanizmasının Yetersizliği

Vergi devletin üstlenmiő olduğu fonksiyonları yerine getirebilmesi açısından en önemli finansman kaynağıdır. Vergi yükünün toplum içerisinde yaşayan bireyler arasında ödeme gücü esasına göre dağıtılması vergi ödemekten dolayı katlanılan maliyet ile kamusal mal ve hizmetlerden elde edilen fayda arasında dengesizliğe neden olabilmektedir. Bu durum zorunlu bir finansman kaynağı olan vergilere karşı mükelleflerde olumsuz tutum ve davranışlara yol açabilmektedir. Günümüz aėdaő

⁴² Hasanov, a.g.t., s. 121.

⁴³ Schneider, a.g.m., s. 5.

⁴⁴ Orkhan Aghayev, *Vergi Adaletinin Sağlanması ve Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye ve Azerbaycan rneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2013, s. 82.

vergi sistemlerinde mükellefler beyanname aracılığı ödeyecekleri vergiyi kendileri tespit edip vergi idaresine ödemektedirler. Beyan esaslı olarak ifade edilen bu yöntem vergiye tabi bazı gelirlerin beyan dışı bırakılmasına yol açmaktadır. Bu nedenle mükelleflerin beyanlarının doğruluğunun denetlenmesi gerekmektedir⁴⁵.

Vergi denetiminin temel amacı; bir taraftan yönetimi düzenli ve kanunlara uyumlu çalışmak için yönlendirme, diğer taraftan kanunları bilmemek ve/veya anlamamak gibi kasıtlı olmayan davranışlar sonucu yapılan hatalar hususunda idarenin mükellefleri eğiterek, gönüllü olarak daha doğru beyan vermelerini sağlamak ve bazı mükelleflerin vergi kaçırmasını engelleyerek vergi bilincini geliştirmektir. Ayrıca vergi denetiminin bütçeye kaynak sağlama ve gelir dağılımında, vergilemede adalet ve eşitliğin sağlanması gibi amaçları da vardır⁴⁶.

Azerbaycan'da vergi denetimi Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı, Devlet Gümrük Komitesi ve yerel belediye vergi idareleri tarafından gerçekleştirilir. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde müteşebbislik, ticaret ve diğer faaliyetlerle uğraşan tüm ekonomik kuruluşlar, mevcut mevzuata göre muhasebe kayıtlarını tutmakla yükümlüdür. Vergi idareleri, mobil denetim sırasında tüm mali belgeler, muhasebe defterleri, hesaplar, nakit, menkul kıymetler, beyannameler ve vergi hesaplaması ile ilgili diğer belgeler ile ilgili soru sorma ve bilgi- açıklama alma hakkına sahiptir⁴⁷.

Azerbaycan'da kayıt dışılığın yüksek boyutlarda gerçekleşmesi mükellef sayısının nüfusa oranının oldukça düşük olması⁴⁸ denetim mekanizmasının yetersizliğini kanıtlayan bir husustur. Denetim ne kadar yetersizse kayıt dışılık dolayısıyla vergi kaçağı da o kadar büyük olacaktır.

⁴⁵ İbrahim A. Acar, Mehmet E. Merter, "Türkiye' de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu", Türkiye'de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu", *Maliye Dergisi*, 2004, s. 5.

⁴⁶ Musa Keleş, *Vergi Denetiminin Etkinliğinin, Mükellefler ve Serbest Müşavirler Tarafından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.23.

⁴⁷ Konul Azizova, Hakan Ay, "The Tax Audit in Azerbaijan", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 1, 2020, s. 38.

⁴⁸ Allahverdi, a.g.m., s. 91.

5.1.4. Vergi Ahlakı Düzeyinin Düşük Olması

Vergi ödeme konusunda içsel motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakı yükümlülerin cezalandırma ve yakalanma riski olmaksızın vergiyi gönüllü olarak ödemeleridir. Vergi ahlakının belirlenmesinde mükelleflerin buldukları ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasi faktörleri önemli rol oynar⁴⁹.

Azerbaycan'ın 69 yıl gibi çok uzun bir süre SSCB'nin egemenliği altında kalmış olması vergilerin bu dönemde devletin önemli bir gelir kaynağı olmaması vergi ahlakının toplumda oldukça zayıflamasına neden olmuştur. Vergi sisteminin bağımsız olduktan sonra oluşmaya başlaması, çağdaş vergi sisteminin oluşturulmasının 2000'li yıllara uzaması, vergi sisteminin oluşturulmasında vergileme ilkelerine gereken önemin verilmeyişi, yolsuzluklar ve kayıt dışı ekonominin genişliği vergi ahlakının hala çok düşük düzeyde kalmasına neden olmuştur⁵⁰. Örneğin Turan ve Yurdakul (2014) tarafından geçiş ülkelerinde 1989-2008 yılları arasında gerçekleştirilen Dünya Değerler Anketindeki veriler kullanılarak yapılan araştırmada, eski Sovyetler Birliği'ne dâhil ülkeler içinde 1997'de 3.6 ile Azerbaycan Letonya ile birlikte en düşük vergi ahlakına sahip ülkeler arasında yer almıştır⁵¹.

5.2. Çözüm Önerileri

Azerbaycan serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin başlangıcında itibaren hızlı ve etkili vergi reformları yaparak diğer eski SSCB ülkelerine nazaran daha iyi konumda olmasına rağmen⁵² Vergi sistemine ilişkin olarak bazı önlemler alması zorunluluğu IMF uzmanlarınca ifade edilmiştir. IMF uzmanlarınca alınması tavsiye edilen önlemler aşağıda kısa ve orta vadeli önlemler olarak sıralanmıştır.

5.2.1. Kısa Vadeli Önlemler

İstisnaların azaltılması, KDV, Gümrük vergileri ve diğer vergilerde vergi uyumunun artırılması yoluyla vergi matrahının genişletilmesi petrol dışı vergi sistemindeki gelirleri arttıracaktır. Bunun için;

⁴⁹ Güneş Çetin Gerger, *Mükellef Hakları ve Vergiye Gönüllü Uyum*, (Doktora Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 62.

⁵⁰ Hasanov, a.g.t., s. 120.

⁵¹ Deniz Turan, Ali Yurdakul, "Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı", *Business and Economics Research Journal*, Cilt. 5, Sayı. 1, s. 127.

⁵² Çelikkaya, a.g.m., s. 109.

- ✓ Muafiyetlerin maliyetinin belirlenmesi, yeni muafiyetler için teklifin onaylanmak üzere Parlamento'ya sunulması ve sürelerinin belirtilmesi,
- ✓ Gümrük idaresinin, geçici olarak düzenlemeler yapılmasından vazgeçilmesi ve gümrük görevlileri ile ithalatçılar arasındaki doğrudan temasların azaltılması yoluyla gümrük idaresinin güçlendirilmesi,
- ✓ Beyana dayalı vergi sisteminin etkinliğinin artırılması için temel koşulların ve gönüllü vergi uyumun güçlendirilmesi,
- ✓ Denetimler için daha hedef odaklı bir risk yaklaşımının belirlenmesi,
- ✓ Potansiyel dolandırıcılık ve kaçırma faaliyetlerine karşı erken uyarı veren etkili bir dolandırıcılık istihbarat ağının geliştirilmesi,
- ✓ Prosedürleri basitleştirerek ve beyan sıklığını azaltarak uyum maliyetlerinin düşürülmesi,
- ✓ Sonuç raporlamasının iyileştirilmesi ve üzerinde anlaşmaya varılan müşteri memnuniyetinin ölçülmesi gibi bir dizi kilit performans göstergesinin ölçülmesi de dâhil olmak üzere yönetim ve performansın güçlendirilmesi,
- ✓ Karmaşık uyum sorunlarının (örneğin, transfer fiyatlandırması ve petrolle ilgili ve özellikle petrol bölüşüm anlaşmaları ile ilgili vergi sorunları gibi) çözümüne yönelik kapasitenin oluşturulması,
- ✓ Analitik amaçlar için vergi istatistiklerinin kalitesinin iyileştirilmesi⁵³ gerekmektedir.

Bunların yanı sıra kısa vadede kendiliğinden beyan sisteminin etkinliğinin arttırılabilmesi için; idare mükelleflerin makul bir yüzdesini denetlemesini sağlayabileceği kadar kaynağının olması, vergi kanunlarına uymayanların tespit edildikleri takdirde sert bir şekilde cezalandırılması, mükellefin vergi idaresi ile anlaşmazlığın çözümü için idari ve adli süreçlere erişebilir olması, beyanname formlarının basit ve anlaşılır olması ve mükelleflere uygun yollarla sunulması, vergi kanunlarındaki değişiklikler konusunda mükelleflerin bilgilendirilmesi, vergilerin ödeme zaman ve şeklinin mükellefin durumuna uygun hale getirilmesi gerekmektedir⁵⁴.

⁵³ Mayra Zermona, "Current and Proposed Non-Oil Tax System in Azerbaijan", *IMF Working Paper*, WP/08/225, 2008, ss. 11-12.

⁵⁴ Zermona, a.g.m., s. 12.

5.2.2. Orta Vadeli Çözümler

Kısa vadede, vergi tabanı genişletildikten, vergi ve gümrük idaresinin etkinliği daha da güçlendirildikten sonra, orta vadede vergilerin ekonomi üzerindeki saptırıcı etkilerini en aza indirgeyecek, vergi sisteminde basitliği ve adaleti arttıracak, vergi kapasitesinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacak reformlar yapılmalıdır⁵⁵. Bu amaçla, Azerbaycan'da dolaylı ve dolaysız vergilerin nispi avantaj ve dezavantajları karşılaştırılarak, doğrudan vergiler lehine çarpıklık gözden geçirilmelidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde dolaysız vergiler içerisinde yer alan gelir vergilerinde çok sayıda istisna ve muafiyetin yer alması, vergi tabanını daraltmakta, vergilemede eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ederek, mükellefleri vergi kaçırmaya teşvik etmekte, tasarrufları olumsuz yönde etkileyerek, ekonomik büyümeyi düşürücü etki yaratmaktadır. Bu nedenle sistem içerisinde dolaysız vergi yükünün azaltılması gerekmektedir⁵⁶.

⁵⁵ Zermona, a.g.m., s. 13.

⁵⁶ Çelikkaya, a.g.m., s. 104.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ UYUMU VE VERGİ UYUMUNU BELİRLEYEN FAKTÖRLER

1. VERGİ UYUMUNA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1.1.Vergi Uyumu Kavramı ve Kapsamı

Vergi uyumu konusundaki çalışmaların sayısı devletlerin vergi kayıpları arttıkça gittikçe önem kazanmış olmasına rağmen, vergi uyumu kavramının tanımı konusunda bir konsensüs söz konusu değildir. Vergi uyumu kavramının tanımı çalışmanın yapıldığı döneme, araştırmacıların bakış açılarına ve çalışmanın nasıl yürütüldüğüne bağlı olarak değişmektedir⁵⁷. Vergi uyum kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle uyum ve uyumsuzluk kavramının açıklanması gerekmektedir.

1.1.1. Vergi Uyumu

Uluslararası literatürde en yaygın olarak kullanılan tanıma göre “vergi uyumu; beyannamenin verildiği dönemde vergi yasaları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun olarak tüm gelirlerin beyan edilmesi ve vergilerin eksiksiz olarak zamanında ödenmesidir”. Tanıma göre vergi uyumundan bahsedilebilmesi için mükellefler; vergi matrahını doğru beyan etmeli, vergi yükümlülüğünü doğru olarak hesaplamalı, vergi beyannamesini zamanında vermeli ve vergi borcunun zamanında ödemelidir⁵⁸. Ancak bu uyum gönüllü vergi uyumu şeklinde olabileceği gibi zorunlu vergi uyumu şeklinde de olabilir.

Gönüllü Vergi Uyumu: Herhangi bir zorlayıcı faaliyet olmaksızın vergi mükelleflerinin vergi yasalarının hem metni hem de ruhu ile uyum içinde hareket etme konusundaki isteklilikleridir. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir zorlayıcı faaliyet uygulamaksızın kanunun hem metnine hem de ruhuna göre hareket etme istekliliği

⁵⁷ Rabeca Wu, *Definitions for Tax Compliance and Non Compliance: A New Zealand Case Study Approach*, A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of The Requirements for The Master of Commerce Degree in Accounting and Taxation at the University of Canterbury, 2012, ss. 18-19.

⁵⁸ Jeffrey A. Roth, John T. Scholz, A.D.Witte, “Taxpayer Compliance, Volume:1, An Agenda for Research”, *Philadelphia University of Pennsylvania Press*, 1989, s. 21.

gönüllü uyumdur. Buna karşın zorlayıcı nedenlerle sadece kanun metnine uygun hareket etme isteği ise, zorunlu vergi uyumudur⁵⁹.

1.1.2. Vergi Uyumsuzluğu

Vergi uyumsuzluğu ise; beyannamenin verildiği dönemde vergi yasaları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun olarak hareket etme konusundaki isteksizlik olarak tanımlanabilir⁶⁰. Vergi uyumsuzluğunun dört ana unsuru vardır. Bunlar; vergiye tabi gelirin eksik veya fazla beyan edilmesi; yapılan harcamalar ve vergi muafiyetleri gibi gelirden indirilebilecek giderlerin olduğundan fazla ya da eksik gösterilmesi, vergi borcunun zamanında ödenmemesi ve vergi beyannamesinin zamanında verilmemesidir⁶¹. Vergi uyumsuzluğu iradi ve gayri iradi uyumsuzluk olarak ortaya çıkabilir.

İradi Uyumsuzluk: Mükelleflerin bilerek ve isteyerek (kasten) vergi kaybına sebebiyet vermesidir. İradi vergi uyumsuzluğu vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı şeklinde iki şekilde ortaya çıkabilir. Vergi yükümlülüğünün yasal yöntemlerle azaltılması vergiden kaçınma, yasal olmayan yöntemlerle azaltılması ise, vergi kaçırma dır.

Gayri İradi Vergi Uyumsuzluğu: Mükelleflerin yanlış anlama, bilgi eksikliği, dalgınlık, gözden kaçırma veya benzeri diğer nedenlerden kaynaklanan hatalarından doğan istem dışı uyumsuzluktur. Gayri iradi vergi uyumsuzluğunun gerekçelerinin tam olarak belirlenememesi, vergi idaresi açısından iradi ve gayri iradi vergi uyumu arasında kesin çizgilerle ayırım yapılmasını zorlaştırmaktadır⁶².

⁵⁹ Simon James, Cilinton Alley, “Tax Compliance, Self-Assessment, and Tax Administration in New Zealand – Is a Carrot or the Stick More Appropriate to Encourage Compliance”, *New Zealand Journal of Taxation Law and Policy*, Vol. 5, No. 1, 1999, s. 3.

⁶⁰ Natrah Saad, “Tax Non-Compliance Behaviour: Taxpayers View”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 65, No. 3, 2012, s. 345.

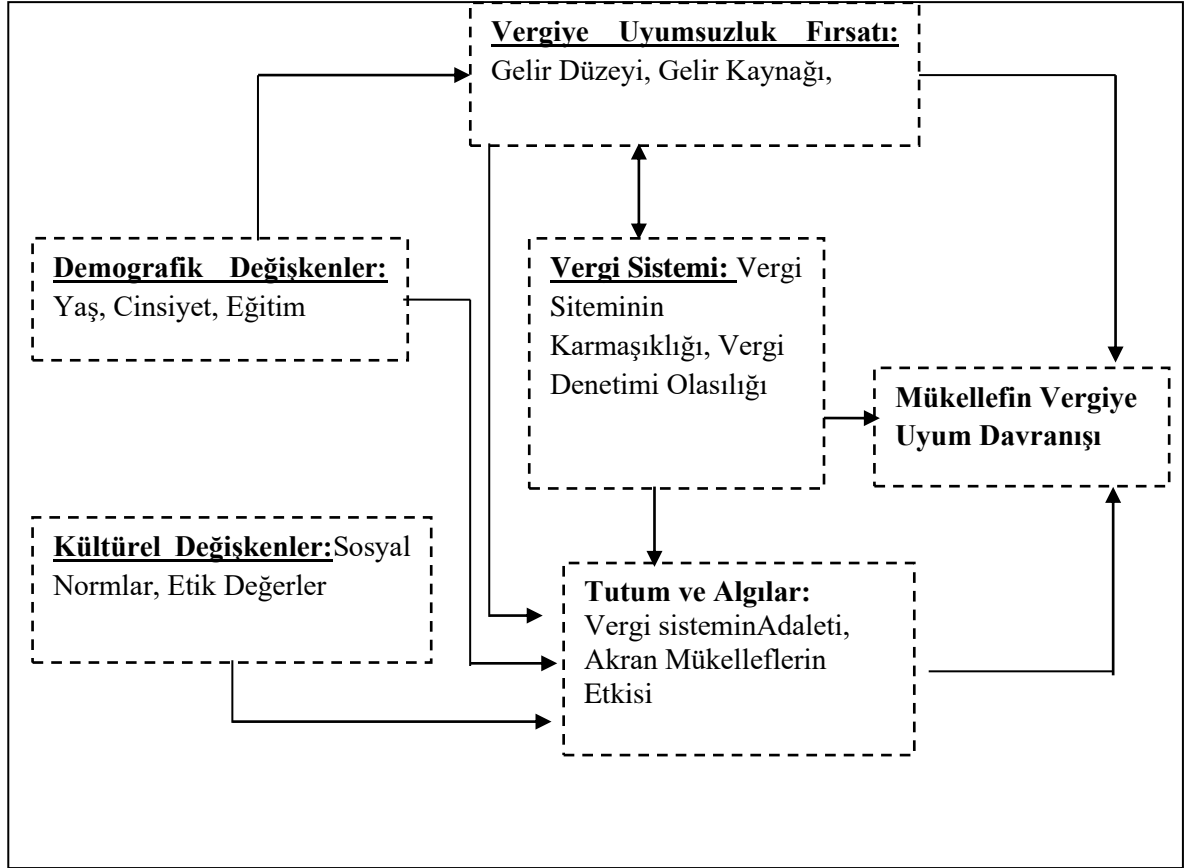
⁶¹ James Alebeda, Zaimah Zainol Ariffin, Kâmil Md. İdris, “Determinants Tax Compliance Behaviour: A Proposed Model for Nigeria” *International Research Journal of Finance and Economics*, No. 78, 2011, s. 124.

⁶² Wu, a.g.e., s. 88.

1.2. Vergi Uyumunu Belirleyen Faktörler

Literatürde mükelleflerin vergilerini beyan ederken vergiye uyup uymamalarını etkileyen birçok faktör ortaya konmuştur. Şekil 2’de mükellefin vergiye uyumunu etkileyen faktörlerin ele alındığı Fischer, Wartick ve Mark’ın Vergi Uyumu Modeli yer almaktadır. Fischer, Wartick ve Mark (1992) tarafından vergi uyumu hakkında geliştirilen modelde; mükelleflerin vergiye uyumudemografik faktörler, mükellef tutum ve algılamaları, vergiye uyum sağlamama fırsatı ve vergi sistemi yapısı gibi dört ana başlık altında toplanmış ve her bir ana başlığın içerisinde de çeşitli alt faktörlere yer verilmiştir⁶³. Aşağıda bu faktörler ekonomik faktörler ve ekonomi dışı faktörler olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

Şekil 2: Geliştirilmiş Fischer Vergi Uyumu Modeli

Kaynak: Gerald Chau, Patrick Leung, “A Critical Review of Fischer Tax Compliance Model: Research Synthesis”, *Journal of Accounting and Taxation*, Vol.1, No. 2, 2009, s. 35.

⁶³ Gerald Chau, Patrick Leung, “A Critical Review of Fischer Tax Compliance Model: Research Synthesis”, *Journal of Accounting and Taxation*, Vol.1, No. 2, 2009, s. 35.

1.2.1. Ekonomik Faktörler

Vergi uyumunu belirleyen ekonomik faktörler başta gelir düzeyi olmak üzere gelir kaynağı, vergi oranları ve cezalar ve denetim sıklığı başlıkları altında ele alınmıştır.

1.2.1.1. Gelir Düzeyi ve Gelirin Kaynağı

Kişisel gelir ile vergi uyumu arasındaki etkileşimi ortaya koyacak net bir yaklaşım geliştirmek, teorik bazda oldukça güçtür. Bireylerin veya ülkelerin sahip oldukları öznel koşullar, vergi uyumunda belirleyici olabilmekte ve bireylerin risk algılaması veya gelir vergisi sisteminin artan oranlı olması gibi faktörler, mükellefin vergiye uyumunu etkileyebilmektedir⁶⁴.

Vergi uyumuna yönelik teorik modellerin büyük bir kısmında gelir düzeyi arttıkça vergi kaçakçılığının arttığı ifade edilmektedir. Houston ve Tran (2001) tarafından yapılan çalışmada düşük gelir düzeyinde olanların giderlerini olduğundan daha fazla gösterdikleri için yüksek gelir grubundakilere nazaran vergi uyumlarının daha az olduğu ifade edilmiştir⁶⁵. Kumluca (2003)'tarafından yapılan çalışmada mükelleflerin gelir düzeyi artarken, vergi kaçırma eğiliminin de arttığı bulunmuştur⁶⁶. Tuay ve Güvenç'e (2007) göre ise, geliri, az olan vergi yükümlüsünün şu an için paraya olan ihtiyacı, ileride yakalanarak cezalandırılma korkusunun önüne geçmektedir⁶⁷. Witte ve Woodbury (1985) tarafından ABD'de yapılan çalışmada orta ve düşük gelir düzeyine sahip olan ücretli çalışanlar ile küçük mülkiyet sahiplerinin vergiye uyumunun daha yüksek olduğu tespit etmişlerdir⁶⁸. Clotfelter (1983) tarafından yapılan çalışmada ise vergi sonrası beklenen gelirin, vergi uyumu üzerinde etkili olduğu ve vergi sonrası

⁶⁴ Benno, Torgler, Markus Schaffner, Alison Macintyre, "Tax Compliance, Tax Morale and Governance Quality", *Crema Center for Research in Economics, Management and the Arts*, 2007, s. 22.

⁶⁵ Jodie Houston, Tran Alfred, "A Survey of Tax Evasion Using The Randomized Response Technique", *Advances in Taxation*, Vol. 13, 2001, ss. 69-94.

⁶⁶ İbrahim Kumluca, "Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler", *Vergi Sorunları Dergisi*, Cilt. 180, 2003, ss. 91-97.

⁶⁷ Elif Tuay, İnci Güvenç, *Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Yayın No:51, Ankara: GİB Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, 2007.

⁶⁸ Ann D. Witte, Diane F. Woodbury, "The Effect of Tax Laws and Tax Administration on Tax Compliance: The Case of The U.S. Individual Income Tax", *National Tax Journal*, Vol. 38, No. 1, 1985, ss. 1-13.

gelir düzeyi arttıkça, risk alma arzusunun da etkisiyle vergi uyumsuzluğunun yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır⁶⁹.

Buna karşın Alabede (2014) Nijerya'daki vergi mükelleflerinin demografisine ilişkin olarak yaptığı ampirik çalışmada, gelir ile vergi uyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir⁷⁰. Durham, Manly ve Ritsema (2014) tarafından yürütülen bir laboratuvar deneyinde de gelir daha yüksek olduğunda, uyum seviyelerinin daha düşük olduğu sonucu desteklenmiştir. Çalışmada, ayrıca kazanılan gelirin vergi uyumu üzerinde önemli bir etkisi olmadığı ortaya koyulmuştur⁷¹. Sonuç olarak vergi uyumu ile gelir düzeyi arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi mükellefin vergiye uyumunu, elde edilen gelirin miktarı kadar gelirin kaynağı da etkilemektedir. Buradaki genel kabul ise ücret gelirlerinden, faiz gelirlerinden ve hisse senedi karından sağlanan kazançlardaki, vergi uyumunun öteki gelir ve kazanç kaynaklarından daha yüksek olduğu yönündedir. Böylesi bir yaklaşımın altında yatan temel neden; ücret gelirlerinin stopaja tabi olması ve faiz gelirleri ile hisse senedi karlarının da üçüncü taraflardan alınan raporlar aracılığıyla daha etkin bir denetime uğramasından dolayı vergi kaçırmanın güçlüğüdür⁷².

Ülkelerarası araştırmalarda, ekonominin belirli sektörlerinde hükümetler için vergi tahsilâtının daha zor olması nedeniyle gelir kaynağı endüstriyel bazda ele alınmıştır⁷³. Wallschutzky ve Gibson (1993) tarafından yapılan çalışmada gelirini tarımdan, ticaretten veya kendi işinden elde edenler için vergi kaçırmak için büyük

⁶⁹ Charles T. Clotfelter, "The Review Of Economics And Statistics", Vol. 65, No. 3, 1983, ss. 363-373.

⁷⁰ James O. Alabede, "An Exploratory Analysis of Individual Taxpayers' Compliance Behaviour in Nigeria: a Study of Demographic Differences and Impact", *International Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 2, No. 2, June 2014, ss. 39-64.

⁷¹ Yvonne Durham, Tracy S. Manly, Christina Ritsema, "The Effects of Income Source, Context, and Income Level on Tax Compliance Decisions in a Dynamic Experiment", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 40, 2014, ss. 220-233.

⁷² Joel Slemrod, "Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21, No. 1, 2007, s. 30.

⁷³ Denise BowenO'shaughnessy, *Tax Compliance Determinants: A Proposed Model For Cross-Country Analysis*, (Doctoral Thesis), Department Of Accounting The University Of Texas At El Paso, 2014, s. 218.

fırsatların olduğu belirlenmiştir. Hizmetler sektörü, vergi kaçakçılığı için en az fırsata sahiptir, çünkü bu alanlardaki vergi mükellefleri stopaj yöntemine tabidir⁷⁴.

1.2.1.2. Vergi Oranları

Vergi kaçakçılığını caydırmak için tek politika vergi oranı olmasa da vergi uyum davranışının belirlenmesinde önemli bir faktör olduğuna inanılmaktadır. Vergi oranı ile vergi uyumu arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Vergi oranı arttığında vergi uyumsuzluğu da artar. Vergi oranı arttıkça mükellef üzerindeki vergi yükü artar yani mükellefin kullanılabilir gelir seviyesi düşer. Mükellef eski gelir seviyesine ulaşmak için ya daha fazla çalışır ya da yasal olmayan yollara başvurabilir.

Clotfelter (1983) tarafından ABD'de yapılan ampirik bir çalışmada hem marjinal vergi oranının hem de vergi sonrası beklenen gelir seviyesinin vergi kaçırma eyleminde etkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmaya göre, vergi oranındaki % 10'luk bir azalma, beyan edilen vergi miktarında % 5'ten % 8'e kadar bir artış sağlamaktadır. Böylece Clotfelter; yüksek vergi oranlarının vergi kaçakçılığını teşvik ettiğini düşük vergi oranlarının ise vergi uyumunu teşvik ettiğini belirtmiştir⁷⁵. Ayrıca Faizal vd., (2017) tarafından yapılan çalışmada daha yüksek vergi oranının daha düşük vergi uyumuna yol açacağı sonucuna varılmıştır⁷⁶. Bununla birlikte, Kirchler (2007) tarafından, vergi oranının uyum davranışı üzerindeki kesin etkisinin hala belirsiz ve tartışmalı olduğunu ve vergi oranlarını düşürmenin vergi uyumsuzluklarını mutlaka azaltmadığını bulmuştur⁷⁷.

1.2.1.3. Vergi Denetimleri ve Vergi Cezaları

Vergi uyumunu inceleyen çalışmaların gelişim sürecinde vergi denetimleri ve vergi cezaları önemli bir yere sahip olmuştur. Vergi kaçırma (vergi uyumsuzluğu) inceleyen ilk ve temel model olarak kabul edilen Allingham-Sandmo (AS) modelinde vergi denetimleri ve vergi cezalarının vergi uyumuna olan etkisi incelenmiştir.

⁷⁴ Lan G. Wallschutzky, Brian Gibson, "Small Business Cost of Tax Compliance", *Australian Tax Forum*, Vol. 10, No. 4, January 1993, ss. 511-543.

⁷⁵ Clotfelter, a.g.m., ss. 363-373.

⁷⁶ Sellywati Mohd Faizal vd., "Perception On Justice, Trust and Tax Compliance Behavior In Malaysia", *Kasetsart Journal Of Social Sciences*, Vol. 38, No. 3, 2017, ss. 226-232.

⁷⁷ Kirchler, a.g.m., s. 47.

Allingham ve Sandmo (1972) modelinde, mükellefin vergiye uyumu, denetim olasılığı ve vergi cezalarıyla ilişkilendirilmiş ve vergi mükellefi ile gelir idaresi arasındaki ilişkiler bir tür kumara benzetilmiştir. Buna göre; mükellef tarafından, vergi denetimlerindeki yakalanma riskiyle vergi kaçakçılığının getirisi karşılaştırılmakta ve eğer vergi kaçırmanın getirisi yakalanma sonucunda ödenecek olan vergi cezasından yüksekse, mükellef vergi kaçırmaya teşebbüs edebilmektedir⁷⁸.

Mükellefleri sık sık denetlemesi ve vergi cezalarının ağır olması vergi uyumunu azaltabilir. Vergi otoritelerinin vergi kaçırmayı önlemeye yönelik daha sıkı denetim ve daha ağır cezaların getirilebileceği tarzındaki söylemleri, ima yoluyla, hatta kısmen de açıkça yükümlülerin vergi ahlakına güvenmedikleri şeklinde algılanabilmektedir. Yükümlüler, içsel motivasyonlarına değer verilmemesinden dolayı vergiye uyum çabalarını azaltabilirler. Bu da vergi kaçırmaya daha da cesaretli bir şekilde teşebbüs edilmesine neden olacaktır⁷⁹. Ancak, vergi uyumu literatürünün önemli bir kısmında, vergi cezaları ve vergi denetimleri ile vergi uyumu arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişki olduğu (vergi denetimleri ve vergi cezaları arttıkça, mükellefin vergi uyumunun da arttığı) savunulsa da, ampirik çalışmaların sonuçları her durumda bu yargıyı doğrulamamaktadır⁸⁰.

Kaynar (2007) tarafından Çanakkale ilinde yapılan araştırmada, yükümlülerin büyük bir kısmının vergi uyumunu sağlamak açısından etkin bir yöntem olarak kabul edilen vergi cezalarının caydırıcı bir nitelik taşımadığını düşündükleri görülmektedir. Bu durum yükümlülerin vergi kaçırma konusunda daha cesur davranmalarına neden olabilmektedir⁸¹. (Witte ve Woodbury, 1985; Hasseldine vd.,2007) tarafından yapılan çalışmalar ağır vergi cezalarının vergi kaçığını azalttığını belirlemiştir⁸².

⁷⁸ Michael G.,Allingham, AgnarSandmo, "Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis", *Journal of Public Economics*, Vol. 1, No. 3-4, 1972, ss. 323-338.

⁷⁹ Halit Çiçek, Mehmet Karakaş, Abdunnur Yıldız, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık, Yayın No. 381, 2008, s. 34.

⁸⁰ Şahin, Muhammet, *Türkiye'de Vergi Uygulamaları ve Vergi Ahlakı İlişkisi: Trabzon, Giresun ve Gümüşhane İlleri Örneği*, (Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 89.

⁸¹ İlknur Kaynar, *Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 142.

⁸² Anne D. Witte, Diane F. Woodbury, "The Effect of Tax Laws and Tax Administration on Tax Compliance: The Case of The U.S. Individual Income Tax". *National Tax Journal*, Vol. 38, No. 1, 1985, s. 34.

Sonuç olarak vergi kaçırılmayı azaltmak için denetimler artırmalı, ayrıca vergi cezalarını da ağırlaştırılmalıdır. Bu açıdan belki de en önemlisi vergi kaçırılmayı azaltmak için, mükellefin bilgilendirilmesidir. Çünkü ileride karşılaşacağı cezaları bilmesi vergi kaçırılmayı azaltmasında etkisi olacaktır.

1.2.2. Ekonomi Dışı Faktörler

1.2.2.1. Vergi Karmaşıklığı

Vergi kanunları gittikçe karmaşık hale geldikçe, karmaşıklık vergiye uyumsuzluğun olası bir nedeni olarak kabul edilmektedir. Vergisel bağlamında, karmaşıklık, vergi kanunlarını aşırı ayrıntılı olması ve çok sayıda hesaplama içermesidir. Oysa vergi uyumunu artırmak için, vergi kanunları basit, anlaşılır olmalıdır. Literatürde, zaman içinde dünyanın dört bir yanındaki gelişmiş ülkelerdeki vergilendirme sistemlerinin giderek karmaşık hale geldiğine ve karmaşıklığın önemli bir vergi uyumu belirleyicisi haline geldiği bir görüş birliği söz konusudur⁸³. Clotfelter (1983) tarafından yapılan araştırmada, vergi sisteminin karmaşıklığının verginin daha fazla eksik beyan edilmesiyle ilişkili olduğu belirlenmiştir⁸⁴. Ayrıca, Richardson (2006) tarafından yapılan araştırmada vergi kanunu karmaşıklığının vergi kaçakçılığıyla önemli ölçüde ilişkili olduğu belirlenmiştir⁸⁵.

Mükellefler vergi kanunlarının karmaşık olduğu düşüncesinde iseler bu, onların uyum derecesini etkileyebilmektedir. Vergi kanunlarının karmaşıklığı denetmenler ve yargı organları için de güçlükler doğurmaktadır. Böyle bir durumda bilgisiz ve yetersiz denetmenlerin eksik beyanı ortaya çıkarmaları güçleşmektedir. Bunun mükellefe yansımaları ise, vergiye gönüllü uyum davranışlarının cezalandırılması ve indirimden yararlanması gereken mükelleflerin indirimden yararlanamamasıdır⁸⁶.

⁸³ Gerald Chau, Patrick Leung, "A Critical Review of Fischer Tax Compliance Model: A Research Synthesis", *Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 1, No. 2, 2009, s. 37.

⁸⁴ Clotfelter, a.g.m., ss. 363-373.

⁸⁵ Richardson, a.g.m., ss. 150-169.

⁸⁶ Polat, a.g.t., s. 19.

1.2.2.2. Vergi Ahlakı

Vergi Uyumunu etkileyen faktörlerden biri de vergi ahlakı düzeyidir. Vergi ahlakı, mükelleflerin vergilerini yasaya uygun olarak ödemeleri konusunda devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları (içsel bir motivasyon) olarak tanımlanmaktadır. Yani herhangi bir baskı veya zorlama olmaksızın bireyin tamamen kişisel yapısıyla, bulunduğu ve yetiştiği çevreyle, dini duygularıyla bir bütün olarak vergiye uyum göstermesidir⁸⁷.

Başka bir ifade ile vergi ahlakı, vergi ödemek için bir zorunluluk hissetme ve vergi ödemenin topluma katkısı olacağına olan inançtır⁸⁸. Ahlak kavramı burada Kant'da görülen töresel yüksek bir mükellefiyet anlamında değil, bireyin toplumun bir parçası olarak üstlendiği görevleri daha iyi yerine getirebilmesi için uyması gereken zamanın ahlaki ve hukuki kurallarını içten tasvip etmesi anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla burada bireylerin vergileme ve vergilendirme ile kendilerine yüklenen yükümlülükler karşısında takındıkları genel tavır yani "vergi zihniyeti" söz konusudur. Bu anlamda vergi ahlakı, vergi zihniyetinin genel çerçevesi içinde yer almaktadır⁸⁹.

Schmölders (1959), vergi ahlakını, vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi olarak tanımlarken, Song ve Yarbrough (1978), vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları olarak ifade etmişlerdir. Song ve Yarbrough vergi ahlakı ile ilgili çalışmalar yapan ilk akademisyenlerden olup, vergi ahlakı ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi de açıklayan basit bir vergi uyumu modeli geliştirmişlerdir. Song ve Yarbrough'a (1978) göre beyan ve ödeme ile sona eren vergi uyumu üç ana faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlar, her şeyin üzerindeki yasal çevre, yükümlünün vergi ahlakı ve belirli zaman ve yerde ortaya çıkan diğer durumsal faktörlerdir. Burada yasal çevre ile ifade edilen, yasaların meşruluğu, yasaların uygulanma süresindeki etkinliği ve vatandaşların yasal yükümlülüklerini anlayıp kabul etmesidir⁹⁰.

⁸⁷ Polat, a.g.t., s. 17.

⁸⁸ İlknur Ergün, *Vergi Ahlakı: Uygulamalı Örnek (Tekirdağ Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ: Namik Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 28.

⁸⁹ Handan Kaynar Bilgin, "Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 20, Sayı. 2, 2011, s. 261.

⁹⁰ Young-dahl Song, Tinsley E. Yarbrough, "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", *Public Administration Review*, Vol. 38, No. 5, 1978, ss. 442-452.

1.2.2.3. Akran Baskısı

Akran etkisi, başkalarının belirli bir durumda ne yaptığına ilişkin algı artı kişisel eylemlerle ilgili algılanan onay veya onaylanmamadır. Akranlar, vergi mükelleflerinin arkadaşları, aile üyeleri ve meslektaşları olarak tanımlanır. Vergi uyumu kararlarında, akranlarının vergiden kaçtığına inanan katılımcılar büyük olasılıkla bu duruma uyum sağlayacaklardır. Dahası, vergi mükelleflerinin grup içi beklentiler ve normlarla kabul edilebilir olması durumunda uyumsuzluk yapma olasılıkları daha yüksektir⁹¹.

Bobek (2007) tarafından Avustralya, Singapur ve ABD'deki öğrencilerle ve stajyerlere yaptığı ülkelerarası çalışmada, vergi mükelleflerinin kendi kişisel ahlaki inançlarının (kişisel normlar) kendilerine yakın olanların inançlarıyla birlikte (öznel normlar) vergi uyum sürecinde önemli ve doğrudan faktörler olduğu belirlenmiştir⁹².

Akranların vergi uyumu davranışı üzerindeki etkisini ele alan bir başka çalışma Torgler (2012) tarafından yapılmıştır. Siyasi çıkar, güven ve kurumların vergiye uyum davranışı üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada akranlar arasındaki siyasi tartışmaların daha çok bireyler memnuniyetsiz olduğunda gerçekleştiği ve bunun bir yansıması olarak sonuçlar anlamlı ve olumsuz bulunmuştur⁹³.

1.2.2.4. Demografik Faktörler

Yere, zamana ve bireylere göre değişiklik gösteren bir yapıya sahip olan insan davranışları vergilerden etkilenebileceği gibi vergileri de doğal olarak etkileyecektir⁹⁴. Bu bağlamda vergilerin yükümlüler üzerindeki psikolojik etkileri ve onların davranışlarına nasıl yön verdiği konusu vergi psikolojisi alanına girmektedir⁹⁵.

⁹¹ O'shaughnessy, a.g.t., s. 123.

⁹² Donna Bobek vd., "The Social Norms of Tax Compliance: Evidence from Australia, Singapore, and the United States", *Journal of Business Ethics*, Vol. 74, No. 1, 2007, ss. 49-64.

⁹³ Bonno. Torgler, "Tax Morale, Eastern Europe And European Enlargement", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 45, 2012, s. 20.

⁹⁴ Nihat Edizdoğan, Özhan Çetinkaya, Erhan Gümüş, *Kamu Maliyesi*, 4.b., Bursa: Ekin Yayınevi, 2012, s. 227.

⁹⁵ Çiçek, a.g.e., s. 21.

Her mükellefin içinde bulunduğu psikolojik durum ve vergiye yaklaşımı aynı değildir. Bu tür farklılıklar neticesinde mükelleflerin vergiye uyumları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi ve vergi politikaları konusunda bir takım düzenlemelerin yapılması son derece önemlidir. Bu bağlamda, mükelleflerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal, meslek gibi demografik özellikleri, vergi karşısında gösterdiği eğilimler üzerinde etkili olabilmektedir⁹⁶.

Cinsiyet: Richardson (2006) tarafından yapılan literatür taramasında, cinsiyetin birçok vergi uyum çalışmasında önemli bir faktör olarak belirlendiği ifade edilmiştir⁹⁷. Yapılan araştırmalarda genellikle, kadınların erkeklerden daha uyumlu olduğunu bulunmuştur. Nitekim Richardson ve Sawyer (2001) tarafından yapılan literatür taramasında da kadınları erkek meslektaşlarına çok daha fazla uyumlu olduğu bulunmuştur⁹⁸. Jackson ve Milliron'un 1986'dan bu yana yaptıkları literatür taramasında cinsiyet ve vergi kaçırma ilişkine ilişkin çalışmalarda, kadınlar ve erkekler arasındaki uyum farkının devam ettiğini gösterme eğilimindedir. Kadınlar, ahlaki kısıtlamalar ve daha muhafazakar yaşam kalıplarına ilişkin geleneksel görüşler nedeniyle daha uyumlu olarak kabul edilmektedir⁹⁹. Ancak son dönemlerde yapılan çalışmalarda cinsiyet farklılığı ile vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun nedeni kadınların daha fazla çalışmaya başlaması gibi toplumsal değişimler dolayısıyla cinsiyet etkisinin rolünün azalması olarak gösterilmektedir.

Yaş: Mükelleflerin vergi uyumları yaş faktörüne göre değişiklik göstermektedir. Yaş ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda pozitif ve negatif yönde ilişkiler bulunmuştur. Bazı çalışmalarda gençlerin, bazılarında ise yaşlıların vergi uyumsuzluğu gösterdikleri belirlenmiştir. Ancak çalışmaların çoğu gençlerin daha fazla vergiye karşı uyumsuz olduğu yönündedir. Örneğin, Orviska ve Hudson (2003), Mason ve Ritsema vd. (2003) tarafından, yaş ve vergi uyumu arasında pozitif yönlü ilişki

⁹⁶ Selçuk İpek, İlknur Kaynar "Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları", *Maliye Dergisi*, Sayı. 157, 2009, s. 117.

⁹⁷ Richardson, a.g.m., s. 105.

⁹⁸ Maryann Richardson, Adrian J. Sawyer, "A Taxonomy of the Tax Compliance Literature: Further Findings, Problems and Prospects", *Journal Austl. Tax F.*, Vol. 16, 2001, ss. 137-284.

⁹⁹ Betty R Jackson, Valerie C Milliron. "Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects", *Taxation: Critical Perspectives on The World Economy*, Edited By: S. James, Routledge, New York and London, 2002.

bulunmuştur¹⁰⁰. IRS (İnternal Revenue Service: İç Gelirler Servisi) tarafından desteklenen vergi mükellefi uyumluluk ölçüm programı (TCMP)'de, 65 yaşın üzerinde hane halkı sahipleri arasında uyumsuzluğun önemli ölçüde daha az yaygın ve daha düşük boyutta olduğu" belirtilmiştir¹⁰¹. Buna gerekçe olarak; -genç yaştaki mükelleflerin, gelirlerinin büyük bir kısmını tüketmek ya da tüketime yönelik kısa vadeli tasarruflara ayırmak zorunda olmaları, özellikle, yaş sınıflamasında 25-30 yaşlarındaki kişilerin henüz yüksek bir gelire sahip olmamalarının yanısıra bir aile kurmak ve daha yüksek bir hayat standardına sahip olmak istemeleri, bu yaşlardaki insanların risk alma konusunda daha cesur olmaları gösterilmektedir. Bununla birlikte, 55 yaş üzeri mükellefler mali konularda daha tutucu olduklarından dolayı hem harcamalarının hem de vergilerin azaltılmasını isteyebilirler. Böyle bir durumda ise, tam tersi bir yaklaşımla genç yükümlülere göre, 55 yaş ve üzeri yükümlüler vergi ödeme konusunda daha isteksiz olabilirler¹⁰².

Eğitim Düzeyi: Demografik bir değişken olarak eğitim, vergi mükellefinin vergi kanunlarını anlama ve bunlara uyma becerisiyle ilgilidir. Yüksek öğrenimin, vergi mükelleflerinin vergi yasaları hakkındaki bilgilerini artırdığı varsayılır. Daha iyi eğitilmiş vergi mükellefleri vergi kanunları ve mali konular hakkında daha fazla şey öğrendikçe, toplanan gelirlerden hükümetler tarafından vatandaşlara sağlanan faydalar ve hizmetler konusundaki farkındalıkları artmaktadır. Bununla birlikte vergi kaçırmak yerine vergiden kaçınma yollarını fark edip, vergilerini daha az veya hiç ödememe yoluna gidebilirler. Böyle bir durumda ise vergi uyumu olumsuz etkilenecektir¹⁰³.

¹⁰⁰ Marta Orviska ve John Hudson, "Tax Evasion, Civic Duty and The Law Abiding Citizen", *European Journal of Political Economy*, 19, 2002; Christina M. Ritsema, Deborah W. Thomas ve Gary D. Ferrier, "Economic and Behavioral Determinants of Tax Compliance: Evidence From The 1997 Arkansas Tax Penalty Amnesty Program", Presented at the 2003 IRS Research Conference, June 2003.

¹⁰¹ O'shaughnessy, a.g.t., s. 126.

¹⁰² İpek, a.g.m., s. 118.

¹⁰³ Ergün, a.g.t., s. 33.

Eğitimin vergi uyumu üzerindeki etkileri konusunda literatürde farklı araştırma sonuçları elde edilmiştir. Houston ve Tran (2001) tarafından Avustralya’da yapılan araştırmada, yüksek öğrenim ile vergi uyumu arasında pozitif ilişki bulunmuştur¹⁰⁴. McGee (2009) tarafından yapılan karşılaştırmalı bir araştırmada ise, Moldova ve Romanya toplumlarının vergi uyumu düzeyi ölçülmeye çalışılmış ve Moldova’da en eğitilmiş kesimin, Romanya’da ise orta düzeyde eğitim almış olan grubun vergi uyumunun en üst düzeyde olduğunu tespit edilmiştir¹⁰⁵. Buna karşın Gümüş ve Özyalama (2013) tarafından yapılan araştırmada ise, düşük gelir düzeyinde olan vergi yükümlülerinin yüksek gelir düzeyindekilere nazaran vergi kaçırma eğilimlerinin daha fazla olduğu bulunmuştur¹⁰⁶.

Medeni Durum: Yapılan araştırmalarda genellikle evli bireylerin bekârlara göre daha az vergi kaçırdıkları tespit edilmiştir. Sosyal çevre fertler üzerinde vergi ödeme açısından bir baskı oluşturabilmektedir. Evli çiftlerin evli olmayanlara göre daha topluma karşı daha duyarlı olduğu düşünülürse, bu baskıyı daha fazla hissedebilecekleri söylenebilir. 1995 Dünya Değerler Araştırmasında evli hatta dul ve boşanmış Avustralyalıların bekarlara göre daha yüksek vergi ahlakı olduğu belirlenmiştir¹⁰⁷. Buna karşın Blumenthal ve Slemrod (1992) tarafından ABD’ de sosyo-demografik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisi konusunda yapılan çalışmada, evli çiftlerin bekârlara oranla daha fazla giderlerinin olması ve eğer varsa çocuklarla birlikte bu masrafların daha da artması nedeniyle bekârlara nazaran daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır¹⁰⁸.

¹⁰⁴ Jodie Houston, Alfred Tran, “A Survey of Tax Evasion Using The Randomized Response Technique”, *Advances in Taxation*, Vol. 13, 2001.

¹⁰⁵ Robert W. McGee, “Views Toward Tax Evasion: A Comparative Study of Moldova and Romania”, *The IUP Journal of Public Finance*, Vol. 7, No. 3- 4, 2009, ss. 7-27.

¹⁰⁶ Erhan Gümüş ve Gamze Özyalama, “Determinants of Tax Evasion Behavior: Empirical Evidence from Survey Data”, *International Business and Management*, Vol. 6, No. 2, 2013, s. 105.

¹⁰⁷ Benno Torgler, Kristina Murphy, “Tax Morale In Australia: What Shapes It and Has It Changed Over Time?”, *Journal of Australian Taxation*, Vol. 298, 2004, s. 15.

¹⁰⁸ Marsha Blumenthal, Joel Slemrod, “The Compliance Cost of The U.S. Individual Income Tax System: A Second Look After Tax Reform”, *National Tax Journal*, Vol. 45, No. 2, July 1992, ss. 185-202.

2. VERGİLEMEDE ADALET ALGISI

Adalet kavramı, kişiden kişiye toplumdaki topluma değişebilen bir kavram olmakla birlikte, toplumdaki değer yargılarına göre oluşturulmuş soyut bir kavramdır. toplumun değer yargılarının kaynağını oluşturan çok farklı değer sistemleri vardır. Din, ideoloji, gelenek ve görenekler, ahlaki değerler, yasal ve idari düzenlemeler bunlar arasında sayılabilir¹⁰⁹.

Vergi adaleti, tüm vergi mükellefleri için adil, açık ve eşit bir vergilendirme sistemi oluşturmayı amaçlayan, ideale dayalı bir sistem olarak tanımlanabilir. Genel olarak, adalet, vergi ödeyen nüfusun bir kesimine diğerine kıyasla fayda sağlayan vergi mevzuatı ve kurallarının miktarını sınırlandırmayı amaçlamaktadır¹¹⁰. Vergiye tahammülde, verginin ağırlığından çok adaletli olarak alındığına inanmak önemli olup, bu inancı sarsacak şekilde adaletli dağılmayan vergiler her şeyden önce kaçakçılık suçlarını teşvik eder ve vergiye uyum eğilimini zayıflatır¹¹¹.

Vergi adaleti birçok araştırmacı tarafından çok boyutlu bir kavram olarak kabul edilmektedir. Vergi adaletinin boyutlarını belirlenmesi amacıyla Gerbing (1988) tarafından yapılan araştırmada vergi adaletinin beş boyutu olduğu belirlenmiştir. Bu boyutlar;

1. Genel adalet ve vergi yükünün adil dağıtımı,
2. Vergi oranı tercihleri,
3. Değişim adaleti,
4. Zenginlerin vergilendirilmesine karşı tutum,
5. Kişisel çıkar adaleti olarak isimlendirmiştir.

¹⁰⁹ Dilara Topan, *Vergi Adaleti ve 2000 Sonrası Dönemde Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 4.

¹¹⁰ Abba Ya'u, Natrah Saad, "Trust As Moderating Variable in The Relationship Between Fairness Perceptions And Voluntary Tax Compliance In Nigeria: A Theoretical Framework". *Journal of Advanced Research In Business And Management Studies*, Vol. 10, No. 1, 2018, s. 32.

¹¹¹ Saygın Mercan, *Vergi Adaleti ve Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 3.

Gerbing (1988)'in çalışmasında ortaya koyduğu boyutlar daha sonra diğer bazı araştırmalar tarafından test edilmiştir. Örneğin; Christensen vd., (1994), Christensen, Weihrich (1996) tarafından yapılan çalışmalarda Gerbing (1988)'e benzer boyutlar bulunmuştur¹¹². Vergi uyumu kavramıyla ilgili olarak, adalet algısı aşağıdaki şekilde sıralanabilir¹¹³:

- ✓ Dağıtım adaleti;
- ✓ Ceza adaleti;
- ✓ Prosedürel adaleti;

2.1. Dağıtım Adaleti Algısı

Dağıtım adaleti algısı, faydaların ve maliyetlerin adil değişimi ve kaynakların adil değişimi ve belki daha da önemlisi, bir vergi mükellefinin başka bir vergi mükellefine kıyasla kendisine nasıl davranıldığını hissetmesi olarak tanımlanmaktadır¹¹⁴.

Dağıtım adaleti algısı-dikey, -yatay ve değişim adaleti üç ana grupta sınıflandırılmaktadır. Dikey adalet algısı, farklı yetenek ve ekonomik güce sahip farklı vergi mükelleflerinin farklı vergi oranları kullanılarak vergilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yatay adalet ise, “aynı koşullarda olan bireylere eşit muamele” anlamına gelir¹¹⁵. Bu, aynı ekonomik durumdaki vergi mükelleflerinin aynı miktarda vergi ödemesi gerektiğini ifade eder. Son olarak, değişim adaleti, vergi mükelleflerinin hükümet tarafından kendilerine kamu mallarının sağlanmasına dayalı olarak vergi ödemede iş birliği yapabileceklerini ileri sürer. Diğer bir deyişle değişim adaleti, mükellefin vergi olarak ödedikleri karşılığında kendisine iyi sosyal olanaklar

¹¹² Zuhul Akbelen, Zehra Berna Aydın, “Vergi Afları ve Vergilemede Adalet Algısının Vergi Uyumuna Etkisi: Bursa İli Örneği”, *International Journal of Social Inquiry*, Cilt. 12, Sayı. 2, 2019, s. 416.

¹¹³ Ferry Barineka Gberegbevd., “Perception of Tax Fairness and Personal Income Tax Compliance in Ken Saro-Wiwa Polytechnic”, *Journal of Economics and Finance*, Vol. 6, No. 6, 2015, s. 2.

¹¹⁴ Ya’u, a.g.m., s. 32.

¹¹⁵ Erich Kirchner, Apolonia Niemirowski, Alexander Wearing, “Shared Subjective Views, Intent to Cooperate and Tax Compliance: Similarities Between Australian Taxpayers And Tax Officers”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 27, No. 4, 2006, s. 506.

sunulduğunu algıladıklarında vergi kanunlarına uyacağını ve vergilerini ödeyeceğini vurgular¹¹⁶.

Kim (2002)¹¹⁷; Werboon ve Dicke (2007)¹¹⁸ tarafından yapılan çalışmalarda dağıtım adaletinin vergi uyumu üzerinde bir etkisi olduğu bulunmuştur. Aynı durum, vergi mükellefleri hükümetin harcama politikasına katılmadıklarında veya hükümetten adil bir değişim almadıklarını düşündüklerinde de geçerlidir. Bu durum kendilerini baskı altında hissetmelerine ve vergi uyumsuzluğu göstermelerine neden olur.

2.2. Ceza Adalet Algısı

Vergilemede adalet algısında etkili olan adalet türlerinden birisi de ceza adaletidir. Ceza adalet algısı, yaptırımların ve sosyal kuralların ve normların çiğnenmesine verilen tepkilere ilişkin adaleti ifade eder. Ceza adaleti algısı, dağıtım ve prosedürel adalet algısında farklıdır, Zira gerçekte, insanlar yalnızca tazminat talep etmekle kalmaz, aynı zamanda suçlunun cezalandırılmasını da talep edebilirler. Bu da dağıtım adaleti normunun ötesine geçerek, daha ileri bir adalet ilkeleri kategorisi gerektirebilir. Ceza adaletine ilişkin temel soru, kuralı çiğnemenin hangi muameleyi ve yaptırımı hak ettiği. Cezayı hak etme, ihlal edilen kuralın algılanan önemine, kural ihlalinin ciddiyetine ve kişiye atfedilen sorumluluk ve suçun derecesine bağlı olmalıdır¹¹⁹.

Denetim ve cezalandırma ile haksız cezalar, vergi hukukuna uyulmamasına neden olan olumsuz tutumlar yaratabilir. Bununla birlikte, ceza adaleti, çoğunlukla vergi mükelleflerinin olumsuz tutumlarına yol açan zorunlu vergi uyumu ile ilgilidir. Vergilerin ödenmesi için yapılan aşırı ve gereksiz denetimlerin, adaletsiz cezalarla birlikte vergiye karşı olumsuz davranışlara neden olacağı söylenebilir¹²⁰. Ceza adaleti algısının birbirine zıt iki yönü vardır. Bunlardan ilki, dürüst mükelleflerin diğer

¹¹⁶ Eva Hofmann, Erik Hoelzl, Erich Kirchler, "Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation To Cooperate", *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, Vol. 216, No. 4, 2008, s. 212.

¹¹⁷ Chung K. Kim, "Does Fairness Matter in Tax Reporting Behavior", *Journal of Economic Psychology*, Vol.23, No.6, 2002, ss. 781-785.

¹¹⁸ Peter Verboon ve Marius van Dijke, "A Self-Interest Analysis of Justice and Tax Compliance: How Distributive Justice Moderates the Effect of Outcome Favorability", *Journal of Economic Psychology*, Vol.28, No.6, 2007, ss. 704-727.

¹¹⁹ Wenzel, "Tax Compliance and The Psychology of Justice: Mapping The Field, Chapter", a.g.m., s. 46.

¹²⁰ Ya'u, a.g.m., s. 33.

mükelleflerin vergi yasalarını ihlal etmelerine rağmen cezalandırılmadıklarını gördüklerinde, sorumluluk duygularına saygısızlık yapıldığı ve kendileriyle dalga geçildiği hissine kapılmasıdır. Nitekim vergi idaresi tarafından mali amaçlarla alınan bazı kararlar vergilemede ceza adaleti algısını olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin; vergi afları vergi kaçıranlara cezalandırmaksızın geriye dönük vergi borçlarını ödeme imkânı vererek vergi gelirlerini arttırırken, cezalandırıldıklarını düşünen dürüst vergi yükümlülerinin vergiye uyumlarını azaltabilir¹²¹. İkincisi ise, vergi yasalarını ihlal eden yükümlülerin, işledikleri suça oranla aldıkları cezayı adaletsiz olarak algılayabilmeleridir¹²². Mahangila ve Holland (2015) tarafında uygun kurumlar vergisi cezalarının vergi uyumunu olumlu etkileyip etkilemediğini incelemek için Tanzanya'daki 257 işletme sahibi üzerinde yaptığı araştırmada; suçun niteliği fark etmeksizin cezalandırıcı adalet ile vergi uyum niyetleri arasında doğrudan ve pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur¹²³.

2.3. Prosedürel Adaleti Algısı

Prosedürel adalet algısı, kaynak tahsisi veya dağıtım süreçlerinin adaletini ifade eder. Dağıtım adaleti algısı karar sonuçlarıyla ilgilenirken, prosedürel adalet algısı karara ulaşmanın yolları ve prosedürleriyle ilgilidir. Bir tahsis kararı, belirli bir hedefe veya ilgili tüm sosyal birimlere hak ettikleri muamele, rol ve karar verme imkânı sunduğu takdirde prosedürel algısı açısından adil kabul edilecektir. Murphy ve Tyler (2017)'ye göre vergi mükellefleri vergi dairesi tarafından iyi ve adil bir şekilde muamele görürlerse, iş birliği yapacaklar ve vergi dairesi tarafından alınan kararlara uymaya daha meyilli olacaklardır¹²⁴.

Vergilemede prosedürel adalet algısı ilişkin araştırmalar, prosedürel adalet algısının vergi uyumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir. Wenzel (2002) tarafından yapılan çalışmada, prosedürel adaletin Avustralya'daki vergi mükelleflerinin

¹²¹ Eva Hofmann, "Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge And Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation To Cooperate, a.g.m., s. 214.

¹²² Wenzel, "Tax Compliance and The Psychology of Justice: Mapping The Field, Chapter", a.g.m., s. 58.

¹²³ Deogratus Ng'winula Mahangila, Kevin Holland, "Analysis of Procedural and Retributive Justice in Tax Compliance "The Operations Research Society of Eastern Africa (ORSEA), Vol. 5, No.1, 2016, ss. 113-160.

¹²⁴ Kristina Murphy, Tom R. Tyler, "Experimenting With Procedural Justice Policing", *Journal of Experimental Crimonology*, Vol. 13, No. 3, 2017, s. 288.

uyum düzeyini tahmin edebileceği belirtilmiştir. Çalışmaya göre, vergi mükellefleri, vergi idaresinin kendilerine adil ve saygılı hizmet ettiğine inandıklarında daha uyumludurlar¹²⁵. Kirchler ve Schabmann (2008) tarafından 2.040 Avustralya vergi mükellefinden oluşan bir örneklem kullanarak prosedürel adalet ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelendiği çalışmada mükelleflerin vergi idaresi tarafından haksız ve saygısızca muamele gördüklerini hissettiklerinde daha az vergiye uyumlu olduğunu bulmuştur¹²⁶. Benzer şekilde Faizal ve Palil (2015) de prosedürel adaletin Malezya'da vergi uyumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuştur¹²⁷.

3. KAYGAN ZEMİN YAKLAŞIMI

Vergi uyumunu açıklamaya çalışan yakın zamanda ortaya konulmuş bir model de Kirchler (2007) ve Kirchler vd. (2008)'in SSF'sidir. Model vergiye uyumu belirleyen ekonomik ve psikolojik faktörleri tek bir yapıda toplamaktadır. Modele göre idareye olan güven, idarenin gücü ve bu iki değişkenin karşılıklı etkileşimleri vergi uyumunun temel unsurlarıdır¹²⁸. Bir sosyal düzendeki vergi iklimi, vergi idaresi ile mükellef arasındaki güç ve güven dengesinin seviyesine bağlı olarak zıt iklim (antagonistic climate) ve sinerjik iklim (synergistic climate) olarak ortaya çıkmaktadır¹²⁹.

Sinerjik vergi ikliminde vergi idaresi ile mükellef arasındaki ilişki hizmet-müşteri ilişkisi şeklindedir. Vergi idaresi mükellefleri vergiye ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmede desteklemekte, hizmet sunumunda şeffaf ve saygılı bir şekilde davranmaktadır. Böyle bir durumda genel olarak vergi idaresine olan toplumsal güven yüksek olup, bu güven mükellefler arasında gönüllü vergi uyumu davranışına yol açar. Böyle bir durumda gönüllü vergi uyumu artmakta, vergi idaresi ile mükellef arasında sosyal mesafe azalmaktadır¹³⁰. Buna karşın zıt vergi ikliminde vergi idaresi

¹²⁵ Micheal Wenzel, "Principles of Procedural Fairness in Reminder Letters", *The Australian National University, Center for Tax System Integrity*, No 42, 2002, ss. 1-35.

¹²⁶ Martina Hartner, vd., "Procedural Fairness and Tax Compliance", *Economic Analysis and Policy*, Vol.38, No.1, 2008, ss. 137-52.

¹²⁷ Sellywati M. Faizal ve Mohd, R. Palil, "Study on Fairness and Individual Tax Compliance", *International Journal of Business, Economics and Law*, Vol.1, No.1, 2015, ss. 74-79.

¹²⁸ Christoph Cogler, Stephan Muehlbacher, Erich Kirchler, "Trust, Power, and Tax Compliance: Testing the "Slippery Slope Framework: Among Self-Employed Taxpayers", *Economics of Governance*, Vol. 16, 2015, s. 126.

¹²⁹ Erich Kirchler, Eric Hoelzl, Ingrid Wahl, "Enforced versus Voluntary Tax Compliance: The "Slippery Slope" Framework". *Journal of Economic Psychology*, Vol. 29, No. 2, 2008, s.211.

¹³⁰ Kirchler, 2008, a.g.m., s. 211.

ile mükellefler arasında adeta bir hırsız polis ilişkisi söz konusudur. Vergi idaresi mükellefleri her fırsatta vergi kaçırmaya çalışan ve bu nedenle kontrol edilmesi gereken 'soyguncular' olarak algılamaktadır. Mükellefler de vergi idaresinin (polisler) sürekli kendisine baskı yaptığını düşünüp, gizlenmeyi meşrulaştırmaktadır¹³¹. Böyle bir ortamda bireyler ve mükellef grupları düzenleyici otoriteye karşı olumsuz duygular beslemekte ve vergi idaresi ile sosyal mesafenin artması ihtimali ortaya çıkmaktadır. Hem vergi idaresi hem de vergi mükellefleri düşük güven seviyelerine sahip olacaklarından, vergi idaresi kaynaklarının büyük bir kısmını mükelleflerin uyumunu kontrol etmek ve araştırmak için harcayacak ve vergi mükellefleri de vergi kaçırmanın maliyet ve faydalarını rasyonalize edeceklerdir. Bu durumda, gönüllü vergi uyumun düşük olması muhtemeldir¹³².

Bu iki vergi iklimi esas alınarak Kirchler (2007) ve Kirchler vd. (2008) tarafından, vergi idaresine duyulan güven ve gücün yanı sıra bunların etkileşimlerinin vergiye uyum düzeyini etkilediği ifade edilmiştir. Burada vergi idaresinin gücü; vergi memurlarının düzenli ve yoğun vergi denetimleri vasıtasıyla vergi kaçığını tespit etme ve vergi kaçakçılarını cezalandırma potansiyellerine dair mükelleflerin algısına dayanmaktadır. Vergi idaresinin gücünü toplumun ortak yararı için büyük ölçüde vergi mevzuatı ve bütçeden ayrılan kaynaklar belirler. Bununla birlikte vergiye ilişkin hatalı davranışların idareye bildirilmesi şeklinde halktan gelen destek de oldukça önemlidir. Aslında güç algısı aynı zamanda mükelleflerin tutum ve bilgi düzeyi ile de alakalıdır¹³³. Diğer taraftan idareye olan güven ise; sosyal gruplar ve mükelleflerin vergi idaresinin toplumun ortak yararı için çalıştığına, şefkatli olduğuna, iyi yönetim sağladığına ve yozlaşmadıklarına olan inancını ifade eder¹³⁴.

Kısaca SSF, vergi mükelleflerinin gönüllü veya zorunlu olarak vergi ödeme motivasyonlarını belirleyerek vergi uyumunu araştırır. Çerçeve, vergi denetimi ve vergi cezaları gibi çoğu ekonomik faktörün vergi makamının gücünü ölçtüğünü ve bu gücün zorunlu uyuma yol açtığını, buna karşın davranışsal/psikolojik faktörlerin çoğunun

¹³¹ Valerie Braithwaite, "Dancing with Tax Authorities: Motivational Postures and Noncompliant Actions", *Taxing Democracy*, ed. In V. Braithwaite,; Understanding Tax Avoidance and Tax Evasion, Aldershot: Ashgate. 2002, s. 18.

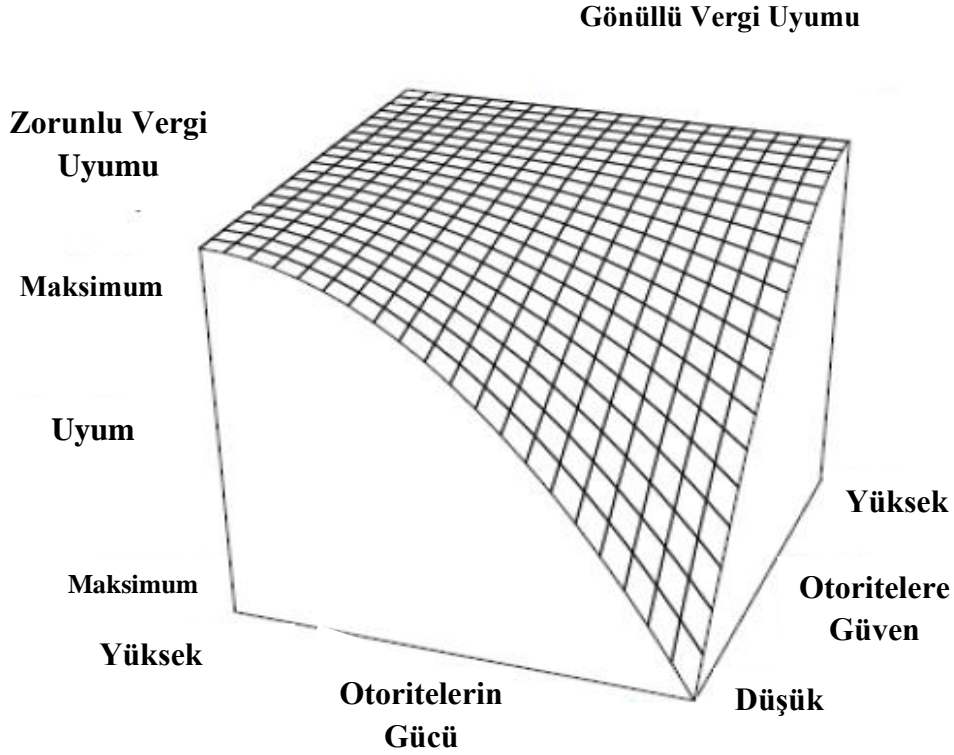
¹³² Kirchler, 2008, a.g.m., s. 211.

¹³³ a.g.m., s. 212.

¹³⁴ Masud Abdulsalam vd., "Trust and Power As Predictors of Tax Compliance: Global Evidence", *Economics and Sociology*, Vol. 12, No. 2, 2019, ss. 194-195.

vergi mükelleflerinin vergi makamlarına olan güvenini etkilediğini göstermektedir. Çerçeveye dayalı olarak, vergi makamlarının gücü, vergi makamlarına güven, gönüllü uyum ve zorunlu uyum arasındaki ilişkiler aşağıdaki Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Kaygan Zemin Modeli

Kaynak: Erich Kirchler, Erik Hoelzl, Ingrid Wahl, “Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The “Slippery Slope” Framework”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 29, No. 2, 2008, s. 212.

SSF’ de vergi idaresi sadece güç veya güvene dayanarak yüksek hatta tam vergi uyumu sağlayabilir. Bu varsayım, güven veya gücün sıfıra eşit olduğu iki boyutlu güç / vergi uyumu ve güven / vergi uyum düzlemlerinde tam anlamıyla geçerlidir. Vergi uyumu konusunda hem güvenin hem de gücün azalan getirileri, bir faktör olarak en yüksek düzeyde olduğunda, tamamlayıcı güven (veya güç) vergi uyumunda azalan artışlara yol açacaktır. Bununla birlikte şekilde çizgili alanda görüldüğü üzere güç ve güven birbirini etkileyebilir. Örneğin otoriteye güven düşük olduğunda güçteki küçük bir artış vergi uyumu üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır. Ya da güç düşük

olduğunda güvendedeki küçük bir artış vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir. Öte yandan, eğer güven (güç) çok belirgin ise, güçteki (güven) büyük bir artış bile vergi uyumu üzerinde ancak marjinal bir pozitif etkiye sahip olabilir. Çerçevenin kaygan eğimli karakteri hem güvenin hem de gücün oldukça düşük seviyelerinde en iyi şekilde görünür hale gelir. Böyle bir senaryoda, bir veya her iki boyuttaki küçük düşüşler bile vergi uyumu üzerinde büyük ölçüde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Güven, güç veya her ikisi birden yüksek olduğunda, oldukça istikrarlı bir vergi uyumu dengesi ortaya çıkar¹³⁵.

4. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Fischer ve Schneider (2009), Dünya Değerler Araştırması'nın üçüncü ve dördüncü dalgalarındaki veri setinde yer alan 73 ülkeden 83.000 kişinin vergi ahlakına ilişkin anket verilerini kullandıkları çalışmalarında, güven ve güç arasındaki etkileşimle ilişkili olduğuna inanılan vergi ahlakı, eğitim ve siyasi haklara odaklanmışlardır. Çalışmadakibulgular, vergi ahlakının güven ve güç arasındaki etkileşimi etkilediğini göstermektedir. Ancak çalışma, daha iyi eğitim ve daha demokratik hakların güven ve güç arasındaki etkileşimi önemli ölçüde etkilediğini gösteren yeterli ikna edici kanıt olmadığını ortaya koymuştur¹³⁶.

Wahl, Kastlunger ve Kirchler (2010), SSF'yi 120 öğrenci ve 127 serbest çalışan vergi mükellefi üzerinde bilgisayar destekli çevrimiçi bir laboratuvar deneyi aracılığıyla analiz etmiştir. Her iki grubun zorunlu ve gönüllü vergi uyumuna ilişkin davranışları dört deneysel ortamda (otoriteye düşük güvene karşı yüksek güven ve otoriteye düşük güce karşı yüksek güven) incelenmiştir. Her iki deney sonucunda; güveninin gönüllü vergi uyumu üzerinde olumlu etkisi olduğu, yüksek güç ve düşük güvenin ise en yüksek düzeyde zorunlu vergi uyumunu teşvik ettiği belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca, yüksek güven ve güç kombinasyonunun, maksimum düzeyde gönüllü uyum yol açtığı, düşük

¹³⁵ Tsikas Stefanos, "Enforce Tax Compliance, but Cautiously: The Role of Trust in Authorities and Power of Authorities", *Hannover Economic Papers*, 2017, s. 4.

¹³⁶ Justina A.V. Fischer ve Friedrich Schenider, "The Puzzle of Tax Compliance Revisited: Testing the "Slippery Slope" Hypothesis for Trust and Power Against Field Data", *Conference Paper at Swiss Society for Statistics and Economics (SGVS) Conference 2009*. At: <https://www.researchgate.net/publication/228979338> (08.07.2021).

güven durumunda gönüllü uyumun düşük olduğu ve en düşük gönüllü uyum düzeyinin, düşük güven ve yüksek güç kombinasyonunda olduğu bulunmuştur¹³⁷.

Muehlbacher, Kirchler ve Schwarzenberger (2011) Avusturya, Birleşik Krallık ve Çek Cumhuriyeti'ndeki katılımcılar arasında çevrimiçi bir anket kullanarak, yapmış olduğu araştırmada vergi makamlarına duyulan güçlü güvenin gönüllü vergi uyumunu etkilediğini, idarenin gücünün ise zorunlu vergi uyumunu artırma etkisine sahip olduğunu belirlemiştir¹³⁸.

Lisi (2012), Dünya Değerler Anketi (WVS), Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'ndan alınan verileri kullanarak karşılaştırmalı analiz yoluyla SSF'yi test etmiştir. Çalışmada vergi uyumunu arttırmak için hem güç hem de güvenin gerekli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada güvenin vergi kaçakçılığı üzerindeki etkisinin güç ten daha fazla olduğu, spesifik olarak güven ve hukukun üstünlüğüne ilişkin algının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve ilişkinin vergi kaçakçılığında azalmaya yol açan güven düzeyindeki artışla aynı doğrultuda olduğu belirlenmiştir. Benzer durumun güç içinde geçerli olduğu gösterilmiştir¹³⁹.

Benk ve Budak (2012) modeli Türkiye'de test etmiş ve idarenin algılanan gücünün, zorunlu vergi uyumunun önemli bir göstergesi iken, idareye duyulan güvenin zorunlu vergi uyumu üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, güç ile zorunlu vergi uyumu arasındaki ilişkinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca idareye güvenin ise, beklendiği gibi gönüllü vergi uyumunun önemli ancak küçük bir belirtene olduğu ve hipotezlerin aksine, yetkililerin algılanan gücü de gönüllü iş birliğini önemli ölçüde etkilediği saptanmıştır¹⁴⁰.

¹³⁷ Ingrid Wahl, Barbara Kastlunger ve Erich Kirchler, "Trust in Authorities and Power to Enforce Tax Compliance: an Empirical Analysis of The "Slippery Slope Framework"", *Law and Policy*, Vol. 32, No. 4, 2010.

¹³⁸ Stephan Muehlbacher, Erich Kirchler, Herbert Schwarzenberger, "Voluntary Versus Enforced Tax Compliance: Empirical Evidence For The "Slippery Slope" Framework", *European Journal of Law and Economics*, Vol. 32, 2011, ss. 89-97.

¹³⁹ Geatono Lisi, "Testing the Slippery Slope Framework", *Economics Bulletin*, Vol. 32, No. 2, 2012.

¹⁴⁰ Serkan Benk, Tamer Budak, "Tax Professionals'perceptions of Tax Fairness: Survey Evidence In Turkey", *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 3. No. 2. 2012.

Kogler vd. (2013), Wahl, Kastlunger ve Kirchler (2010) tarafından yürütülen deneylerdeki senaryoları kullanarak SSF'nin temel varsayımlarını Avusturya, Macaristan, Romanya ve Rusya dört Avrupa ülkesinde test etmiştir. Analizde yüksek güven ve güç koşullarında en yüksek düzeyde vergi uyumu ve en düşük düzeyde vergi kaçakçılığı olduğu bulunmuştur. Sonuç SSF'nin temel varsayımlarını desteklemektedir. Ayrıca çalışmada, yüksek güvenin, daha yüksek düzeyde gönüllü vergi uyumu, yüksek gücün ise, daha yüksek zorunlu vergi uyumu ile ilişkili olduğu, düşük güven ve düşük güç koşulunun, en düşük uyum niyetine ve en yüksek vergi kaçırma niyetine yol açtığı sonucuna varılmıştır¹⁴¹.

Kogler vd (2013), çevrimiçi anket kullanarak 476 Avusturyalı serbest çalışan vergi mükellefi arasında Kaygan Zemin Çerçevesinin varsayımlarını test etmiş, güven ve güç arasında düşük düzeyde anlamlı ancak pozitif bir ilişki bulmuştur. Ayrıca, vergi idaresine duyulan güvenin gönüllü vergi uyumunun önemli bir belirleyicisi olduğu, gücün gönüllü uyum üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ve zorunlu uyumun, büyük ölçüde vergi makamlarının algılanan gücüne bağlı ancak güvene bağlı olmadığı da belirlenmiştir¹⁴².

Mas'ud, Manaf ve Saad (2014), Afrika ülkelerinde ülkeler arasında ampirik bir analizle SSF varsayımlarını test etmiştir. Bulgular, SSF'nin varsayımlarının ampirik bir ülkeler arası analizde de doğrulandığını göstermektedir. Çalışmada güven ve güç arasındaki güçlü etkileşim olduğu belirlenmiştir. Buna göre güç olmaksızın tek başına güven, vergi uyumunu olumlu yönde etkileyebilir veya bunun tersi de geçerlidir. Bu nedenle vergi uyumu, vergi otoritesine duyulan güven ve yetkinin birleşimi yoluyla iyileşir¹⁴³.

Kasper, Kogler ve Kirchler (2015), 500 çalışanın vergi politikası ve medyadaki vergi haberlerine ilişkin algılarının Kaygan Zemin Modelini kullanan başka bir çalışmada, 544 çalışanın vergiyle ilgili medya kapsamına ilişkin algılarını ve vergi

¹⁴¹ Christoph Kogler vd., "Trust and Power as Determinants of Tax Compliance: Testing the Assumptions of The Slippery Slope Framework in Austria, Hungary, Romania and Russia", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 34, 2013.

¹⁴² Christoph Kogler, Stephan Muehlbacher, Erich Kirchler, "Trust, Power and Tax Compliance: Testing The "Slippery Slope Framework" Among Self-Employed Taxpayers", *WU International Taxation Research Paper Series*, 2013.

¹⁴³ Abdulsalam Mas'ud, Nor Aziah Abd Manaf, Natrah Saad, "Do Trust and Power Moderate Each Other In Relation to Tax Compliance", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 164, 2014.

uyumu üzerindeki etkisini ampirik olarak analiz eden bir anket gerçekleştirmiştir. Bulgular hem güvenin hem de gücün uyma niyetlerini önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu da vergi uyumunun yalnızca caydırıcı faktörler tarafından değil, aynı zamanda vergi mükellefleri ve yetkililer arasında var olan ilişki kalitesi tarafından da motive edilebileceğini göstermektedir¹⁴⁴.

Faizal vd., (2017), Malezya’da SSF’nin vergi uyumu üzerindeki etkisini incelemek için anket yöntemini uygulayarak nicel bir yaklaşım kullanmıştır. Güç kavramının yasal güç ve aşırı güç olarak sınıflandırıldığı araştırmada güç ve güvenin vergi uyumu üzerinde farklı etkileri olduğu saptanmıştır. Bulgular, yalnızca güvenin gönüllü vergi uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu arada ne meşru güç ne de zorlayıcı güç gönüllü vergi uyumunu etkileyemediğini göstermiştir. Ayrıca güvenin yasal güç ile aşırı güç ile yasal güç arasında önemli bir ilki olduğu saptanmıştır¹⁴⁵.

Silva, Guerreiro ve Flores (2019), Brezilya için yaptıkları araştırmada yüksek güvenin gönüllü vergi uyumuna yetkililerin gücündeki artışa ilişkin algının zorunlu uyumunu teşvik ettiğini bulmuşlardır. Bulgular, daha yüksek güvenin daha düşük zorunlu uyum ile daha fazla ilişkili olduğunu, daha yüksek gücün daha yüksek zorunlu uyum ile ilişkili olduğunu ve daha ileri yaşın daha yüksek zorunlu uyumu ile ilişkili olduğunu göstermektedir¹⁴⁶.

Güzel, Özer ve Özcan, (2019), tarafından Türkiye’de yapılan çalışmada vergilemede adaleti algısı ve devlete güven değişkenlerinin vergi uyumu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. 392 serbest muhasebeci ve mali müşavirler üzerinde yapılan araştırma sonucunda, devlete duyulan güvenin vergilemede adaleti algısı (arabuluculuk)

¹⁴⁴ Matthiass Casper, Chritoph Kogler ve Erich Kirchler, “Tax Policy and the News: An Empirical Analysis of Taxpayers’ Perceptions of Tax-related Media Coverage and its Impact on Tax Compliance”, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, Vol. 54, 2015.

¹⁴⁵ Sellywati Mohd Faizal, vd., “Power and Trust as Factors Influencing Tax Compliance Behavior in Malaysia”, *Asian Journal of Accounting and Governance*, Vol.8, 2017.

¹⁴⁶ Fábio Pereira da Silva, Reinaldo Guerreiro, Eduardo Flores, “Voluntary Versus Enforced Tax Compliance: the Slippery Slope Framework in the Brazilian Context”, *International Review of Economics*, Vol. 66, 2019.

yoluyla vergi uyumu ile devlete duyulan güvenin vergi adaleti algısı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur¹⁴⁷.

Tusubira (2018) tarafından yapılan çalışmada, idarenin gücü, güç algısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olsa bile, zorunlu uyumu önemli ölçüde belirlememiştir. Bulgular ayrıca, güç boyutu algılarının, zorunlu uyum üzerinde marjinal bir etkiye sahip olmasına rağmen, yetkililere güven boyutunu ve gönüllü vergi uyumunu olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Son olarak, adalet algısı, zorunlu uyum ile olumsuz ve önemli ölçüde ilişkili olduğu belirlenmiştir¹⁴⁸.

Mardhiah (2019) tarafından yapılan çalışmada, dağıtım adaletinin güven ile önemli bir pozitif ilişkisi, Ceza adaleti algısının güven ve güç ile önemli bir pozitif ilişkisi, son olarak güç ile zorunlu uyum arasında önemli bir ilişki olmadığı bulunmuştur¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Sonnur Aktaş Güzel, Gökhan Özer, Murat Özcan, "The Effect of the Variables of Tax Justice Perception and Trust in Government on Tax Compliance: The Case of Turkey", *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, Vol. 78,2019, ss. 80-86.

¹⁴⁸ Festo Nyende Tusubira, "Tax Compliance by the Small and Medium Sized Cooperations: A Case of Uganda, Doctor of Philosophy in Accountancy, Exeter University, 2018.

¹⁴⁹ Mardhiah Mardhiah, Trust, Power and Tax Compliance: Evidence from Jakarta, Indonesia, Doctor of Philosophy in Public Administration, University of Canberra, 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN'DA KAYĞAN ZEMİN YAKLAŞIMINA İLİŞKİN AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde kaygan zemin yaklaşımına ilişkin literatür incelenmiş, devamında ise Azerbaycan'da vergi mükelleflerinin güç, güven ve vergilemede adalet algısı çerçevesinde vergi uyumuna ilişkin algılarının belirlenmesine yönelik bir uygulamaya yer verilmiştir. Bu uygulama doğrultusunda anket yönteminden yararlanarak veriler toplanmıştır. Aşağıda araştırmanın amacı ve metodolojisine ilişkin bilgiler ile istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı; güç, güven vergi adaleti algısı çerçevesinde Azerbaycan'da vergi uyumunu etkileyen faktörleri belirlemek ve bu bağlamda politika yapıcılara vergi uyumunun artırılmasına yönelik önerilerde bulunmaktır.

2. VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ UYUMUNA YÖNELİK ALGILARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK: ANKET ÇALIŞMASI

2.1. Araştırmanın Modeli, Hipotezleri ve Değişkenleri

Çalışmanın bu kısmında araştırma modeli ve modele ilişkin oluşturulan hipotezlerden bahsedilmiştir. Daha sonra ise araştırmanın evreni, örnekleme ve veri toplama aracının (anket formunun) oluşturulması ve geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Devamında ise araştırma kapsamında kullanılan yöntemle değinilmiştir.

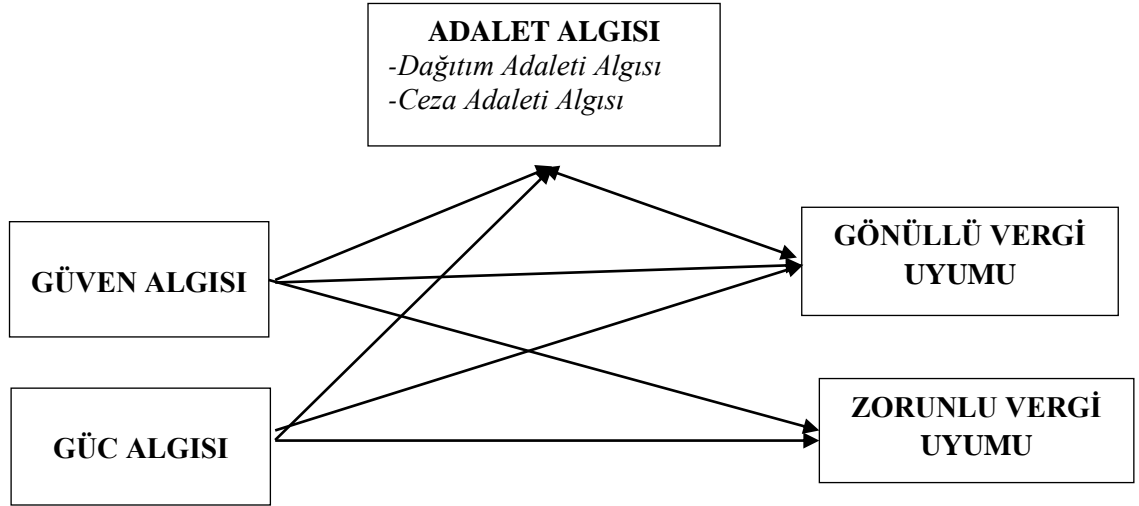
2.1.1. Araştırmanın Modeli

Vergi uyumuna ilişkin literatür incelendiğinde, vergilemede güç algısı, güven algısı, adalet algısı, zorunlu ve gönüllü vergi uyumu boyutlarını birlikte içeren çok az sayıda ölçeğe rastlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın modeli, teorik literatürden hareketle oluşturulmuştur. Araştırma modeli oluşturulurken ilgili literatürde genel kabul görmüş altı ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeklerden birincisi güven algısı, ikincisi güç algısı üçüncüsü dağıtım adaleti algısı, dördüncüsü ceza adaleti algısı, beşincisi zorunlu vergi uyumu altıncı ve sonuncu faktör ise, gönüllü vergi uyumudur. Ölçeklerin

oluşturulmasında; güven algısı ölçeği için Maarten Siegle vd., (2018) ve Gobena ve Dijke (2017), güç algısı ölçeği için Widuri vd., (2019), dağıtım adaleti algısı ölçeği için, Tjondro (2019), ceza adaleti algısı için Mhangila ve Holland (2015), zorunlu vergi uyumu ölçeği için Gobena (2017), gönüllü vergi uyumu ölçeği Lisa De Moore (2017) ve Benk (2012)'den yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında katılımcıların vergilemede güç güven ve adalet algısına ilişkin algıları belirlendikten sonra, bu boyutların kendi aralarındaki ilişkileri ile zorunlu ve gönüllü vergi uyumu üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede oluşturulan modelde boyutlara ait ilişkiler ele alınmıştır.

Şekil 4: Araştırmanın Modeli

Allingham ve Sandmo (1972) ve Srinivasan (1973) tarafından önerilen *caydırıcılık modelleri* her ne kadar günümüzde önemini sürdürse de bireylerin neden vergi ödediğini tam olarak açıklamada başarısız olmuştur. Vergi mükelleflerinin neden caydırıcılık önlemleri olmadan bile vergi ödediklerini açıklamak için Feld ve Frey (2007) ve Torgler, Demir, Macintyre ve Schaffner (2008) psikolojik vergi sözleşmesi kavramı ortaya atılmıştır. Bu kavram psikolojik vergi sözleşmesi modelleri çerçevesinde vergi uyum literatüründe vergiye ilişkin psikolojik faktörlerin incelenmesine öncülük etmiştir¹⁵⁰. Kirchler, Hoelzl ve Wahl (2008) tarafından vergi uyumuna ilişkin ekonomik ve psikolojik faktörler Kaygan Zemin Çerçevesi adı altında

¹⁵⁰ Abdulsalam Masud, Nor Aziah Abdul Manaf, Natrah Saad, "Trust and Power as Predictors to Tax Compliance: Global Evidence". *Economics and Sociology*, Vol. 12, No. 2, 2019. s. 192.

tek bir modelde entegre edilmiştir. Bu modele göre vergi idaresinin gücü ve vergi idaresine güven vergi uyumunu belirleyen temel iki faktördür. Vergi idaresinin gücü zorunlu vergi uyumuna, vergi idaresine güven ise gönüllü vergi uyumuna ilişkindir¹⁵¹. Çalışmanın modelinden hareketle test edilecek hipotezler Tablo 10’de yer almaktadır.

2.1.2. Araştırma Hipotezleri

Vergi mükelleflerinin güç, güven ve adalet algısı vergi uyumuna yönelik algılarının belirlenmesine yönelik olarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

Tablo 10: Araştırma Hipotezleri

H1	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Güç Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H2	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H3	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Ceza Adalet Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır
H4	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H5	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H6	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H7	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H8	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H9	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H10	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü İle Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H11	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H12	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H13	Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H14	Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adalet Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.
H15	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir.
H16	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir.

¹⁵¹ Larissa Batrancea vd., “Trust and Power As Determinants of Tax Compliance: Testing The Assumptions of The Slippery Slope Framework in Austria, Hungary, Romania and Russia”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 34, 2013, s. 169.

Tablo 10: (devam) Araştırma Hipotezleri

H17	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir.
H18	Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir.

2.1.3. Araştırma Değişkenleri

Araştırmanın birinci kısmında bulunan sorular, anket katılımcılarının sosyo ekonomik ve demografik özellikleri hakkında bilgi almaya yöneliktir. Söz konusu sorular; işletmedeki pozisyonu, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, faaliyet alanı, faaliyet yılı, işletmenin hukuki yapısı ve kazanç aralığı ile ilgili özellikleri içermektedir. Araştırmada bu özellikler ile ilgili ölçekler Tablo 11'deki gibidir.

Tablo 11: Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenler

Cinsiyetiniz?	İşletmedeki Pozisyonunuz?
() Bayan	() İşletme Sahibi
() Erkek	() Yönetici
Yaşınız?	() Diğer
18-24	Kaç yıldır bu işletmede çalışıyorsunuz
25-34	() 0-5
35-44	() 6-10
45-54	() 11-15
55-64	() 16 – 20
65 ve Üzeri	() 21 ve üzeri
Eğitim Durumunuz?	İşletmenizin Faliyet Alanı?
İlköğretim	() Tekstil
Ortaöğretim	() Otomotiv ve Yan Sanayi Ticaret
Ön lisans	() Nakliye ve Ulaştırma
Lisans	() Gıda –Tarım-Hayvancılık
Lisansüstü	() Diğer
İşletmenizin Hukuki Yapısı?	İşletmeniz Kaç Yıldır faaliyet Göstermektedir?
() Şahıs İşletmesi	() 0-5
() Limited Şrt.	() 6-10
() Kolektif Şrt	() 11-15
() Anonim Şrt.	() 16 – 20
Geçen Sene (En Son) Beyan Ettiğiniz Kazanç Aralığı?	() 21 ve üzeri
() 0-11.000	
() 11.001-27.000	
() 27.001-60.000	
() 60.001-97.000	
() 97.001 ve üzeri	

Araştırmanın ikinci kısmını oluşturan sorular, araştırma modelindeki faktörleri belirlemeye yöneliktir. Bu faktörler Güven Algısı (GÜVA), Güç Algısı (GÜÇA), Dağıtım Adaleti (DAA), Ceza Adaleti (CAA), Zorunlu Vergi Uyumu (ZVU) ve Gönüllü Vergi Uyumu (GVU)'dur.

Tablo 12: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Faktör Adı	Değişken Kodu ve Soru Maddesi
GÜVA	GÜVA ₁ : Vergi İdaresi Herkese Aynı Şekilde Davranır.
	GÜVA ₂ : Vergi İdaresi Kararlarında Mükelleflerin Özel Koşullarını Dikkate Alır.
	GÜVA ₃ : Vergi İdaresi Vergi Yükümlülerine Karşı Saygılıdır.
	GÜVA ₄ : Vergi İdaresinde Çalışanlar İşlerini Profesyonelce ve Özveriyle Yaparlar.
	GÜVA ₅ : Vergi İdaresi Yükümlülerin Sorunları ile İlgili Açıklayıcı ve Güvenilir Bilgi Verir.
GÜÇA	GÜÇA ₁ : Vergi İdaresi Vergiye İlişkin Suçları Önlemede Etkindir.
	GÜÇA ₂ : Vergi Kaçakçılığının Tespit Edilmesi Olasılığı Yüksekler.
	GÜÇA ₃ : Vergi Kaçakçıları Ciddi Şekilde Cezalandırılır.
	GÜÇA ₄ : Vergi İdaresinin Mükellefleri Vergi Kanunlarına Uymaya Zorlama Konusunda Geniş Yetkileri Vardır.
(DAA)	DAA ₁ : Ödediğim Vergiler Daha Yüksek Gelirden Alınan Vergilere Göre Daha Adildir.
	DAA ₂ : Daha Yüksek Gelirli Mükellefler Benden Daha Fazla Vergi Öder.
	DAA ₃ : Daha Yüksek Gelirli Mükelleflere Nazaran Daha Fazla Veri Öderim.
	DAA ₄ : Hemen Hemen Aynı Gelire Sahip Olan Diğer Mükellefler Kadar Vergi Öderim.
	DAA ₅ : Aynı Geliri Elde Eden Çoğu Kişi Benden Daha Fazla Vergi Öder.
	DAA ₆ : Aynı Geliri Elde Eden Kişilerden Daha Fazla Vergi Öderim.
	DAA ₇ : Ödediğim Vergilere Nazaran Kamusal Mal ve Hizmetlerden Elde Ettiğim Fayda Daha Azdır.
	DAA ₈ : Ödediğim Vergiler ile Kamusal Mal ve Hizmetlerden Elde Ettiğim Fayda Eşittir.
	DAA ₉ : Ödediğim Vergiler Karşılığında Devletin Bana Sağladığı Eğitim ve Sağlık Gibi Hizmetler Yeterli Düzeydedir.
CAA	CAA ₁ : Ülkemizde Vergi Kaçıranlara Yönelik Uygulanan Cezalar Adildir.
	CAA ₂ : Ülkemizde Vergi Kaçıranlara Yönelik Uygulanan Cezaları Yeterince Caydırıcıdır.
	CAA ₃ : Ülkemizde Vergi Cezalarına İlişkin Yargı Süreci Şeffaftır.
	CAA ₄ : Ülkemizde Vergi Cezalarına İlişkin Yargı Süreci Kolay Anlaşılabilir/ Basittir.
	CAA ₅ : Ülkemizde Vergi Cezaları Büyük İşletmelerden Çok Küçük İşletmelere ve Bireylere Uygulanır.

Tablo 12: (devam) Çalışmada Kullanılan Değişkenler

(ZVU)	ZVU₁: Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim, Çünkü; Vergi Denetimleri Çok Sıktır.
	ZVU₂: Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim, Çünkü; Vergi Denetiminde Çok Detaylı İnceleme ve Araştırma Yapılır.
	ZVU₃: Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim, Çünkü; Kesinlikle Denetime Tabi Tutulurum.
	ZVU₄: Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim, Çünkü; Vergi Cezaları Çok Ağırdır.
GVU	GVU₁: Vergi Ödemek Vatandaşlık Görevidir.
	GVU₂: Vergi Denetimleri ve Cezaları Olmasa Bile Vergimi Düzenli Olarak Öderim.
	GVU₃: Vergimi Gönüllü Olarak Öderim.
	GVU₄: Vergimi Eksik Beyan Etmeyi Bir Kez Bile Düşünmeksizin, Vergimi Öderim.

2.2. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın amacı Azerbaycan’da vergi mükelleflerinin güç, güven ve adalet algısı çerçevesinde vergiye karşı uyumlarını belirlemektir. Anket, Azerbaycan’ın Gence ilinde uygulanmıştır. Anket çalışması vergi mükellefleriyle mülakat yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması 312 mükellef üzerinde uygulanmıştır. Bu sayı ana kütle üzerinde analizlerin uygulanabilmesi için yeterlidir.

Anket toplam iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, katılımcılarımızın demografik ve sosyo ekonomik durumlarını belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla katılımcılara yöneltilen sorular, yaş, işletmedeki pozisyonları, eğitim durumları, yaşları, işletmenin faaliyet alanı, işletmenin faaliyet yılı, işletmenin hukuki yapısı ve son dönemde işletmenin beyan ettiği kazançtır. Anketin ikinci bölümünde ise mükelleflerin güç, ceza ve dağıtım adaleti algılarının zorunlu ve gönüllü vergi uyumu üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik sorular yöneltilmiştir.

Ankette mükelleflerin sosyal ve demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 9 soru, araştırma modelindeki faktörleri belirlemeye yönelik Likert ölçekli 31 soru yer almaktadır. Beş boyut ankette 1: *Kesinlikle katılmıyorum*, 2: *Katılmıyorum*, 3: *Kararsızım*, 4: *Katılıyorum*, 5: *Kesinlikle katılıyorum* şeklinde sıralanmıştır.

Anket yöntemi ile toplanan veriler Statistical Package for The Social Sciences (SPSS 22.0) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Microsoft Office Programlarından Excel ve Word yardımıyla raporlama işlemleri yapılmıştır.

2.1. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

2.1.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılanların, demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları aşağıdaki tablolarda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 13: Araştırmaya Katılanların “İşletme Pozisyonları” İtibariyle Dağılımları

Pozisyon	Frekans	Yüzde (%)
İşletme Sahibi	203	65,1
Yönetici	93	29,8
Diğer	16	5,1
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların işletmedeki pozisyonları itibariyle dağılımları, Tablo 13'te yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 65,1'i işletme sahibi, % 29,8'i yönetici ve % 5,1'i diğer pozisyonlarda çalışan bireylerden oluşmaktadır. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu işletme sahipleri oluşturmaktadır.

Tablo 14: Araştırmaya Katılanların “Cinsiyetleri” İtibariyle Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	210	67,3
Kadın	102	32,7
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların cinsiyet itibariyle dağılımları Tablo 14'te yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 67,3'ü erkeklerden, % 32,7' si ise kadınlardan oluşmaktadır. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 15: Araştırmaya Katılanların “Yaşları” İtibariyle Dağılımları

Yaş	Frekans	Yüzde (%)
18-24	4	1,3
25-34	67	21,5
35-44	114	36,5
45-54	74	23,7
55-64	49	15,7
65 ve Üzeri	4	1,3
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların yaş grupları itibariyle dağılımları, Tablo 15’te yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 1,3’ü 18-24 yaş aralığında, % 21,5’i 25-34 yaş aralığında, % 36,5’ i 35-44yaş aralığında, % 23,7’si 45-54 yaş aralığında, % 15,7’si 55-64 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanlardan 65 yaş ve üzeri olanların oranı ise % 1,3’tür. Bu bağlamda, araştırma örneklemini genç, orta yaşlı ve yaşlı olmak üzere tüm yaş gruplarını kapsamaktadır. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu 35-44 yaş grupuna aralığna sahip olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 16: Araştırmaya Katılanların “Eğitim Durumları” İtibariyle Dağılımları

Eğitim	Frekans	Yüzde (%)
İlköğretim	7	2,2
Ortaöğretim	72	23,1
Ön lisans	46	14,7
Lisans	162	51,9
Lisansüstü	25	8,0
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların eğitim durumları itibariyle dağılımları Tablo16’da yer almaktadır. Eğitim seviyesi İlköğretim, Ortaöğretim, Ön lisans, Lisans ve Lisansüstü şeklinde beş kategoriye ayrılmıştır. Buna göre araştırmaya katılanların % 2,2’si ilköğretim, % 23,1’ i ortaöğretim, % 14,7’ si ön lisans, % 51,9’ u lisans ve % 8’i lisansüstü eğitimi almış kişilerden oluşmaktadır. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu lisans derecesine sahip olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 17: Araştırmaya Katılanların Çalıştıkları İşletmenin “Faaliyet Alanı” İtibariyle Dağılımları

Faaliyet Alanı	Frekans	Yüzde (%)
Tekstil	59	18,9
Otomotiv ve Yan Sanayi Ticaret	51	16,3
Nakliye ve Ulaştırma	22	7,1
Gıda-Tarım-Hayvancılık	60	19,2
Diğer	120	38,5
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların faaliyet alanı itibariyle dağılımları Tablo 17’de yer almaktadır. Buna göre araştırmaya katılanların % 18,9’u tekstil, % 16,3’ü otomotiv ve yan sanayi ticaret, % 7,1’i nakliye ve ulaştırma, % 19,2’si gıda-tarım-hayvancılık ve % 38,5’ i ise bu sektörlerin dışında kalan diğer alanlarda faaliyet göstermektedir. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu diğer faaliyet alanında faaliyet gösterenler oluşturmaktadır.

Tablo 18:Araştırmaya Katılanların “Medeni Durumları” İtibariyle Dağılımları

Medeni Durum	Frekans	Yüzde (%)
Evli	247	79,2
Bekar	40	12,8
Boşanmış	25	8,0
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların medeni durumları itibariyle dağılımları Tablo 18’ de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların % 79,2’si evli, % 12,8’i bekar ve % 8’i boşanmışlardan oluşmaktadır. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunu evliler oluşturmaktadır.

Tablo 19: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmenin “Faaliyet Yılı” İtibariyle Dağılımları

Faaliyet Yılı	Frekans	Yüzde (%)
0-5	61	19,6
6-10	112	35,9
11-15	60	19,2
16-20	41	13,1
21ve Üstü	38	12,2
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların faaliyet yılı itibariyle dağılımları Tablo 19’da yer almaktadır. Tabloya göre, % 19,6’sı 0-5 yıl, % 35,9’u 6-10 yıl, % 19,2’si 11-15 yıl, % 13,1’i 16-20 yıl ve % 12,2’si ise 21 yıl ve üstü yıl aralığında faaliyet göstermektedir. Özetle araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun çalıştığı işletme 6-10 yıllar arası faaliyet göstermektedir.

Tablo 20: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmenin “Hukuki Yapısı” İtibariyle Dağılımları

Hukuki Yapısı	Frekans	Yüzde (%)
Şahıs İşletmesi	204	65,4
Limited Şirket	64	20,5
Kolektif Şirket	37	11,9
Anonim Şirket	7	2,2
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların hukuki yapısı itibariyle dağılımları Tablo 20’de yer almaktadır. Tabloya göre katılımcıların büyük çoğunluğu yani % 65,4’ü şahıs işletmesinde çalışmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılanların % 20,5’ i limited şirket, % 11,9’u kolektif şirket ve % 2,2’ si anonim şirketten oluşmaktadır. Özetle araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun çalıştığı işletmenin hukuki yapısı şahıs işletme olduğu görülmektedir.

Tablo 21: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmelerin “Faaliyet Süresi” İtibariyle Dağılımları

Faaliyet Yılı	Frekans	Yüzde (%)
0-5	97	31,1
6-10	98	31,4
11-15	53	17,0
16-20	31	9,9
21 ve Üstü	33	10,6
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların çalıştığı işletmelerinin faaliyet süresi itibariyle dağılımları Tablo 21’de yer almaktadır. Buna göre katılımcıların çalıştığı işletmelerinin %31,1’i 0-5 yıl, % 31,4’ü 6-10 yıl, % 17,0’si 11-15 yıl, % 9,9’u 16-20 yıl, % 10,6’sı 21 yıl ve üzeri faaliyet süresine sahiptir. Özetle araştırmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunun çalıştığı işletmelerinin faaliyet süresinin 6-10 yıl arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 22: Araştırmaya Katılanların Çalıştığı İşletmenin “Beyan Ettiği Kazanç Aralığı” İtibariyle Dağılımları

Kazanç	Frekans	Yüzde (%)
0-11.000 TL	53	17,0
11.001-27.000 TL	77	24,7
27.001-60.000 TL	77	24,7
60.001-97.000 TL	47	15,1
97.001 ve Üzeri TL	58	18,6
Toplam:	312	100,0

Araştırmaya katılanların çalıştığı işletmelerin beyan ettiği kazanç aralığı itibariyle dağılımları Tablo 22’de yer almaktadır. Tabloya göre, söz konusu işletmelerin son beyan ettikleri kazanç aralıkları; % 17’lik kısmı için 0-11.000 (AZN), % 24,7’lik kısmı için 11.001-27.000 AZN yine aynı oranda % 24,7’lik kısmı için 27.001-60.000 AZN’, % 15,1 kısmı için 60.001-97.000 AZN %18,6’lik kısmı ise 97.001 AZN’ dir.

Azerbaycan’da yaşayan mükelleflerin vergilendirmeye ilişkin güven, güç ve adalet algısına ilişkin görüşleri, bunların karşılıklı etkileşimleri ile zorunlu ve gönüllü vergi uyumu üzerindeki etkilerinin belirlenmesinin amaçlandığı bu bölümde faktörlerin frekans analizine ilişkin sonuçlar aşağıda tablolar halinde yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4- Katılıyorum, 5- Kesinlikle Katılıyorum seçeneklerini belirtmektedir.

2.1.2. Araştırmaya İlişkin Değişkenlerin Frekans Analizi

Tablo 23: Güven Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi

Sorular	1	2	3	4	5	Toplam (%)
Vergi İdaresi Herkese Aynı Şekilde Davranır.	7,7	8,7	32,4	36,9	14,4	100
Vergi İdaresi Kararlarında Mükelleflerin Özel Koşullarını Dikkate Alır.	1,3	8,3	29,8	53,2	7,4	100
Vergi İdaresi Vergi Yükümlülerine Karşı Saygılıdır.	8,3	7,1	29,2	40,7	14,7	100
Vergi İdaresinde Çalışanlar İşlerini Profesyonelce ve Özveriyle Yaparlar.	11,5	7,1	32,4	38,1	10,9	100
Vergi İdaresi Yükümlülerin Sorunları ile İlgili Açıklayıcı ve Güvenilir Bilgi Verir.	10,3	9,3	28,8	33,3	18,3	100

Araştırmaya katılanların Güven algısı faktörüne yönelik sorulara yanıtların yüzdeleri tablo 23'te yer almaktadır. Katılımcıların katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde; büyük çoğunluğun % 51,3'ünün vergi idaresinin herkese aynı şekilde davrandığını, % 60,6'sının vergi idaresi kararlarında mükelleflerin özel koşullarını dikkate aldığını, % 55,4'ünün vergi idaresinin vergi yükümlülürine karşı saygılı davrandığını,% 49'unun vergi idaresinde çalışanlar işlerini profesyonelce ve özveriyle yaptıklarını ve % 51,6'sının ise vergi idaresi yükümlülerin sorunları ile ilgili açıklayıcı ve güvenilir bilgi verdiklerini düşündükleri görülmektedir. Özetle araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun vergi idaresine ilişkin güven algısının yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 24: Güç Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi

Sorular	1	2	3	4	5	Toplam (%)
Vergi İdaresi Vergiye İlişkin Suçları Önlemede Etkindir.	7,4	3,8	29,5	39,4	19,9	100
Vergi Kaçakçılığının Tespit Edilmesi Olasılığı Yüksekdir.	5,4	4,5	33,0	33,0	24,0	100
Vergi Kaçakçıları Ciddi Şekilde Cezalandırılır	9,0	7,7	35,9	28,8	18,6	100
Vergi İdaresi Mükellefleri Vergi Kanunlarına Uymaya Zorlama Konusunda Geniş Yetkileri Vardır.	10,3	17,9	40,7	16,0	15,1	100

Araştırmaya katılanların Güç Algısı faktörüne yönelik sorulara verdikleri yanıtların yüzdeleri tablo 24'te yer almaktadır. Katılımcıların katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde; % 59,3'ünün vergi idaresinin vergiye ilişkin suçları önlemede etkili olduğu, % 57'sinin vergi kaçakçılığının tespit edilmesi olasılığının yüksek olduğu, % 47,4'ünün vergi kaçakçıları ciddi şekilde cezalandırıldığını buna karşın % 40,7'sinin ise vergi idaresinin mükellefleri vergi kanunlarına uymaya zorlam konusunda geniş yetkilere sahip olması konusunda kararsız olduğu görülmektedir. Özetle araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun güç algısının olumlu olduğunu ancak vergi idaresinin mükellefleri vergi kanunlarına uymaya zorlama konusunda geniş yetkilere sahip olması konusuna aynı şekilde yaklaşmadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 25: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi

Sorular	1	2	3	4	5	Toplam (%)
Ödediğim Vergiler Daha Yüksek Gelirden Alınan Vergilere Göre Daha Adildir.	11,9	14,4	45,5	15,7	12,5	100
Daha Yüksek Gelirli Mükellefler Benden Daha Fazla Vergi Öder	9,3	5,4	31,1	36,2	17,9	100
Daha Yüksek Gelirli Mükelleflere Nazaran Daha Fazla Vergi Öderim.	23,1	54,2	19,2	1,6	1,6	100
Hemen Hemen Aynı Gelire Sahip Olan Diğer Mükellefler Kadar Vergi Öderim	10,9	1,3	29,2	46,8	11,9	100
Aynı Geliri Elde Eden Çoğu Kişi Benden Daha Fazla Vergi Öder.	24,4	51,9	22,4	1,0	0,3	100
Aynı Geliri Elde Eden Kişilerden Daha Fazla Vergi Öderim	26,3	50,3	21,5	1,6	0,3	100
Ödediğim Vergilere Nazaran Kamusal Mal Ve Hizmetlerden Elde Ettiğim Fayda Daha Azdır.	22,1	34,6	34,9	6,1	2,2	100
Ödediğim Vergiler İle Kamusal Mal Ve Hizmetlerden Elde Ettiğim Fayda Eşittir	4,5	16,3	33,0	36,5	9,6	100
Ödediğim Vergiler Karşılığında Devletin Bana Sağladığı Eğitim Ve Sağlık Gibi Hizmetler Yeterli Düzeydedir.	2,2	19,9	41,0	25,3	11,5	100

Araştırmaya katılanların Dağıtım Adaleti Algısı faktörüne yönelik sorulara verdikleri yanıtların yüzdeleri tablo 25'te yer almaktadır. Katılımcıların katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde; % 77,3'ünün daha yüksek gelirli mükelleflere nazaran daha fazla vergi ödemediğini, % 76,3'ünün aynı geliri elde çoğu kişinin kendisinden daha fazla vergi ödemediğini, % 76,3'ünün aynı geliri elde eden kişilerden daha fazla vergi ödemediğini, % 56,7'sinin ise ödediği vergiler ile kamusal mal ve hizmetlerden elde ettiği faydanın eşit olmadığını düşündükleri görülmektedir. Buna karşın katılımcıların % 45,5'inin ödediği vergilerin daha yüksek gelirlilerden alınan vergilere göre daha adil olduğu ve % 41'inin ise ödediği vergiler karşılığında devletin ona sağladığı eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin yeterli düzeyde olduğu konusunda kararsız olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde, çoğunluğun % 54,1'i daha yüksek gelirli mükellefler benden daha fazla vergi ödediklerini, %58,7'si hemen hemen aynı gelire sahip olan diğer mükellefler kadar vergi ödediklerini, % 46,1'i ise ödediğim vergiler ile kamusal mal ve hizmetlerden elde ettiğim faydanın eşit olduğunu belirtmektedirler.

Tablo 26: Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Frekans Analizi

Sorular	1	2	3	4	5	Toplam (%)
Ülkemizde Vergi Kaçıranlara Yönelik Uygulanan Cezalar Adildir.	1,9	3,5	33,7	52,6	8,3	100
Ülkemizde Vergi Kaçıranlara Yönelik Uygulanan Cezaları Yeterince Caydırıcıdır.	8,3	3,2	30,4	47,1	10,9	100
Ülkemizde Vergi Cezalarına İlişkin Yargı Süreci Şeffaftır.	4,5	18,3	50,3	19,9	7,1	100
Ülkemizde Vergi Cezalarına İlişkin Yargı Süreci Kolay Anlaşılabilir/ Basittir.	4,2	18,8	50,0	17,9	9,6	100
Ülkemizde Vergi Cezaları Büyük İşletmelerden Çok Küçük İşletmelere ve Bireylere Uygulanır.	1,9	4,5	27,9	36,5	29,2	100

Araştırmaya katılanların Ceza Adeleti Algısı faktörüne yönelik sorulan sorulara yanıtların yüzdeleri tablo 26’da yer almaktadır. Katılımcıların katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde; büyük çoğunluğun % 60,9’u ülkemizde vergi kaçırancılara yönelik uygulanan cezaların adil olduğunu, % 58’i ülkemizde vergi kaçırancılara yönelik uygulanan cezaları yeterince caydırıcı olduğunu, % 65,7’si ülkemizde vergi cezaları büyük işletmelerden çok küçük işletmelere ve bireylere de uygulandığını belirtmektedirler.

Tablo 27: Zorunlu Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Frekans Analizi

Sorular	1	2	3	4	5	Toplam (%)
Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim; Çünkü Vergi Denetimleri Çok Sıktır.	7,1	0,3	8,3	48,7	35,6	100
Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim; Çünkü Vergi Denetiminde Çok Detaylı İnceleme ve Araştırma Yapılır.	11,9	0,6	11,5	44,9	31,1	100
Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim; Çünkü Kesinlikle Denetime Tabi Tutulurum.	17,6	2,2	24,4	38,1	17,6	100
Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim; Çünkü Vergi Cezaları Çok Ağırdır.	21,2	45,8	20,2	4,8	8,0	100

Araştırmaya katılanların Zorunlu Vergi Uyumu faktörüne yönelik sorulan sorulara yanıtların yüzdeleri tablo 27’de yer almaktadır. Katılımcıların katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri birliktedeğerlendirildiğinde; büyük çoğunluğun, % 84,3’ü ülkemizde vergileri kanun tüzük ve yönetmeliklere göre öderim; çünkü vergi

denetimlerinin çok sık olduğunu, % 76'sı ülkemizde vergileri kanun tüzük ve yönetmeliklere göre öderim; çünkü vergi denetiminde çokdetaylıinceleme ve araştırma yapıldığını, % 55,7'si ülkemizde vergileri kanun tüzük ve yönetmeliklere göre öderim; çünkü kesinlikle denetime tabi tutulduklarını belirtmektedirler. Katılımcıların % 77'si ülkemizde vergileri kanun tüzük ve yönetmeliklere göre öderim; çünkü vergi cezalarının çok ağır olmadığı belirtmektedir.

Tablo 28: Gönüllü Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Frekans Analizi

Sorular	1	2	3	4	5	Toplam (%)
Vergi Ödemek Vatandaşlık Görevidir.	14,4	1,0	10,9	41,3	32,4	100
Vergi Denetimleri ve Cezaları Olmasa Bile Vergimi Düzenli Olarak Öderim	6,4	3,5	16,3	43,3	30,4	100
Vergimi Gönüllü Olarak Öderim	10,6	3,5	12,5	37,8	35,6	100
Vergimi Eksik Beyan Etmeyi Bir Kez Bile Düşünmeksizin Vergimi Öderim	13,1	1,6	9,9	40,1	35,3	100

Araştırmaya katılanların Gönüllü Vergi Uyumu faktörüne yönelik sorulan sorulara yanıtların yüzdeleri tablo 28'de yer almaktadır. Katılımcıların katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçenekleri birliktedeğerlendirildiğinde; büyük çoğunluğun, % 73,7'si vergi ödemek vatandaşlık görevi olduğunu, % 73,7'si vergi denetimleri ve cezaları olmasa bile vergimi düzenli olarak ödediklerini, % 73,4'ü vergini gönüllü olarak ödediklerini ve % 75,4'ü ise vergini eksik beyan etmeyi bir kez bile düşünmeksizin vergini ödediklerini belirtmektedirler.

2.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeğe İlişkin Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik, analizde kullanılan araçların güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir. Hakkında araştırma yapılan konuya ait örneklem kitledeki bir bireyin araştırılan bir olaya karşı bilgi, tutum ve davranışlarını ölçekte yer alan k sayıda soruya verdiği yanıtların değerleri (skor, puan) toplanarak bulunuyorsa, bu ölçekte yer alan soruların birbirleri ile yakınlıklarının derecesini ortaya koymak için güvenirlilik analizi yapılır¹⁵². Güvenirlilik analizinde en yaygın kullanılan yöntem, Cronbach Alfa katsayısıdır. İstatistikte Cronbach alfa (α) katsayısı psikometrik bir testin

¹⁵² Aliye Kayış, "Güvenirlilik Analizi", *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.b., ed. Şeref Kalaycı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2010, s. 402.

güvenilirliğinin kestiriminde kullanılır. Her bir madde için saptanan tek bir α değeri olabileceği gibi, ölçekteki tüm maddelere ait ortalama bir α değeri de hesaplanabilir¹⁵³.

Cronbach Alfa katsayısı (α), 0 ile 1 arasında bir değer alır. Cronbach Alfa katsayısına dayalı olarak bir ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanabilir¹⁵⁴.

Elde edilen katsayı;

- 0,00 ile 0,40 arasında ise ölçek güvenilir değil,
- 0,41 ile 0,60 arasında ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- 0,61 ile 0,80 arasında ise ölçek oldukça güvenilir,
- 0,81 ile 1,00 arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

2.2.1. Güven Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi

Tablo 29: Güven Ölçeğinin Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler

Faktör	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
GÜVA ₁	3,6571	0,87536	312
GÜVA ₂	3,6346	0,82631	312
GÜVA ₃	3,7019	0,81639	312
GÜVA ₄	3,6314	0,84224	312
GÜVA ₅	3,7083	0,95301	312

Tablo 30: Güven Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistikî Değerler

Faktör	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
GÜVA ₁	14,6763	7,339	0,636	0,794
GÜVA ₂	14,6987	7,517	0,645	0,792
GÜVA ₃	14,6314	7,256	0,728	0,770
GÜVA ₄	14,7019	7,625	0,600	0,805
GÜVA ₅	14,6250	7,367	0,551	0,822

Tablo 29’da güven faktörüne ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve örneklem büyüklüğü değerleri verilmektedir. Güven faktörünün güvenilirlik değeri Cronbach’s Alpha’sı 0,830’dur. Bu değer araştırma faktörünün yüksek güvenirlilikte ($0,81 < \alpha < 1,00$) olduğunu göstermektedir. Tablo 30’da ise uygun değerlerin ölçekten

¹⁵³ Kayış, a.g.e., s. 405.

¹⁵⁴ Remzi Altunışık, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 7.b., Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2012, s. 125.

çıkarılması sonucu faktörün güvenilirlik sonuçları yer almaktadır. Bu tablonun son sütununda yer alan Cronbach's Alpha değerlerine madde madde bakıldığında bu değerlerin 0,770 ile 0,822 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu değerler bulunan alfa değerlerinden küçük olduğu için, herhangi bir değişkenin modelden çıkarılmasına gerek görülmemiştir.

2.2.2. Güç Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi

Tablo 31: Güç Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler

Faktör	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
GÜÇ _{A1}	3,8462	0,85738	312
GÜÇ _{A2}	3,8494	0,94872	312
GÜÇ _{A3}	3,8494	1,11107	312
GÜÇ _{A4}	3,6667	1,29473	312

Tablo 32: Güç Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerler

Faktör	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
GÜÇ _{A1}	11,3654	6,046	0,266	0,647
GÜÇ _{A2}	11,3622	5,235	0,407	0,682
GÜÇ _{A3}	11,3622	4,560	0,445	0,583
GÜÇ _{A4}	11,5449	4,512	0,312	0,532

Tablo 31-32'de güç faktörüne ilişkin güvenilirlik analiz sonuçları özetlenmiştir. Sonuçlara göre güç faktörünün Cronbach's Alpha değeri **0,726** olarak saptanmıştır. Bu değer 0,6 değerinden büyüktür ve gerekli koşulu sağlamaktadır. Dolayısıyla güç faktörünün güvenilirlik şartlarını karşıladığı söylenebilir. Ayrıca Tablo 30'da uygun değerlerin ölçekten çıkarılması sonucu faktörün güvenilirlik sonuçları yer almaktadır.

2.2.3. Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi

Tablo 33: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler

Faktör	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
DAA ₁	3,7340	1,37843	312
DAA ₂	4,0929	1,16529	312
DAA ₃	2,5609	1,70948	312
DAA ₄	4,2596	1,05167	312
DAA ₅	2,6346	1,80776	312
DAA ₆	2,5513	1,75068	312
DAA ₇	2,8654	1,73701	312
DAA ₈	3,8622	1,42449	312
DAA ₉	3,2885	1,03327	312

Tablo 34: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistiki Değerleri

Faktör	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
DAA ₁	26,1154	48,771	-0,025	0,725
DAA ₂	25,7564	42,436	0,421	0,648
DAA ₃	27,2885	33,833	0,675	0,575
DAA ₄	25,5897	41,407	0,567	0,629
DAA ₅	27,2147	32,613	0,693	0,566
DAA ₆	27,2981	32,744	0,718	0,561
DAA ₇	26,9840	41,726	0,243	0,685
DAA ₈	25,9872	45,305	0,149	0,696
DAA ₉	26,5609	52,202	-0,207	0,734

Tablo 33'te dağıtım adaleti algısı faktörüne ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve örneklem büyüklüğü değerleri yer almaktadır. Dağıtım adaleti algısı faktörünün Cronbach's Alpha değerine bakıldığında bu değer **0,683** olduğu ve bu değer 0,6'dan büyük olduğu için faktörün yeterli güvenirliliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu tablonun son sütununda yer alan Cronbach's Alpha değerlerine madde madde bakıldığında ise bu değerlerin 0,561 ile 0,734 arasında değiştiğimektedir. Bu değerler bulunan alfa değerlerinden küçük olduğu için, herhangi bir değişkenin modelden çıkarılmasına gerek görülmemiştir.

2.2.4. Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Güvenilirlik Analizi

Tablo 35: Ceza Adaleti Algısı Faktörünün Güvenirlik Analizine İlişkin Değerler

Faktör	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
CAA ₁	3,8109	0,94519	312
CAA ₂	3,8654	0,90434	312
CAA ₃	3,8750	1,58381	312
CAA ₄	3,9327	1,59136	312
CAA ₅	4,2596	1,11979	312

Tablo 36: Ceza Adaleti Faktörünün Güvenirlik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

Faktör	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
CAA ₁	15,9327	13,967	0,391	0,654
CAA ₂	15,8782	14,403	0,350	0,668
CAA ₃	15,8686	8,468	0,721	0,468
CAA ₄	15,8109	8,495	0,711	0,474
CAA ₅	15,4840	15,550	0,093	0,754

Tablo 35'te Ceza adaleti algısı faktörüne ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve örneklem büyüklüğü değerleri yer almaktadır. Ceza adaleti algısı faktörünün Cronbach's Alpha değeri 0,682 olarak bulunmuştur. Bu değer 0,6'dan büyük olduğu için ölçeğin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Tablo 36'da uygun değer ölçekten çıkarılması sonucu ölçeğin güvenilirlik sonuçları yer almaktadır. Bu ölçek için madde madde alfa değerlerine bakıldığında 0,468 ile 0,754 arasında değişmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi Cez_5 değişkenin ölçekten çıkarıldığı zaman dağıtım adaleti ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri 0,682 değerinden **0,754** değerine yükselmektedir. Sonuç olarak Cez_5 değişkeninin ölçekten çıkarılmıştır.

2.2.5. Zorunlu Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi

Tablo 37: Zorunlu Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler

Faktör	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
ZVU ₁	4,3013	0,64574	312
ZVU ₂	4,2468	0,71276	312
ZVU ₃	3,9327	0,83259	312
ZVU ₄	2,4423	1,30908	312

Tablo 38: Zorunlu Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistik Değerler

Faktör	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
ZVU ₁	10,6218	4,056	0,461	0,422
ZVU ₂	10,6763	3,905	0,447	0,415
ZVU ₃	10,9904	3,521	0,467	0,376
ZVU ₄	12,4808	3,196	0,163	0,740

Tablo 37’de zorunlu vergi uyumu faktörüne ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve örneklem büyüklüğü değerleri yer almaktadır. Zorunlu vergi uyumu faktörüne ilişkin Cronbach’s Alpha değeri 0,550 olarak bulunmuştur. Bu değer 0,6 değerinden küçüktür ve limitin altında kalmaktadır. Dolayısıyla zorunlu vergi uyumu faktörünün güvenilirlik şartlarını karşılamadığını söyleyebiliriz. Tablo 38’de uygun değer ölçekten çıkarılması sonucu ölçeğin güvenilirlik sonuçları yer almaktadır. Bu tablonun son sütununda yer alan Cronbach’s Alpha değerlerine madde madde bakıldığında 0,550 ile 0,740 arasında değişiklik göstermektedir. Tablodan da görüldüğü gibi Zor_4 değişkenin ölçekten çıkarıldığı zaman zorunlu vergi uyumu faktörünün Cronbach’s Alpha değeri 0,550 değerinden **0,740** değerine yükselmektedir. Sonuç olarak Zor_4 değişkenini ölçekten çıkarılmıştır.

2.2.6. Gönüllü Vergi Uyumu Faktörüne İlişkin Güvenirlilik Analizi

Tablo 39: Gönüllü Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin Değerler

Faktör	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Örnek Büyüklüğü
GVU ₁	4,2468	0,71726	312
GVU ₂	4,1058	0,80893	312
GVU ₃	4,1699	0,82951	312
GVU ₄	4,2532	0,74150	312

Tablo 40: Gönüllü Vergi Uyumu Faktörünün Güvenirlilik Analizine İlişkin İstatistikî Değerler

Faktör	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Ortalaması	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Değişken Ölçek Korelasyonu	Değişken Silindiğinde Ölçeğin Alfa Katsayısı
GVU ₁	12,5288	4,526	0,610	0,873
GVU ₂	12,6699	3,823	0,766	0,812
GVU ₃	12,6058	3,590	0,834	0,782
GVU ₄	12,5224	4,270	0,679	0,848

Tablo 39’da gönüllü vergi uyumu faktörüne ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve örneklem büyüklüğü değerleri yer almaktadır. Gönüllü vergi uyumu faktörüne ilişkin Cronbach’s Alpha değeri 0,868 olarak bulunmuştur. Bu değer faktörün yüksek güvenirlilikte ($0,81 < \alpha < 1,00$) olduğunu göstermektedir. Tablo 40’ta ise uygun değerlerin ölçekten çıkarılması sonucu ölçeğin güvenirlilik sonuçları yer almaktadır. Bu tablonun son sütununda yer alan Cronbach’s Alpha değerlerine madde madde bakıldığında, bu değerlerin 0,782 ile 0,873 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu değerler bulunan alfa değerleri ile çok fazla değişiklik göstermediği için, ölçekten her hangi bir değişkeni çıkarılmasına gerek duyulmamıştır.

2.2.7. Faktörler Arasındaki İlişki ve Etkilerin Analizi

Araştırmada faktörler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için korelasyon analizi, etkilerin belirlenebilmesi için ise çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Korelasyon ve çoklu regresyon analizine ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

2.2.7.1. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Korelasyon analizi, iki ve daha fazla değişken arasında bir ilişkinin olup olmadığını gösteren ve eğer ilişki varsa bu ilişkinin derecesini ortaya koyan bir yöntemdir¹⁵⁵. Korelasyon analiz sonucunda hesaplanan korelasyon katsayısı (r) -1 ile +1 arasında bir değer alır. Korelasyon katsayısının +1 olması, iki değişken arasında mükemmel bir doğrusal ilişkinin olduğunu (x değeri bir birim artarken y değeri de bir birim artmaktadır) ifade eder. Diğer taraftan korelasyon katsayısı -1 değerinde ise, yine değişkenler arasında mükemmel bir ilişkinin olduğu kabul edilmekte, ancak bu durum ilişkinin yönünün negatif olduğu (x değeri artarken, y değeri azalmaktadır) anlamına gelir. Katsayı 0 (sıfır) olduğunda ise, değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığını gösterir¹⁵⁶. H₀ Yokluk hipotezi ve H₁ Alternatif hipotezi aşağıdaki şekilde yazılabilir.

• Güven Algısı Faktörü ile Güç Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H₀: Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Güç Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H₁: Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Güç Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

¹⁵⁵ Onur Sungur, "Korelasyon Analizi", *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.b., ed. Şeref Kalaycı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2010, s. 114.

¹⁵⁶ Sait Gürbüz, Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 5. b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 256.

Tablo 41: Güven Algısı Faktörü ve Güç Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜVA	GÜÇA
GÜVA	Pearson Correlation	1	0,266**
	P (Anlamlılık)		0,000
	N	312	312
GÜÇA	Pearson Correlation	0,266**	1
	P (Anlamlılık)	0,000	
	N	312	312

**** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.**

Güven Algısı Faktörü ve Güç Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 41’de yer almaktadır. Burada Güven Algısı Faktörü ile Güç Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=0,266$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,000 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $0,20 < r = 0,266 < 0,39$ arasında olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde ilişki vardır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• *Güven Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi*

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 42: Güven Algısı Faktörü ve Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜVA	DAA
GÜVA	Pearson Correlation	1	-0,117*
	P (Anlamlılık)		0,039
	N	312	312
DAA	Pearson Correlation	-0,117*	1
	P (Anlamlılık)	0,039	
	N	312	312

*. Korelasyon 0,05 seviyesinde anlamlıdır.

Güven Algısı Faktörü ve Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 42’de yer almaktadır. Burada Güven Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=-0,117$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,039 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,039 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $r=-0,117 < 0,00$ ’dan küçük olduğundan, iki değişken arasında negatif yönde ve çok zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• ***Güven Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi***

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 43: Güven Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜVA	CAA
GÜVA	Pearson Correlation	1	0,189**
	P (Anlamlılık)		0,001
	N	312	312
CAA	Pearson Correlation	0,189**	1
	P (Anlamlılık)	0,001	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Güven Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 43'te yer almaktadır. Burada Güven Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r = 0,189$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,001 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,001 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $r = 0,189 < 0,20$ 'den küçük olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve çok zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• Güven Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 44: Güven Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜVA	ZVU
GÜVA	Pearson Correlation	1	0,232**
	P (Anlamlılık)		0,000
	N	312	312
ZVU	Pearson Correlation	0,232**	1
	P (Anlamlılık)	0,000	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Güven Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 44'te yer almaktadır. Burada Güven Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=0,232$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,000 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $0,20 < r = 0,232 < 0,39$ arasında olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• Güven Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 45: Güven Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜVA	GVU
GÜVA	Pearson Correlation	1	0,233**
	P (Anlamlılık)		0,000
	N	312	312
GVU	Pearson Correlation	0,233**	1
	P (Anlamlılık)	0,000	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Güven Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 45'te yer almaktadır. Burada Güven Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=0,233$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,000 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $0,20 < r = 0,233 < 0,39$ arasında olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• Güç Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 46: Güç Algısı Faktörü ve Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜÇA	DAA
GÜÇA	Pearson Correlation	1	-0,009
	P (Anlamlılık)		0,871
	N	312	312
DAA	Pearson Correlation	-0,009	1
	P (Anlamlılık)	0,871	
	N	312	312

Güç Algısı Faktörü ve Dağıtım Adaleti Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 46’da yer almaktadır. Burada Güç Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=-0,009$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,871 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden büyük olduğu ($0,871 > 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamsız olduğunu yani sıfır veya sıfıra çok yakın olduğunu göstermektedir. İki değişken arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. H_1 hipotezi reddedilerek, H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

• ***Güç Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi***

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 47: Güç Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜÇA	CAA
GÜÇA	Pearson Correlation	1	0,249**
	P (Anlamlılık)		0,000
	N	312	312
CAA	Pearson Correlation	0,249**	1
	P (Anlamlılık)	0,000	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Güç Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 47’de yer almaktadır. Burada Güç Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r = 0,249$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,000 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $0,20 < r = 0,249 < 0,39$ arasında olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• ***Güç Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi***

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 48: Güç Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜÇA	ZVU
GÜÇA	Pearson Correlation	1	0,318**
	P (Anlamlılık)		0,000
	N	312	312
ZVU	Pearson Correlation	0,318**	1
	P (Anlamlılık)	0,000	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Güç Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 48’de yer almaktadır. Burada Güç Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=0,318$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,000 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $0,20 < r = 0,318 < 0,39$ arasında olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• ***Güç Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi***

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 49: Güç Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		GÜÇA	GVU
GÜÇA	Pearson Correlation	1	0,221**
	P (Anlamlılık)		0,000
	N	312	312
GVU	Pearson Correlation	0,221**	1
	P (Anlamlılık)	0,000	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Güç Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 49’da yer almaktadır. Burada Güç Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=0,221$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,000 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $0,20 < r = 0,221 < 0,39$ arasında olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• ***Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi***

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 50: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Ceza Adaleti Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		DAA	CAA
DAA	Pearson Correlation	1	-0,118*
	P (Anlamlılık)		0,037
	N	312	312
CAA	Pearson Correlation	-0,118*	1
	P (Anlamlılık)	0,037	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,05 seviyesinde anlamlıdır.

Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Ceza Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 50’de yer almaktadır. Burada Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r = -0,118$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,037 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,037 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $r = -0,118 < 0,00$ ’dan küçük olduğundan, iki değişken arasında negatif yönde ve çok zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 51: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		DAA	ZVU
DAA	Pearson Correlation	1	-0,087
	P (Anlamlılık)		0,125
	N	312	312
ZVU	Pearson Correlation	-0,087	1
	P (Anlamlılık)	0,125	
	N	312	312

Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 51’de yer almaktadır. Burada Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=-0,087$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,125 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden büyük olduğu ($0,125 > 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamsız olduğunu yani sıfır veya sıfıra çok yakın olduğunu göstermektedir. İki değişken arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. H_1 hipotezi reddedilerek, H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

• Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 52: Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		DAA	GVU
DAA	Pearson Correlation	1	0,025
	P (Anlamlılık)		0,661
	N	312	312
GVU	Pearson Correlation	0,025	1
	P (Anlamlılık)	0,661	
	N	312	312

Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 52’de yer almaktadır. Burada Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r = 0,025$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,661 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden büyük olduğu ($0,661 > 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamsız olduğunu yani sıfır veya sıfıra çok yakın olduğunu göstermektedir. İki değişken arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. H_1 hipotezi reddedilerek, H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

• Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 53: Ceza Adaleti Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		CAA	ZVU
CAA	Pearson Correlation	1	0,177**
	P (Anlamlılık)		0,002
	N	312	312
ZVU	Pearson Correlation	0,177**	1
	P (Anlamlılık)	0,002	
	N	312	312

****.** Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Ceza Algısı Faktörü ve Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 53'te yer almaktadır. Burada Ceza Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r=0,177$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,002 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden küçük olduğu ($0,002 < 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamlı olduğunu yani sıfırdan farklı olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı $r=0,177 < 0,20$ olduğundan, iki değişken arasında pozitif yönde ve zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

• Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.

Tablo 54: Ceza Adaleti Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

KORELASYON			
		CAA	GVU
CAA	Pearson Correlation	1	0,096
	P (Anlamlılık)		0,090
	N	312	312
GVU	Pearson Correlation	0,096	1
	P (Anlamlılık)	0,090	
	N	312	312

Ceza Adaleti Algısı Faktörü ve Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörüne ilişkin korelasyon analizi sonuçları tablo 54'te yer almaktadır. Burada Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyumu Algısı Faktörü arasındaki Pearson korelasyon katsayısı $r = 0,096$ olarak bulunmuştur. Elde edilen katsayının anlamlılık testinde kullanılacak p değeri de 0,090 olarak elde edilmiştir. Bu değeri 0,05 değerinden büyük olduğu ($0,090 > 0,05$) için korelasyon katsayısının anlamsız olduğunu yani sıfır veya sıfıra çok yakın olduğunu göstermektedir. İki değişken arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. H_1 hipotezi reddedilerek, H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

2.2.7.2. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Çoklu Doğrusal Regresyon analizi, bir bağımlı değişken ile birden fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ölçmek için kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu araştırmada kategorik Likert Puanlaması (1,...,5) kullanılmıştır. Likert Puanlaması literatürde sürekli değişken olarak değerlendirilerek ortalamalar üzerinden tanımlanan normallik varsayımını sağlayan faktörler için Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılabilir. Çalışma betimleyici istatistiklerle desteklenmiştir.

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi ile zorunlu ve gönüllü vergi uyumunu etkileyen faktörler arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır ve aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H₀: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkili Değildir.

H₁: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir.

H₀: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkili Değildir.

H₂: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir.

H₀: Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı, Güven Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumunu Üzerinde Etkili Değildir.

H₃: Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı, Güven Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir.

H₀: Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkili Değildir.

H₄: Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir.

- ***“Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi.***

H₀: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkili Değildir.

H₁: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir.

Tablo 55: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik

Faktör	Ortalama	Standart Sapma	N
GÜVA	3,6667	0,66703	312
DAA	3,3166	0,78714	312
CAA	3,8710	0,98582	312

Güven algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 3,67, dağıtım adaleti algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 3,32, ceza adaleti algısı faktörüne ilişkin değer ise 3,87'dir. Bu değerlere ilişkin standart sapma değerleri ise sırasıyla 0,66703, 0,78714 ve 0,98582'dir. Yapılan analizinde güven algısını açıklamak için, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeni ile regresyon modeli oluşturulmuştur. Y bağımlı ve X bağımlı değişkenleri olmak üzere doğrusal regresyon denkleminin parametrelerini tahmin etmek üzere:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \varepsilon$$

β_0 =Sabit Terim, y =Güven Algısı Faktörü, x_1 = Dağıtım Adaleti Algısı, x_2 = Ceza Adaleti Algısı değişkenlerini ifade etmektedir.

Tablo 56: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
1	0,211	0,045	0,038	0,65408

Tablo 56’da model özeti yer almaktadır. R² bağımsız değişkenlerin güven algısı faktörüne yönelik tutumlarda toplam varyansın yüzde kaçını dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeninin açıkladığını gösteren determinasyon katsayısıdır. Analizde çoklu belirlilik katsayısı R² = 0,045 olarak bulunmuştur. Bu değer güven algısının % 5’inin dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeni tarafından açıklanabildiğini göstermektedir.

Tablo 57: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi)

Regresyon Analizi ANOVA Değerleri						
Model	Kareler Toplamı	Sd.	Ortalama Kare	F	P	
1	Regresyon	6,179	2	3,089	7,221	0,001
	Atık	132,195	309	0,428		
	Toplam:	138,373	311			

Regresyon Denkleminin genel anlamda yararlı olup olmadığını belirlemek için varyans analizi (F testi) yapılmıştır. Tablo 57’de varyans analizine ait değerler yer

almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi $F= 7,221$ $p=0,001$ bulunmuştur. P değeri istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur. Vergi uyumunu etkileyen dağıtım adaleti algısı, ceza adaleti algısı ve güven algısı arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 56’da model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir:

Tablo 58: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	P
	B	Std. Error	Beta		
1	Sabit	3,472	0,230	15,064	0,000
	DAA	-0,081	0,047	-1,712	0,088
	CAA	0,120	0,038	0,177	0,002

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 58’de model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir: Tablo 58’de görüldüğü gibi güven algısını açıklamada ceza adaleti algısı ($p=0,002<0,05$) ve modelde yer alan sabit terim de istatistiksel olarak anlamlılığa ($p=0,000<0,05$) sahiptir. Modelde sabit terim 3,472 olarak bulunmuştur. Ceza adaleti algısı parametresine ait değer ise 0,120’dir. Ceza adaleti algısındaki bir birimlik değişiklik güven algısını 0,120 birim arttırmaktadır. Bu göre de vergi uyumunu etkileyen ceza adaleti algısı güç algısı üzerinde etkilidir. Ancak dağıtım adaleti algısı ($p=0,008>0,05$), istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ve güç algısı üzerinde etkili değildir. Sonuç olarak, vergi uyumunu etkileyen ceza adaleti algısı güven algısı üzerinde etkili, dağıtım adaleti algısı ise güven algısı üzerinde etkili değildir. H_1 hipotezi reddedilerek H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

- **“Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi.**

Ho: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkili Değildir.

H₁: Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir.

Tablo 59: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik

Faktör	Ortalama	Standart Sapma	N
GÜÇA	3,8029	0,70284	312
DAA	3,3166	0,78714	312
CAA	3,8710	0,98582	312

Güç algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 3,80, dağıtım adaleti algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 3,3; ceza adaleti algısı faktörüne ilişkin değer ise 3,87’dir. Bu değerlere ilişkin standart sapma değerleri ise sırasıyla 0,70284, 0,78714 ve 0,98582’dir. Yapılan analizde güç algısını açıklamak için, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeni ile regresyon modeli oluşturulmuştur. Y bağımlı ve X bağımlı değişkenleri olmak üzere doğrusal regresyon denkleminin parametrelerini tahmin etmek üzere:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \varepsilon$$

şeklinde model kurulmuştur.

β_0 =Sabit Terim, y =Güç Algısı Faktörü, x_1 = Dağıtım Adaleti Algısı, x_2 = Ceza Adaleti Algısıdeğişkelerini ifade etmektedir.

Tablo 60: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
1	0,250	0,062	0,056	0,68272

Tablo 60’ta model özeti yer almaktadır. R^2 bağımsız değişkenlerin güç algısı faktörüne yönelik tutumlarda toplam varyansın yüzde kaçını dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeninin açıkladığını gösteren determinasyon katsayısıdır. Analizde çoklu belirlilik katsayısı $R^2=0,062$ olarak bulunmuştur. Bu değer güç algısının % 6’nin dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeni tarafından açıklanabildiğini göstermektedir.

Tablo 61: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi).

Regresyon Analizi ANOVA Değerleri						
Model		Kareler Toplamı	Sd.	Ortalama Kare	F	P
1	Regresyon	9,602	2	4,801	10,300	0,000
	Atık	144.026	309	0,466		
	Toplam:	153,627	311			

“Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir” hipotezine ilişkin analiz değerleri tablo 61’de yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi $F= 10,300$, $p=0,000$ bulunmuştur. p değeri istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur. Vergi uyumunu etkileyen dağıtım adaleti algısı, ceza adaleti algısı ve güç algısı arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 62’de model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir:

Tablo 62: “Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir”. Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu

Model		Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	P
		B	Std. Error	Beta		
1	Sabit	3,048	0,241		12,670	0,000
	DAA	0,18	0,050	0,021	0,370	0,711
	CAA	0,179	0,040	0,252	4,536	0,000

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 62’de model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir: Tablo 62’de görüldüğü gibi güç algısını açıklamada ceza adaleti algısı ($p=0,000<0,05$) ve modelde yer alan sabit terim de istatistiksel olarak anlamlılığa ($p=0,000<0,05$) sahiptir. Modelde sabit terim 3,048 olarak bulunmuştur. Ceza adaleti algısı parametresine ait değer 0,179’dur. Ceza daleti algısındaki bir birimlik değişiklik gönüllü vergi uyumu algısına 0,179 birim arttırmaktadır. Bu göre *vergi uyumunu etkileyen ceza adaleti algısı güç algısı üzerinde pozitif yönde etkilidir*. Ancak Dağıtım Adaleti algısı ($p=0,711>0,05$) anlamsızla sahiptir ve güç algısı üzerinde etkili değildir. Sonuç olarak *vergi uyumunu etkileyen ceza adaleti algısı güç algısı üzerinde etkili, dağıtım adaleti ise güç üzerinde etkili değildir*. H_1 hipotezi reddedilerek H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

- ***“Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi***

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkili Değildir.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir.

Tablo 63: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik

Faktör	Ortalama	Standart Sapma	N
GVU	4,1939	0,65676	312
GÜVA	3,6667	0,66703	312
GÜÇA	3,8029	0,70284	312
DAA	3,3166	0,78714	312
CAA	3,8710	0,98582	312

Gönüllü vergi uyumu algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 4,2; Güven algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 3,67; Güç algısı faktörüne ilişkin değer 3,80; Dağıtım adaleti algısı faktörüne ilişkin değer 3,31; Ceza adaleti algısı faktörüne ilişkin değer ise 3,87’dir. Bu değerlere ilişkin standart sapma değerleri ise sırasıyla 0,65676,0,66703,

0,70284, 0,78714, 0,98582'dir. Yapılan analizde değişkenlere ilişkin regresyon modeli kurulmuştur. Y bağımlı ve X bağımlı değişkenleri olmak üzere doğrusal regresyon denkleminin parametrelerini tahmin etmek üzere:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \varepsilon$$

β_0 =Sabit Terim, y =Gönüllü Vergi Uyum Algısı, x_1 = Güven Algısı, x_2 = Güç Algısı, x_3 = Dağıtım Adaleti Algısı, x_4 =Ceza Adaleti Algısı değişkenlerini ifade etmektedir.

Tablo 64: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
1	0,291	0,084	0,072	0,63251

Tablo 64’te model özeti yer almaktadır. R² bağımsız değişkenlerin gönüllü vergi uyumu algısı faktörüne yönelik tutumlarda toplam varyansın yüzde kaçını güven algısı, güç algısı, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeninin açıkladığını gösteren determinasyon katsayısıdır. Analizde çoklu belirlilik katsayısı R² = 0,084 olarak bulunmuştur. Bu değer gönüllü vergi uyumu algısının % 8’inin güven algısı, güç algısı, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkenleri tarafından açıklanabildiğini göstermektedir.

Tablo 65: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi)

Regresyon Analizi ANOVA Değerleri						
Model	Kareler Toplamı	Sd.	Ortalama Kare	F	P	
1	Regresyon	11,323	4	2,831	7,076	0,000
	Atık	122,820	307	0,400		
	Toplam:	134,143	311			

Regresyon Denkleminin genel anlamda yararlı olup olmadığını belirlemek için varyans analizi (F testi) yapılmıştır. Tablo 65’te varyans analizine ait değerler yer almaktadır. Tablodan görüldüğü gibi $F=7,076$ $p=0,000$ bulunmuştur. p değeri istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur. Vergi uyumunu etkileyen güven algısı, güç algısı, dağıtım adaleti algısı, ceza adaleti ve gönüllü vergi uyumu algısı arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 66’da model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir:

Tablo 66: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	P
	B	Std. Error	Beta		
1	Sabit	2,714	0,317	8,565	0,000
	GÜVA	0,187	0,057	0,190	3,311
	GÜÇA	0,154	0,054	0,165	2,838
	DAA	0,043	0,046	0,052	0,935
	CAA	0,017	0,038	0,025	0,444

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 66’da model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir: Tablo 66’da görüldüğü gibi gönüllü vergi uyumu algısını açıklamada güven algısı ($p=0,001 <0,05$), güç algısı ($p=0,005 <0,05$), ve modelde yer alan sabit terim de istatistiksel olarak anlamlılığa ($p=0,000 <0,05$) sahiptir. Modelde sabit terim 2174 olarak bulunmuştur. Güven algısı parametresine ait değer 0,187’dir. Güven algısındaki bir birimlik değişiklik gönüllü vergi uyumu algısını 0,187 birim arttırmaktadır. Bu göre *vergi uyumunu etkileyen güven algısı gönüllü vergi uyumu algısı üzerinde pozitif yönde etkilidir*. Güç algısı parametresine ait değer 0,154’tür. Güç algısındaki bir birimlik değişiklik gönüllü vergi uyumu algısını 0,154 birim arttırmaktadır. Bu göre *vergi uyumunu etkileyen güç algısı gönüllü vergi uyumu algısı üzerinde pozitif yönde etkilidir*. Dağıtım adaleti algısı ($p=0,351 >0,05$), ceza adaleti algısı ($p=0,657 <0,05$) istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Sonuç olarak Vergi uyumunu etkileyen, güven algısı, güç algısı gönüllü vergi uyumu üzerinde etkili,

dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkenleri ise gönüllü vergi uyumu üzerinde etki değildir. H_1 hipotezi reddedilerek H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

- **“Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi**

H_0 : Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Algısı Üzerinde Etkili Değildir.

H_1 : Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Algısı Üzerinde Etkilidir.

Tablo 67: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Betimleyici İstatistik

Faktör	Ortalama	Standart Sapma	N
ZVU	4,1603	0,59589	312
GÜVA	3,6667	0,66703	312
GÜÇA	3,8029	0,70284	312
DAA	3,3166	0,78714	312
CAA	3,8710	0,98582	312

Zorunlu vergi uyumu algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 4,2; Güven algısı faktörüne ilişkin ortalama değer 3,67; Güç algısı faktörüne ilişkin değer 3,80; Dağıtım adaleti algısı faktörüne ilişkin değer 3,31; Ceza adaleti algısı faktörüne ilişkin değer ise 3,87’dir. Bu değerlere ilişkin standart sapma değerleri ise sırasıyla 0,65676,0,66703, 0,70284, 0,78714, 0,98582’dir. Yapılan analizinde Zorunlu Vergi Uyumunu açıklamak için, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı değişkenleri ile regresyon modeli oluşturulmuştur. Y bağımlı ve X bağımlı değişkenleri olmak üzere doğrusal regresyon denkleminin parametrelerini tahmin etmek üzere:

$$y=\beta_0+\beta_1x_1+\beta_2x_2+\beta_3x_3+\beta_4x_4+\varepsilon \text{ şeklinde model kurulmuştur.}$$

β_0 =Sabit Terim, y =Zorunlu Vergi Uyumunu Algısı, x_1 = Güven Algısı, x_2 = Güç Algısı, x_3 = Dağıtım Adaleti Algısı, x_4 =Ceza Adaleti Algısı değişkenlerini ifade etmektedir.

Tablo 68: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
1	0,367	0,134	0,123	0,5802

Tablo 68’de model özeti yer almaktadır. R² bağımsız değişkenlerin zorunlu vergi uyumu algısı faktörüne yönelik tutumlarda toplam varyansın yüzde kaçını güven algısı, güç algısı, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkeninin açıkladığını gösteren determinasyon katsayısıdır. Analizde çoklu belirlilik katsayısı R² = 0,134 olarak bulunmuştur. Bu değer zorunlu vergi uyumu algısının % 13’nün güven algısı, güç algısı, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkenleri tarafından açıklanabildiğini göstermektedir.

Tablo 69: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Analiz Tablosu. (F testi)

Regresyon Analizi ANOVA Değerleri						
Model		Kareler Toplamı	Sd.	Ortalama Kare	F	P
1	Regresyon	14,836	4	3,709	11,912	0,000
	Atık	95,595	307	0,311		
	Toplam:	110,432	311			

Regresyon Denkleminin genel anlamda yararlı olup olmadığını belirlemek için varyans analizi (F testi) yapılmıştır. Tablo 69’da varyans analizine ait değerler yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi F= 11,912, p=0,000 bulunmuştur. p değeri istatistiksel olarak anlamlı (p<0,05) bulunmuştur. Vergi uyumunu etkileyen güven algısı, güç algısı, dağıtım adaleti algısı, ceza adaleti ve zorunlu vergi uyumu algısı arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 70’te model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir:

Tablo 70: “Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyumunu Üzerinde Etkilidir” Hipotezine İlişkin Katsayılar Tablosu

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	P	
	B	Std. Error	Beta			
1	Sabit	2,823	0,280			
	GÜVA	0,127	0,050	0,142	2,536	0,012
	GÜÇA	0,220	0,048	0,260	4,605	0,000
	DAA	-0,044	0,041	-0,059	-1,092	0,276
	CAA	0,047	0,034	0,078	1,408	0,160

Bağımsız değişkenlerin etkisini görebilmek için katsayılar tablosuna bakılmıştır. Tablo 70’te model tahmini sonucunda elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri gösterilmektedir. Tablo 70’te görüldüğü gibi zorunlu vergi uyumu algısını açıklamada güven algısı ($p=0,012 < 0,05$), güç algısı ($p=0,000 < 0,05$), ve modelde yer alan sabit terim de istatistiksel olarak anlamlılığa ($p=0,000 < 0,05$) sahiptir. Modelde sabit terim 2,823 olarak bulunmuştur. Güven algısı parametresine ait değer 0,127’dir. Güven algısındaki bir birimlik değişiklik zorunlu vergi uyumu algısını 0,127 birim arttırmaktadır. Bu göre *vergi uyumunu etkileyen güven algısı zorunlu vergi uyumu algısı üzerinde pozitif yönde etkilidir*. Güç algısı parametresine ait değer 0,220’dir. Güç algısındaki bir birimlik değişiklik gönüllü vergi uyumu algısına 0,220 birim arttırmaktadır. Bu göre *vergi uyumunu etkileyen güç algısı zorunlu vergi uyumu algısı üzerinde pozitif yönde etkilidir*. Dağıtım adaleti algısı ($p=0,276 > 0,05$), ceza adaleti algısı ($p=0,160 < 0,05$) istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Sonuç olarak Vergi uyumunu etkileyen, güven algısı, güç algısı zorunlu vergi uyumu üzerinde etkili, dağıtım adaleti algısı ve ceza adaleti algısı değişkenleri ise gönüllü vergi uyumu üzerinde etki değildir. H_1 hipotezi reddedilerek H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 71: Korelasyon ve Çoklu Regresyon Analizlerine İlişkin Hipotez Testlerinin Sonuçları

H1	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Güç Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H2	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile DağıtımAdaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H3	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile CezaAdalet Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H4	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H5	Vergi Uyumunu Etkileyen GüvenAlgısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H6	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	RET
H7	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H8	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H9	Vergi Uyumunu Etkileyen Güç Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H10	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı Faktörü ile Ceza Adaleti Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H11	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım AdaletiAlgısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	RET
H12	Vergi Uyumunu Etkileyen DağıtımAdaleti Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	RET
H13	Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adaleti Algısı Faktörü ile Zorunlu Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	KABUL
H14	Vergi Uyumunu Etkileyen Ceza Adalet Algısı Faktörü ile Gönüllü Vergi Uyum Algısı Faktörü Arasında İlişki Vardır.	RET
H15	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güven Algısı Üzerinde Etkilidir.	RET
H16	Vergi Uyumunu Etkileyen Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Güç Algısı Üzerinde Etkilidir.	RET
H17	Vergi Uyumunu Etkileyen Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Gönüllü Vergi Uyum Üzerinde Etkilidir.	RET
H18	Vergi Uyumunu Etkileyen, Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Değişkenleri Zorunlu Vergi Uyum Üzerinde Etkilidir.	RET

SONUÇ

Vergi kaçırma tarih boyunca çeşitli ekonomik sosyal sonuçları olan evrensel ve kalıcı bir sorun olmuştur. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, vergi kaçırma agresif vergi planlaması ve vergi sığınakları nedeniyle toplanabilecek vergilerin yarısı veya daha fazlası tahsil edilememektedir. Vergi tabanındaki bu aşınma, vergi kaçırmanın bir diğer yüzü kayıt dışı ekonomi olduğundan, ekonomik politikaların uygulanmasını ve sonuçlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca zaman içerisinde vergi kanunlarına uyumsuzluk, diğer kanunlara da sirayet ederek toplumsal düzenin bozulmasına ve hükümetin meşruluğunun azalmasına yol açıcı etkiler de doğurmuştur. Sonuç olarak vergi kaçırma vergi sisteminin fonksiyonlarını yerine getirmesini zorlaştırarak, toplum üzerinde istenmeyen olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Literatürde vergi uyumuna ilişkin sorunların çözümüne yönelik olarak 1970'li yıllardan bu yana çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Bu bağlamda 2000'li yıllardan itibaren ileri sürülen teorilerden biri de Kaygan Zemin Teorisidir. Kaygan Zemin Teorisi, vergi uyumuna ilişkin ekonomik faktörleri, sosyo-psikolojik faktörlerle birleştirerek vergi uyumunu açıklamaktadır. Bu çerçevede çeşitli ekonomik ve davranışsal faktörler, mükelleflerin vergi makamlarına olan güven ve vergi makamlarının gücüne ilişkin algı düzeylerini şekillendirmektedir. Çerçeve, güven gönüllü uyumu teşvik ederken, güç zorunlu uyumu sağlamakta, ayrıca güven ile güç birbirini etkilemektedir.

Bu çalışmada Kaygan Zemin Teorisi çerçevesinde Azerbaycan'da vergi uyumunu etkileyen faktörleri belirlenmesi ve politika yapıcılara vergi uyumunun artırılmasına yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın amaçları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Birincisi, Azerbaycan'da Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumu ile Güç ve Güven faktörlerinin ne ölçüde ilişkili olduğunu belirlemek

İkincisi, Azerbaycan'da Dağıtım Adaleti ve Ceza Adaletinden oluşan Dağıtım Adaleti Algısının Güven, Güç, Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumu davranışını ne ölçüde etkilediğini incelemek.

Son olarak, Azerbaycan'da Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumu arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

Dolayısıyla bu bölümde ampirik bulguların kısa bir incelemesi, politika çıkarımları tezin gelecekteki araştırma alanları için tavsiyeleri ve tezin sınırlamaları yer almaktadır.

Ampirik Sonuçlar

Azerbaycan'da araştırmaya katılanların Güven, Güç, Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı, Zorunlu ve Gönüllü Vergi Uyumu Faktörlerine ilişkin verdikleri cevaplara ilişkin yapılan *Frekans Korelasyon ve Regresyon Analizleri* sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Frekans Analizi Sonuçları

Çalışmada vergi uyumu ölçeğine ilişkin frekans analizi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Vergi idaresine olan *güven yüksektir*;

-*Vergi idaresine ilişkin Güç Algısı*, vergi idaresine mükellefleri vergi kanunlarına uymaya zorlama konusunda geniş yetkiler verilmesi önermesi hariç, *yüksektir*;

-*Dağıtım adaleti algısı çerçevesinde Yatay ve Dikey Adalet Algılarının* büyük ölçüde *olumlu*, ancak vergi ödemekten dolayı katılan maliyet ile kamusal mal ve hizmetlerden elde ettikleri fayda ve bu hizmetlerin sağlık ve eğitim gibi vatandaşların istedikleri mal ve hizmetler arasında dağılımı yani *değişim adaleti konusunda görüşleri çok olumlu* değildir

- *Ceza adaleti algısı katılımcıların* vergi cezalarının, daha çok küçük işletmelere uygulandığı önermesi hariç *yüksektir*.

- *Zorunlu ve Gönüllü Vergi Uyumu* açısından bakıldığında ise vergi denetimlerinin sıklığı nedeniyle vergisini ödeyenlerin sayısı fazla olmakla birlikte,

gönüllü vergi uyumunun zorunlu vergi uyumuna nazaran daha yüksek olduğu söylenebilir.

Korelasyon Analizi Sonuçları

Çalışmada Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı Ceza Adaleti Algısı, Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumunu faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere korelasyon analizi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Güven Algısının Güç, Dağıtım Adaleti Algısı Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumuna ilişkin yapılan Korelasyon Analizi sonucunda;

- ✓ Güven ile Güç arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Güven ile Dağıtım Adaleti Algısı arasında olumsuz ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Güven ile Ceza Adaleti Algısı arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Güven ile Gönüllü Vergi Uyumunu arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Güven ile Zorunlu Vergi Uyumunu arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Güç Algısının Dağıtım Adaleti Algısı Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumuna ilişkin yapılan Korelasyon Analizi sonucunda;

- ✓ Güç ile Dağıtım Adaleti Algısı arasında ilişki bulunmamıştır.
- ✓ Güç ile Ceza Adaleti Algısı arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Güç ile Gönüllü Vergi Uyumunu arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Güç ile zorunlu vergi uyumu arasında olumlu ve zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Dağıtım Adaleti Algısının Ceza Adaleti Algısı, Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumuna ilişkin yapılan Korelasyon Analizi sonucunda;

- ✓ Dağıtım Adaleti Algısı ile Ceza Adaleti Algısı arasında negatif zayıf bir ilişki bulunmuştur.
- ✓ Dağıtım Adaleti ile Gönüllü Vergi Uyumunu arasında ilişki bulunmamıştır.

- ✓ Dağıtım Adaleti Algısı ile Zorunlu Vergi Uyumunu arasında ilişki bulunmamıştır.

Ceza Adaleti Algısının Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumuna ilişkin yapılan Korelasyon Analizi sonucunda;

- ✓ Ceza Adaleti Algısı ile Gönüllü Vergi Uyumunu arasında bir ilişki bulunmamıştır.
- ✓ Ceza Adaleti Algısı ile Zorunlu Vergi Uyumunu arasında pozitif yönde zayıf ilişki bulunmuştur.

Regresyon Analizi Sonuçları

Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısının Güven Algısı üzerindeki etkisi konusunda yapılan analiz sonucunda;

- ✓ Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısının Güven üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur.

Dağıtım adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısının Güç Algısı üzerindeki etkisi konusunda yapılan analiz sonucunda;

- ✓ Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısı Güç üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur.

Güven Algısı, Güç Algısı, Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısının Gönüllü Vergi Uyumunu üzerinde etkilidir konusunda yapılan analiz sonucunda;

- ✓ Güven Algısı ve güç Algısının Gönüllü Vergi Uyumunu üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.
- ✓ Dağıtım Adaleti Algısı ve Ceza Adaleti Algısının Gönüllü Vergi Uyumunu üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur.

Güven Algısı, Güç Algısı Dağıtım Adaleti ve Ceza Adaleti Algısı Zorunlu Vergi Uyumunu üzerinde etkilidir konusunda yapılan analiz sonucunda;

- ✓ Güven Algısı, Güç Algısı Zorunlu Vergi Uyumu üzerinde etkilidir.
- ✓ Dağıtım Adaleti Algısı, Ceza Adaleti Algısı Zorunlu Vergi Uyumu üzerinde etkili değildir.

Yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak, yapılan analiz sonucunda Dağıtım ve Ceza Adaleti Algısının Güven, Güç, Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumu üzerinde etkisi olmadığı belirlenmiştir. Kaygan Zemin Teorisine ilişkin olarak yapılan literatür taramasında da görüleceği üzere genellikle vergilemede Adalet Algısının Güven ve Güç arasında olumlu ilişki olduğu görülmektedir. Bu çalışmada bulunan sonuç gelişmekte olan ülkeler açısından çalışma sayısı az olduğundan dolayı önem arz etmektedir. Güven ve Gücün ise Gönüllü ve Zorunlu Vergi Uyumunu etkilediği bulunmuştur. Bu sonuç literatür ile uyumludur.

Birinci bölümde belirtilen Azerbaycan Vergi Sistemindeki sorunlar dikkate alındığında genel olarak şu öneriler getirilebilir;

- ✓ Mükelleflerde vergi bilincinin oluşturulması konusuna özen gösterilmeli,
- ✓ Mükellefler vergi ile ilgili hak ve ödevleri konusunda bilgilendirilmeli,
- ✓ Vergi kanunları açık ve mükelleflerce anlaşılır bir şekilde düzenlenmeli,
- ✓ Vergi denetimindeki aksaklıklar ortadan kaldırılmalı ve etkin bir denetim mekanizması oluşturulmalıdır.

Çalışmanın Kısıtları

Çalışmada Azerbaycan da Gönüllü Vergi Uyumu yüksek çıkmıştır. Bu yükümlülerin vergilerini zorlayıcı tedbirlerden ziyade vatandaşlık bilinci gibi nedenlerden dolayı gönüllü olarak ödediklerini göstermektedir. Bu sonuca rağmen birinci bölümde de belirtildiği gibi Azerbaycan Eski Sovyet ülkeleri arasında kayıt dışı ekonominin büyüklüğü açısından üçüncü sıradadır. Daha doğru sonuçlara ulaşılabilmesi açısından anket çalışmasının daha geniş kapsamlı, yolsuzluk, sosyal normlar gibi Zorunlu ve Gönüllü Vergi Uyumunu etkileyen diğer değişkenleri içerecek şekilde yapılması gerektiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR İbrahim Atilla, Mehmet Emin Merter, “Türkiye’ de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu”, *Maliye Dergisi*, 2004, ss. 5-27.
- ADİLLİ Nurtaç, “Taxes System and The Ways of Its Improvement”, *Azerbaijan State Economic University*, June 2019, ss. 1-65.
- AGHAYEV Orkhan, *Vergi Adaletinin Sağlanması ve Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye ve Azerbaycan Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- ALEBEDA James, Zaimah Zainol Ariffin, Kâmil Md. İdris, “Determinants Tax Compliance Behaviour: A Proposed Model for Nigeria” *International Research Journal of Finance and Economics*, No. 78, 2011, ss. 122-136.
- ALİYEV Khatai, İlkin Gasimov, “Fiscal Policy Implementation in Azerbaijan Before During After The Oil Boom,” *Econstore, Contemporary Economics*, Vol. 12, No. 1, 2018, ss. 81-94.
- ALLAHVERDİ Metin, Seyfettin Caner Kuzucu, “Azerbaycan Vergi Sistemi’nin E-Dönüşüm Süreci ve Vergi Gelirlerine Etkisi”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 7, 2017, ss. 83-95.
- ALTUNGÖK Ahmet, *Siyâsi, İdâri, İktisâdi, Sosyal ve Kültürel Açısından Sâsânî Devleti*, (Doktora Tezi), Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- ALTUNIŞIK Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 7.b., Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2012.
- ASLANOV İlkin, “Government Budget Revenues in Azerbaijan: The Tax Burden and The Role of The Oil Factor”, *Central Asia and Cucaus*, Vol. 16, No. 3-4, 2015, ss. .135-155.

- AY Hakan, Geray Musayev, “Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azerbaycan Vergi Sistemindeki Gelişmeler ve Vergi Gelirlerinin Kamu Hizmetlerinin Finansmanındaki Yeri.”, *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar*, Cilt. 44, Sayı. 508, 2007, ss. 44-54.
- AKBELEN Zuhul, Zehra Berna Aydın, “Vergi Afları Ve Vergilemede Adalet Algisinin Vergi Uyumuna Etkisi: Bursa İli Örneği”, *International Journal Of Social Inquiry*, Cilt. 12, Sayı. 2, 2019, ss. 409-437.
- ALABEDE James O., “An Exploratory Analysis of Individual Taxpayers’ Compliance Behaviour in Nigeria: a Study of Demographic Differences and Impact”, *International Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 2, No. 2, June 2014, ss. 39-64.
- AZİZOVA Konul, Hakan Ay, “The Tax Audit in Azerbaijan”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 1, 2020, ss. 37-45.
- BATRANCEA Larissa vd., “Trust and Power As Determinants of Tax Compliance: Testing The Assumptions of The Slippery Slope Framework İn Austria, Hungary, Romania and Russia”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 34, 2013, ss. 169-180.
- BENK Serkan, Tamer Budak, “Tax Professionals'perceptions of Tax Fairness: Survey Evidence In Turkey”, *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 3. No. 2. 2012, ss. 112-117.
- BLUMENTHAL Marsha, Joel Slemrod, “The Compliance Cost of The U.S. İndividual Income Tax System: A Second Look After Tax Reform”, *National Tax Journal*, Vol. 45, No. 2, July 1992, ss. 185-202.
- BRAİTHWAİTE Valerie, “Dancing with Tax Authorities: Motivational Postures and Noncompliant Actions”, *Taxing Democracy*, ed. In V. Braithwaite,; Understanding Tax Avoidance and Tax Evasion, Aldershot: Ashgate. 2002, ss.16-39.

- BOBEK Donna vd., “The Social Norms of Tax Compliance: Evidence from Australia, Singapore, and the United States”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 74, No. 1, 2007, ss. 49-64.
- CASPER Matthiass, Chritoph Kogler ve Erich Kirchler, “Tax Policy and the News: An Empirical Analysis of Taxpayers’ Perceptions of Tax-related Media Coverage and its Impact on Tax Compliance”, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, Vol. 54, 2015, ss. 58-63.
- CHAU Gerald, Patrick Leung, “A Critical Review of Fischer Tax Compliance Model: Research Synthesis”, *Journal of Accounting and Taxation*, Vol.1, No. 2, 2009, ss. 34-40.
- CLOTFELTER Charles T., “The Review Of Economics And Statistics”, Vol. 65, No. 3, 1983, ss. 363-373.
- ÇELİKKAYA Ali, “Azerbaycan’da Petrol Dışı Vergi Sisteminin Gelişimi ve Reform Ürünleri”, *Bilig*, No. 71, 2014, ss. 73-122.
- ÇİÇEK Halit Mehmet Karakaş, Abdunnur Yıldız, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık, Yayın No. 381, 2008.
- DURHAM Yvonne, Tracy S. Manly, Christina Ritsema, "The Effects of Income Source, Context, and Income Level on Tax Compliance Decisions in a Dynamic Experiment", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 40, 2014, ss. 220-233.
- EDİZDOĞAN Nihat, Özhan ÇETİNKAYA, Erhan GÜMÜŞ, *Kamu Maliyesi*, 4.b., Bursa: Ekin Yayınevi, 2012.
- ƏLİYEVƏ Nuranə, “Vergi Muafiyet ve İstisnaları ve İşletme Kararları Üzerine Etkisi: Azerbaycan Örneği”, *Buraxılış İşİ Üzrə Verilmiş Tapşırıq*, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, 2017.

- ERGÜN İlknur, *Vergi Ahlaki: Uygulamalı Örnek (Tekirdağ Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ: Namik Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- EYYUBOV Veysel, *Bütçə və Vergi Sistemi*, Bakı: Elm Nəşriyyatı, 2004.
- FAİZAL Sellywati M., Mohd, R. Palil, “Study on Fairness and Individual Tax Compliance”, *International Journal of Business, Economics and Law*, Vol.1, No.1, 2015, ss. 74-79.
- FİSCHER Justina A.V., Friedrich Schenider, “The Puzzle of Tax Compliance Revisited: Testing the “Slippery Slope” Hypothesis for Trust and Power Against Field Data”, *Conference Paper at Swiss Society for Statistics and Economics (SGVS) Conference*, 2009, ss. 1-30.
- FAİZAL Sellywati Mohd vd., “Perception On Justice, Trust and Tax Compliance Behavior İn Malaysia”, *Kasetsart Journal Of Social Sciences*, Vol. 38, No. 3, 2017, ss. 226-232.
- GBEREGBE Ferry Barineka et al., “Perception of tax fairness and personal income tax compliance in Ken Saro-Wiwa Polytechnic”, *Journal of Economics and Finance*, Vol. 6, No. 6, 2015, ss. 1-11.
- GERGER Güneş Çetin, *Mükellef Hakları ve Vergiye Gönüllü Uyum*, (Doktora Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- GULİYEV Hafız, “Fiscal Policy Challenges: The Case of Azerbaijan”, *Економічна Наука*, Vol. 336 No. 221 2019, ss. 79-86.
- GÜMÜŞ Erhan ve Gamze Özyalama, “Determinants of Tax Evasion Behavior: Empirical Evidence from Survey Data”, *International Business and Management*, Vol. 6, No. 2, 2013, ss. 15-23.
- GÜRBÜZ Sait, Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 5. b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

- GÜZEL Sonnur Aktaş, Gökhan Özer, Murat Özcan, “The Effect of the Variables of Tax Justice Perception and Trust in Government on Tax Compliance: The Case of Turkey”, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, Vol. 78, 2019, ss. 80-86.
- HARTNER Martina, vd., “Procedural Fairness and Tax Compliance”, *Economic Analysis and Policy*, Vol.38, No.1, 2008, ss.137-152.
- HASANOV Vüsal, *Azerbaycan Vergi Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- HOFMANN Eva, Erik Hoelzl, Erich Kirchler, "Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation To Cooperate", *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, Vol. 216, No. 4, 2008, ss. 209-217.
- HOUSTON Jodie, Tran Alfred, “A Survey of Tax Evasion Using The Randomized Response Technique”, *Advances in Taxation*, Vol. 13, 2001, ss. 69-94.
- HOUSTON Jodie, Alfred Tran, “A Survey of Tax Evasion Using The Randomized Response Technique”, *Adv. Taxtion*, Vol. 13, 2001, ss. 69-94.
- İPEK Selçuk, İlknur KAYNAR, “Demografik Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi: Bir Anket Çalışmasının Sonuçları”, *Maliye Dergisi*, Sayı. 157, 2009, ss. 116-130.
- JAMES Simon, Cilinton Alley, “Tax Compilance, Self-Assessment, and Tax Administration in New Zealand – Is a Carrot or the Stick More Appropriate to Encouraage Compliance”, *New Zealand Journal of Taxation Law and Policy*, Vol. 5, No. 1, 1999, ss. 3-14.
- JACKSON Betty R., Valerie C.Milliron, “Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects”, *Taxation: Critical Perspectives on The World Economy*, Edited By: S. James, Routledge, New York and London, 2002, ss. 56-101.

- KAYIŞ Aliye, *Güvenirlilik Analizi*, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 5.b., ed. Şeref Kalaycı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2010.
- KELEŞ Musa, *Vergi Denetiminin Etkinliğinin, Mükellefler ve Serbest Müşavirler Tarafından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- KERİMOV Aydın, *Muhasebe Hesapları ve Vergiler*, Bakı: Ozan Nəşriyyatı, 2007.
- KIRCHLER Erich, Erik Hoelzl, Ingird Wahl, “Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The “Slippery Slope” Framework”, *Journal Of Economic Psychology*, Vol. 29, No. 2, 2008, ss. 210-225.
- KIRCHLER Erich, Apolonia Niemirowski, Alexander Wearing, “Shared Subjective Views, Intent to Cooperate and Tax Compliance: Similarities Between Australian Taxpayers And Tax Officers”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 27, No. 4, 2006, ss. 502-517.
- KİM K. Chung, “Does Fairness Matter in Tax Reporting Behavior”, *Journal of Economic Psychology*, Vol.23, No.6, 2002, ss.781-785.
- KUMLUCA İbrahim, “Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Cilt. 180, 2003, ss. 91-97.
- KAYNAR BİLGİN Handan, "Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 20, Sayı. 2, 2011, ss. 259-278.
- KAYNAR İlknur, *Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- KOGLER Christoph, Larissa Batrancea et al., “Trust And Power As Determinants of Tax Compliance: Testing The Assumptions of The Slippery Slope

Framework in Austria, Hungary, Romania And Russia”, *Journal Of Economic Psychology*, Vol. 34, 2013, ss. 169-180.

KOGLER Christoph, Stephan Muehlbacher, “Trust, Power, And Tax Compliance: Testing The “Slippery Slope Framework” Among Self-Employed Taxpayers”, *Wu International Taxation Research Paper Series*, Vol. 5, 2013, ss. 2-18.

KOGLER Christoph, Stephan Muehlbacher, Erich Kirchler, “Testing The “Slippery Slope Framework” Among Self-Employed Taxpayers”, *Economics of Governance*, Vol. 16, No. 2, 2015, ss. 125-142.

LİSİ Geatono, “Testing the Slippery Slope Framework”, *Economics Bulletin*, Vol. 32, No. 2, 2012, ss. 1369-1377.

MAHANGİLA Deogratius Ng’winula, Kevin Holland, “Analysis of Procedural and Retributive Justice in Tax Compliance”, *The Operations Research Society of Eastern Africa (ORSEA)*, Vol. 5, No.1, 2016, ss. 113-160.

MARDHİAH Mardhiah, *Trust, Power and Tax Compliance: Evidence from Jakarta, Indonesia*, (Doctoral Thesis), Doctor of Philosophy in Public Administration, University of Canberra, 2019.

MAS’UD Abdulsalam, Nor Aziah Abd Manaf, Natrah Saad, “Do Trust and Power Moderate Each Other In Relation to Tax Compliance”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 164, 2014, ss. 49– 54.

MASİMOV Samir, *Azerbaycan’da Kurumlara Uygulanan Menfaat Vergisinin ve Sadeleştirilmiş Verginin Türkiye’deki Kurumlar Vergisi ile Karşılaştırmalı Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

MERCAN Saygın, *Vergi Adaleti ve Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

- MUEHLBACHER Stephan, Erich Kirchler, Herbert Schwarzenberger, “Voluntary Versus Enforced Tax Compliance: Empirical Evidence For The “Slippery Slope” Framework”, *European Journal of Law and Economics*, Vol. 32, 2011, ss.89-97.
- MUHAMMET Şahin, Türkiye’de Vergi Uygulamaları ve Vergi Ahlakı İlişkisi: Trabzon, Giresun ve Gümüşhane İlleri Örneği, (Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- MURPHY Kristina, Tom R. Tyler, “Experimenting With Procedural Justice Policing”, *Journal of Experimental Criminology*, Vol. 13, No. 3, 2017, ss. 287-292.
- MUSTAFAYEV Rufat, *Azerbaycan’da Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- MAS’UD Abdulsalam et al., “Trust And Power As Predictors To Tax Compliance: Global Evidence”, *Economics And Sociology*, Vol. 12, No. 2, 2019, ss. 192-204.
- MCGEE Robert W., “Views Toward Tax Evasion: A Comparative Study of Moldova and Romania”, *The IUP Journal of Public Finance*, Vol. 7, No. 3- 4,2009, ss.7-27.
- ORVİSKA Marta, John Hudson, “Tax Evasion, Civic Duty and The Law Abiding Citizen”, *European Journal of Political Economy*,2003, vol. 19, issue 1, ss. 83-102.
- POLAT Orhan, *Vergi Afları Karşısında Mükelleflerin Adalet Algısı ve Vergiye Gönüllü Uyumu: Bursa İli Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- RICHARDSON Grant, “Determinants of Tax Evasion: A Cross-Country Investigation”,*Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 15, No. 2, 2006, ss. 150-169.

- RICHARDSON Maryann, Adrian Sawyer, “A Taxonomy of the Tax Compliance Literature: Further Findings, Problems and Prospects”, *Journal Austl. Tax F.*, Vol. 16, 2001, ss. 137-284.
- RITSEMA Christina M., Deborah W. Thomas ve Gary D. Ferrier, “Economic and Behavioral Determinants of Tax Compliance: Evidence From The 1997Arkansas Tax Penalty Amnesty Program”, *Presented at the 2003 IRS Research Conference*, June 2003, ss. 1-25.
- RICHARDSON Maryann, Adrian J. Sawyer, “A Taxonomy of the Tax Compliance Literature: Further Findings, Problems and Prospects”, *Journal Austl. Tax F.*, Vol. 16, 2001, ss. 137-284.
- ROTH Jeffrey A., John T. Scholz, A.D. Witte, “Taxpayer Compliance, Volume:1, An Agenda for Research”, *Philadelphia University of Pennsylvania Press*, 1989.
- SAAD Natrah, “Tax Non-Compliance Behaviour: Taxpayers View”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 65, No. 3, 2012, ss. 344-351.
- SILVA Fábio Pereira Da, Reinaldo Guerreiro, Eduardo Flores, “Voluntary Versus Enforced Tax Compliance: The Slippery Slope Framework in The Brazilian Context”, *International Review of Economics*, Vol. 66, No. 2, 2019, ss. 147-180.
- SLEMROD Joel, “Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21, No. 1, 2007, ss. 29-40.
- STEFANOS Tsikas, “Enforce Tax Compliance, But Cautiously: The Role of Trust in Authorities And Power of Authorities”, *Hannover Economic Papers (HEP)*, No. 589, 2017, ss. 1-32.
- SUNGUR Onur, “Korelasyon Analizi”, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5.b., ed. Şeref Kalaycı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2010.

- SONG Young-dahl, Tinsley E. Yarbrough, "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", *Public Administration Review*, Vol. 38, No. 5, 1978, ss. 442-452.
- ŞAFİYEVA Vefa, "Azerbaycan'da Uygulanan Gelir Vergisinin Vergi Gelirleri, GSYİH ve Bütçegelirleri ile İşkisi: İşletme Kararlarına Etkileri", *Turan*, Cilt. 10, Sayı. 40, 2018, ss. 781-800.
- TURAN Deniz, Ali Yurdakul, "Geçiş Ülkelerinde Vergi Ahlakı", *Business and Economics Research Journal*, Cilt. 5, Sayı. 1, ss. 123-141.
- TUSUBİRA Festo Nyende, "Tax Compliance by the Small and Medium Sized Cooperations: A Case of Uganda", Doctor of Philosophy in Accountancy, Exeter University, 2018, ss. 1-318.
- TUAY Elif, İnci Güvenç, *Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı*, Yayın No:51, Ankara: GİB Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, 2007.
- TOPAN Dilara, *Vergi Adaleti ve 2000 Sonrası Dönemde Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- TORGLER Benno, "Tax Morale, Eastern Europe And European Enlargement", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 45, 2012, ss. 11-25.
- TORGLER Benno, Kristina Murphy, "Tax Morale In Australia: What Shapes It And Has It Changed Over Time?", *Journal of Australian Taxation*, Vol. 298, 2004, ss. 1-35.
- TORGLER Benno, Markus Schaffner, Alison Macintyre, "Tax Compliance, Tax Morale and Governance Quality", *Crema Center for Research in Economics, Management and the Arts*, 2007, ss. 1-41.
- VƏLİYƏV Dünyamalı vd., *Vergi Hukuku*, Bakı: Azərbaycan Üniversitesi Yayınları, 2003.

- VERBOON Peter, Marius van Dijke, "A Self-Interest Analysis of Justice and Tax Compliance: How Distributive Justice Moderates the Effect of Outcome Favorability", *Journal of Economic Psychology*, Vol.28, No.6,2007, ss.704-727.
- WENZEL Micheal, "Principles of Procedural Fairness in Reminder Letters", *The Australian National University, Center for Tax System Integrity*, No 42, 2002, ss.1-35.
- WENZEL Michael, "Tax Compliance And The Psychology Of Justice: Mapping The Field", Eds.: Valerie Braithwaite, *Ashgate Publishing*, 2003, ss. 41-69.
- WITTE Anne D., ve Diane F. Woodburry, "The Effect of Tax Laws and Tax Administration on Tax Compliance: The Case of The U.S. Individual Income Tax". *National Tax Journal*, Vol. 38, No. 1, 1985, ss. 1-35.
- WU Rabeca, *Definitions for Tax Compliance and Non Compliance: A New Zealand Case Study Approach*, (The Master of Thesis)A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of The Requirements for The Master of Commerce Degree in Accounting and Taxation at the University of Canterbury, 2012.
- WAHL Ingrid et al., "Trust in Authorities and Power To Enforce Tax Compliance: An Empirical Analysis of The "Slippery Slope Framework", *Law & Policy*, Vol. 32, No. 4, October 2010, ss. 383-406.
- WALLSCHUTZKY Lan G., Brian Gibson, "Small Business Cost of Tax Compliance", *Australian Tax Forum*, Vol. 10, No. 4, January 1993, ss. 511-543.
- YILMAZ Hasan İzlimek, *Geçiş Ülkelerinde Vergi Reformu*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- YA'U Abba, Natrah Saad, "Trust As Moderating Variable in The Relationship Between Fairness Perceptions And Voluntary Tax Compliance In Nigeria: A Theoretical Framework". *Journal Of Advanced Research In Business And Management Studies*, Vol. 10, No. 1, 2018, ss. 28-39.

ZERMONA Mayra, “Current and Proposed Non-Oil Tax System in Azerbaijan”, *IMF Working Paper, WP/08/225*, 2008, ss. 1-19.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecellesi> (18.08.2020).

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, 2020, <https://www.taxes.govaz/az/page/ar-vergi-mecellesi> (18.08.2020).

KPMG, “Doing Business in Azerbaijan”, 2019, https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/az/pdf/doing-business-in-azerbaijan-2019/Doing_Business_2019.pdf, (04.02.2020).

Doing Business in Azerbaijan, https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/eycom/en_az/home/banners/doing-business-in-azerbaijan.pdf (05.08.2020).

EKLER

Ek:1. Yapılan Anket Çalışması Örneği

AZERBYACAN'DA VERGİ UYUMUNA YÖNELİK FAKTÖRLERİ
BELİRLEMEK AMACIYLA YAPILAN SAHA ARAŞTIRMASI.

ANKET FORMU.

Değerli katılımcı,

Bu anket çalışması, Azerbaycan'da vergi Uyumuna yönelik faktörleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz yanıtlar, bu çalışmanın amacının gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Kişisel bilgilerinizin gizliliği mutlak şekilde korunacaktır. Toplanan veriler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Değerli zamanınızı ayırarak vereceğiniz destek ve araştırmamıza yapacağınız önemli katkıdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Huseyn QULİYEV

quliyevhuseyn525@gmail.com

BÖLÜM 1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1. İşletmedeki Pozisyonunuz:

İşletme Sahibi

Yönetici

Diğer:

2. Cinsiyetiniz:

Erkek

Kadın

3. Yaş Grubunuz:

18-24

25-34

35-44

45-54

55-64

65 ve üzeri

4. Medeni Durumunuz: *

Evli

Bekar

Diğer:

5. Eğitim Durumunuz: *

İlk Öğretim

Orta Öğretim

Ön Lisans

Lisans

Lisansüstü

6. Kaç yıldır bu işletmede çalışıyorsunuz?

0-5 yıl arası

6-10 yıl arası

11-15 yıl arası

16-20 yıl arası

21 ve üstü yıl arası

BÖLÜM 2. İŞLETME İLE İLGİLİ BİLGİLER

1. İşletmenizin faaliyet alanı nedir?

- Tekstil
 Otomotiv ve Yan Sanayi Ticaret
 Nakliye ve Ulaştırma
 Gıda –Tarım-Hayvancılık
 Diğer:

2. İşletmeniz kaç yıldır faaliyet göstermektedir? *

- 0-5 yıl arası
 6-10 yıl arası
 11-15 yıl arası
 16-20 yıl arası
 21 ve üstü yıl arası

3. İşletmenizin Hukuki yapısı? *

- Şahıs işletmesi
 Limited Şrt.
 Kolektif Şrt.
 Anonim Şrt.

4. Geçen sene (en son) beyan ettiğiniz kazanç aralığı? *

- 0-18.000 manat arası
 18.001-40.000 manat arası
 40.001- 98.000 manat arası
 98.001- 148.000 manat arası
 148.001 ve üzeri manat arası

No:	AŞAĞIDAKİ SORULARA NE DERECEDE KATILIP, KATILMADIĞINIZI BELİRTİNİZ	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
1	Vergi İdaresi Herkese Aynı Şekilde Davranır: *					
2	Vergi İdaresi Kararlarında Mükelleflerin Özel Koşullarını Dikkate Alır:					
3	Vergi İdaresi Vergi Yükümlülerine Karşı Saygılıdır					
4	Vergi İdaresinde Çalışanlar İşlerini Profesyonelce ve Özveriyle Yaparlar:					
5	Vergi İdaresi Yükümlülerin Sorunları ile İlgili Açıklayıcı ve Güvenilir Bilgi Verir					
6	Vergi İdaresi Vergiye İlişkin Suçları Önlemede Etkindir					
7	Vergi Kaçakçılığının Tespit Edilmesi Olasılığı Yüksekler:					
8	Vergi Kaçakçıları Ciddi Şekilde Cezalandırılır					
9	Vergi İdaresin Mükellefleri Vergi Kanunlarına Uymaya Zorlama Konusunda Geniş Yetkileri Vardır					
10	Ödediğim Vergiler Daha Yüksek Gelirden Alınan Vergilere Göre Daha Adildir					
11	Daha Yüksek Gelirli Mükellefler Benden Daha Fazla Vergi Öder					
12	Daha Yüksek Gelirli Mükelleflere Nazaran Daha Fazla Veri Öderim.					
13	Hemen Hemen Aynı Gelire Sahip Olan Diğer Mükellefler Kadar Vergi Öderim:					
14	Aynı Geliri Elde Eden Çoğu Kişi Benden Daha Fazla Vergi Öder:					
15	Aynı Geliri Elde Eden Kişilerden Daha Fazla Vergi Öderim					
16	Ödediğim Vergilere Nazaran Kamusal Mal ve Hizmetlerden Elde Ettiğim Fayda Daha Azdır:					
17	Ödediğim Vergiler ile Kamusal Mal ve Hizmetlerden Elde Ettiğim Fayda Eşittir:					
18	Ödediğim Vergiler Karşılığında Devletin Bana Sağladığı Eğitim ve Sağlık Gibi Hizmetler Yeterli Düzeydedir					
19	Ülkemizde Vergi Kaçıranlara Yönelik Uygulanan Cezalar Adildir:					
20	Ülkemizde Vergi Kaçıranlara Yönelik Uygulanan Cezaları Yeterince Caydırıcıdır:					
21	Ülkemizde Vergi Cezalarına İlişkin Yargı Süreci Şeffaftır:					
22	Ülkemizde Vergi Cezalarına İlişkin Yargı Süreci Kolay Anlaşılabilir/ Basittir					
23	Ülkemizde Vergi Cezaları Büyük İşletmelerden Çok Küçük İşletmelere ve Bireylere Uygulanır					

Ülkemizde Vergileri Kanun Tüzük ve Yönetmeliklere Göre Öderim, Çünkü;					
24	Vergi Denetimleri Çok Sıktır				
25	Vergi Denetiminde Çok Detaylı İnceleme ve Araştırma Yapılır				
26	Kesinlikle Denetime Tabi Tutulurum				
27	Vergi Cezaları Çok Ağırdır.				
28	Vergi Ödemek Vatandaşlık Görevidir: *				
29	Vergi Denetimleri ve Cezaları Olmasa Bile Vergimi Düzenli Olarak Öderim				
30	Vergimi Gönüllü Olarak Öderim:				
31	Vergimi Eksik Beyan Etmeyi Bir Kez Bile Düşünmeksizin, Vergimi Öderim:				